

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PEYZAJ TASARIMINDA SANATIN GÖRME ENGELLİ
KULLANICILARA YÖNELİK DEĞERLENDİRİLMESİ

Ezgi KAYAR

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

ANKARA
2023

Her hakkı saklıdır

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

PEYZAJ TASARIMINDA SANATIN GÖRME ENGELLİ KULLANICILARA YÖNELİK DEĞERLENDİRİLMESİ

Ezgi KAYAR

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Aysel USLU

Toplum sadece fiziksel, bilişsel ya da psikolojik olarak tam yeterliliğe sahip bireylerden oluşmamaktadır. Herkes yaşamının bir bölümünde bazı sağlık problemi ile karşılaşabilir ya da kısıtlılıklarla mücadele etmek durumunda kalabilir. Engellilik genetik veya çevresel faktörler sonucunda bireylerin fiziksel, bilişsel, psikolojik ve sosyal işlevlerinden birini ya da birkaçını kısmen veya tamamen yerine getirememeye durumudur. Bu çalışma kapsamında görme engelli kullanıcılara yönelik bir tasarım anlayışı geliştirilmeye çalışılmıştır. Görme engelli kullanıcılar da herhangi bir engelle karşılaşmadan sosyalleşme, toplumla kaynaşma, doğa ile iç içe olma gibi fırsatlar sunan fiziki çevreye minimum düzeyde fiziksel güç harcayarak; bağımsız bir şekilde ulaşabilme hakkına sahiptir. Herkes için tasarım anlayışı ile oluşturulan kentsel mekanların daha erişilebilir, konforlu, kullanıcı odaklı, güvenli ve yaşanılabilir olması sağlanabilmektedir. Ancak doğru bir tasarımla engeller kaldırılabilir. Bu noktada da bazı destekleyici kavramlardan yararlanılmaktadır. Bunlardan biri de insanı duygusal ve psikolojik olarak doyuran, estetik algılarına karşılık veren, bilgilendiren bazen de sorgulatan, kimi durumlarda da eğitici ve tedavi edici olabilen sanattır. Tasarıma sanatın dahil edilmesiyle mekânların sosyal, kültürel, ekonomik ve estetik değeri artırılabilir. Böylelikle insanları içine çeken ve duygusal tatmin sağlayan kentsel mekanlar tasarlanabilmektedir. Bu kapsamda teorik bir alt yapı oluşturması amacıyla görme engelliliğin nasıl tanımlandığı ve sınıflandırıldığı, görme engelli bireylerin çevrelerini nasıl algıladıkları üzerinde durulmuştur. Sanat kavramının hayatlarındaki yeri, tasarıma sanat dahil edildiği takdirde nasıl ve ne ölçüde etkilenecekleri Türkiye’den ve Dünya’da birtakım örnekler verilerek incelenmiştir. Sanatın dahil edildiği tasarım uygulamalarının görme engelli kullanıcıların istek ve ihtiyaçları doğrultusunda nasıl geliştirilebileceği konusunda da öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Mayıs 2023, 96 sayfa

Anahtar Sözcükler: Engellilik, görme engellilik, peyzaj algısı, tasarım, sanat, peyzaj tasarımında sanat

ABSTRACT

Master Thesis

THE EVALUATION OF ART IN LANDSCAPE DESIGN FOR BLIND USERS

Ezgi KAYAR

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Landscape Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Aysel USLU

Society does not only consist of individuals who are physically, cognitively or psychologically fully competent. Everyone may encounter some health problems at some point in their lives or have to struggle with some limitations. Disability is the partial or complete inability of individuals to fulfill one or more of their physical, cognitive, psychological and social functions as a result of genetic or environmental factors. Within the scope of this study, a design approach has been tried to be developed for blind users. Blind users also have the right to independently access the physical environment, which provides opportunities such as socializing, merging with the community, being in touch with nature, without encountering any obstacles, with minimal physical effort. Urban spaces created by using design for everyone can be made more accessible, comfortable, user-oriented, safe and livable. However, with the right design, obstacles can be removed. At this point, some supporting concepts are used. One of these is art that satisfies people emotionally and psychologically, responds to their aesthetic perceptions, informs and sometimes makes them question, and in some cases can be educational and therapeutic. Social, cultural, economic and aesthetic value of spaces can be increased by including art in design. Thus, urban spaces that attract people and provide sensory satisfaction can be designed. In this context, in order to create a theoretical infrastructure, how visual disability is defined and classified, and how blind individuals perceive their environment is emphasized. The place of the concept of art in their lives, how and to what extent they will be affected if art is included in design, has tried to be examined through some examples from Turkey and the world. It has also been tried to develop suggestions on how to develop design applications in which art is included in line with the wishes and needs of visually impaired users.

May 2023, 96 pages

Key Words: Disability, blind, landscape perception, design, art, art in landscape

TEŐEKKÖR

Bu tezi ortaya çıkarma sűrecimde bana hem akademik olarak hem de manevi olarak desteęini ve yardımlarını esirgemeyen danıőman hocam Sayın Prof. Dr. Aysel USLU'ya; (Ankara Őniversitesi Peyzaj Mimarlıęı Anabilim Dalı), yűksek lisans yapmam konusunda beni teővik edip cesaretlendiren Sayın Prof. Dr. Yetkin GŪNGÖR'e; beni her zaman destekleyen, her tűrlű fedakarlıęı gűstererek her koőulda arkamda olan sevgili anneme, babama ve abime; yine bu sűrete yanımda olan deęerli arkadaőlarıma sonsuz teőekkűrlerimi sunarım.

Ezgi KAYAR
Ankara, Mayıs 2023

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI

ETİK.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. Kuramsal Temeller.....	3
2.1 Engellilik Kavramı.....	3
2.1.1 Görme engelliliğin tanımı, sınıflandırılması ve meydana geliş sebepleri	8
2.1.2 Tam görmezlik ve az görme.....	11
2.1.3 Renk körlüğü.....	12
2.1.4 Gece körlüğü (Tavuk karası).....	16
2.1.5 Dünyada ve ülkemizde görme engellilik.....	17
2.2 Peyzaj Tasarımı.....	18
2.3 Evrensel Tasarım (Herkes İçin Tasarım) Kavramı.....	20
2.3.1 Evrensel tasarım ilkeleri	24
2.4 Görme Engellilik ve Sanat.....	28
2.5 Peyzaj Tasarımında Sanat	31
2.6 Görme Engellilik ve Peyzaj Algısı	32
3. MATERYAL VE YÖNTEM	38
4. araştırma bulguları	39
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	76
KAYNAKLAR	92
ÖZGEÇMİŞ.....	101

KISALTMALAR DİZİNİ

BM	Birleşmiş Milletler
DB	Dünya Bankası
DER	Dünya Engellilik Raporu
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
ÖZİDA	Özürllüler İradesi Başkanlığı

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1 Farklı türdeki renk körlüklerinin görsel algıları (Anonymous, 2017a).....	14
Şekil 2.2 Gece körlüğüne sahip bireyin görsel algısı (Anonim, 2018)	15
Şekil 2.3 Goldsmith Evrensel Tasarım Piramidi (Alkan Meşhur ve Tekin, 2018)	22
Şekil 2.4 Enstalasyon sanatı, Henrique Oliveira (Anonim, 2017)	30
Şekil 4.1 Prado'ya dokunmak sergisi, Madrid (Anonymous, 2015a)	40
Şekil 4.2 Van Gogh'u Hissetmek Sergisi (Anonymous, 2017b)	41
Şekil 4.3 Louvre'un Dokunsal Galeri Koleksiyonu, Bogota (Anonymous, 2016d).....	42
Şekil 4.4 Eşref Armağan ve tablosu (Anonim, 2016)	43
Şekil 4.5 Eşraf Armağan'ın bir eseri (Anonim, 2022b)	44
Şekil 4.6 Dokunsal tablolar (Anonim, 2022c)	45
Şekil 4.7 Minyatür cami modeli (Anonim, 2022c)	45
Şekil 4.8 Minyatür piramid modeli (Anonim, 2022c).....	45
Şekil 4.9 Braille alfabesiyle yazılmış metinler (Anonymous, 2019a)	46
Şekil 4.10 Hissedilebilir duvarlar (Anonymous, 2019a).....	46
Şekil 4.11 Braille alfabesi ile oluşturulan sanat eseri (Anonymous, 2016d)	47
Şekil 4.12 Mona Lisa, Braille alfabesi (Anonymous, 2020a)	48
Şekil 4.13 Gar alanı, Ankara (Anonim, 1979)	49
Şekil 4.14 Nasreddin Hoca, Sivrihisar (Anonim, 1985)	50
Şekil 4.15 Spoonbridge ve Cherry Heykeli (Anonymous, 2020b)	51
Şekil 4.16 Quebec Geçidi (Anonymous, 2014a).....	52
Şekil 4.17 Canlı mimarlık festivali (Anonymous, 2023a)	53
Şekil 4.18 “Be a pin up!” duvarı (Anonymous, 2013).....	54
Şekil 4.19 Etkileşimli duvar “Everbright” San Francisco (Anonymous, 2015b)	55
Şekil 4.20 Işık grafitisi (Anonymous, 2006).....	56
Şekil 4.21 Mutlu duvar, Copenhagen King's Square (Anonymous, 2014b)	57
Şekil 4.22 Piyano merdiven, Armada AVM, Ankara (Anonim, 2014b).....	58
Şekil 4.23 Etkileşimli müzik aleti (Anonymous, 2018a)	59
Şekil 4.24 Sokak müzik aletleri (Anonymous, 2019b)	59
Şekil 4.25 Sesi ileten renkli heykeller (Anonymous, 2018b).....	60
Şekil 4.26 İnteraktif şiir panosu, London (Anonymous, 2015c).....	61
Şekil 4.27 Üç boyutlu yönlendirme levhası, Kynance Koyu (Anonymous, 2021a)	62
Şekil 4.28 Dokunsal grafikler (Anonymous, 2014c)	63
Şekil 4.29 Dokunsal grafikler (Anonymous, 2022b)	63
Şekil 4.30 Glasgow katedrali ve Newcastle haritası (Anonymous, 2012a)	64
Şekil 4.31 Ağaç formlu levhalar (Anonymous, 2011b)	65
Şekil 4.32 Koku bahçesi, Singapur Botanik Bahçeleri (Anonymous, 2018c.)	66
Şekil 4.33 Koku bahçesi, Singapur Botanik Bahçeleri (Anonymous, 2018c.)	66
Şekil 4.34 Göteborg Botanik Bahçesi (Anonymous, 2017d).....	67
Şekil 4.35 National Trust Gardens (Anonymous, 2019c)	68
Şekil 4.36 Levens Hall Bahçesi, Cumbria, (Anonymous, 2016e)	69
Şekil 4.37 Botanik Bahçesi, Kanada (Anonymous, 2015d).....	69
Şekil 4.38 Clatter Vadi Bahçesi (Anonymous, 2010)	70
Şekil 4.39 Borges Labirenti, Venedik, İtalya (Anonymous, 2023b).....	71
Şekil 4.40 Dokunsal ve duyuşsal yol (Anonymous, 2018d).....	72

Şekil 5.1 Görme engelli çocuklar için oyun parkı (Anonymous, 2020d)	76
Şekil 5.2 Kocaeli tıbbi ve aromatik bitkiler bahçesi (Köse ve Güral, 2019)	77
Şekil 5.3 Karanlıkta diyalog (Anonim, 2015b).....	79
Şekil 5.4 Paleisburg, Kentsel peyzaj alanı (Anonymus,2020c)	80
Şekil 5.5 Ağaç altı ızgara örnekleri (Anonymous, 2015e).....	81
Şekil 5.6 Park içi hissedilebilir yüzeyler (Anonymous, 2016f)	82
Şekil 5.7 Şarkı panosu, King’s Cross İstasyonu, Londra (Anonymous, 2012b).....	83
Şekil 5.8 Şarkı panosu, King’s Cross İstasyonu, Londra (Anonymous, 2012b).....	83
Şekil 5.9 Yaya köprüsü, Şangay (Anonim, 2021b).....	84
Şekil 5.10 Şeker Plajı “Sugar Beach” (Anonymous, 2014d).....	85
Şekil 5.11 Sugar Beach’in genel peyzaj tasarımı (Anonymous, 2014d).....	86

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1 Evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda oluşturulmuş görme engelliler için tasarım ilkeleri (Orijinal, 2023).....	26
---	----

1. GİRİŞ

İnsan evreni bir bütün olarak kavrayabilen, gözlemleri ve eylemleri ile değiştirip tasarlayabilen canlıdır. Toplumun temel yapı taşı olan birey, sosyal ve fiziki çevre içinde sunulan hizmet ve imkanlar ile var olmaktadır. Doğal ve fiziksel çevrenin biçimlendirdiği ve tanımladığı peyzaj alanları da insanın varlığı ve kullanımı ile hayat bulmaktadır. İnsan etkisi olmadan kendiliğinden var olabilen ekolojik bir sistemin ürünü olan doğal peyzajların yanı sıra insani eylemlerle şekillenen kültürel peyzaj ise tüm bileşenleri ile insanoğluna hizmet etmek için oluşturulmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra bireyler günlük aktivitelerinin ve yaşamsal fonksiyonlarının dışında duyuşsal ve bilişsel olarak tatmin olma ihtiyacı da duymaktadırlar. Bu ruhsal doyum için de sanatsal faaliyetlerden ve ürünlerden faydalanmaktadırlar. Kentsel veya kırsal peyzaj alanlarına sanatın çatısı altında fonksiyonel, algısal, çok yönlü, estetik haz uyandıran, kimi zamanda düşünmeye sevk eden ve toplumsal kaynaşmaya olanak sağlayan kullanıcı odaklı tasarımlar yapılabilmektedir. Örneğin, bir sanat eserinin kentsel tasarıma dahil edilmesiyle mekânın algısı ve kullanıcıya olan etkisi tamamıyla değişmektedir. Böylelikle kullanıcıyı duyuşsal olarak doyuran, sosyalleşmeye olanak sağlayan, imgesel ve akılda kalıcı bir tasarım oluşturulabilmektedir. Bu nedenle de oluşturulan bu tasarım çalışmaları çok yönlü ve disiplinler arası bir çalışmayı gerektirmektedir.

Bu çalışma kapsamında da sanat olgusu ve peyzaj tasarımı kavramları görme engelli kullanıcılar açısından detaylı olarak ele alınmıştır. Bu amaçla; tezde öncelikli olarak engellilik ve sanat kavramları üzerinde durulmuştur. Engellilik, engelliliğin sınıflandırılması, görme engellilik, sanat, peyzaj, algı ve tasarım gibi kavramlar üzerinden yapılan araştırmalarda literatür düzeyinde birçok tanımlama, sınıflandırma, ilke, yöntem ve yönetmeliklere ulaşılmıştır. Tezin ana teması “görme engellilik” olduğundan ağırlıklı olarak görme engelliğin ifadesel boyutu, türleri ortaya geliş biçimleri, özellikle de görme engelli bireylerin peyzaj ve sanat algıları üzerine değinilmiştir. Görme engelli

kullanıcıların mekân algılarının dışında engel düzeylerinin, fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarının aynı zamanda da istek ve arzularının dikkate alındığı kullanıcı odaklı tasarım fikirleri değerlendirilmiş ve incelenmiştir.

İlk bakışta sanatın görme engelli bireyler için uygulanabilirliği şaşırtıcı gözükabilir. Bunun sebebi ise sanatın tam olarak tanımının ve kapsamının ne olduğunun bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Sanat en basit ifadeyle hayal gücü ve yaratıcılığın dışı vurumu olarak tanımlanabilir. Gelişen teknoloji ile sanat kavramında da birçok yenilik ve değişim yaşansa da bu tez kapsamında görme engellilik konusu, sanatın ağırlıklı olarak resim, müzik, heykel gibi alt kolları üzerinden işlenmeye çalışılmıştır.

Edinilen tüm bu bilgiler ışığında da peyzaj tasarımında sanata nasıl ve ne ölçüde yer verilebileceği irdelenmiştir. Dahil edildiği takdirde oluşturulan mekanların görme engelli kullanıcılar üzerindeki etkisinin ve katkısının ne olacağı sorularına cevaplar aranmaya çalışılmıştır.

2. KURAMSAL TEMELLER

Araştırma kapsamında öncelikle detaylı bir literatür taraması gerçekleştirilmiş, konuya altlık oluşturması için kuramsal bir çerçeve belirlenmiştir. Çalışmanın daha net bir şekilde anlaşılabilmesi için bazı temel kavramlardan bahsedilmiştir. Araştırmanın ana konusunu oluşturan engellilik, görme engellilik, peyzaj kavramları tüm bileşenleri ve ilkeleri ile açıklanmış; daha sonra bu bileşenler sanat olgusu ile ilişkilendirilmiştir. Daha sonra bu iki konseptin bir arada nasıl işleyebileceği örnekler üzerinden açıklanmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar da görme engelli bireyler üzerinden değerlendirilmiştir.

2.1 Engellilik Kavramı

Engellilik durumu genel anlamda kaçınılabilir veya önlenemez sebeplerden meydana gelse de kaynağı genetik, çevresel veya psikolojik de olabilmektedir. Bireyler herhangi bir engel türü ile dünyaya gelebileceği gibi çevresel faktörler ya da yaşanan bir kaza sonucunda engelli olabilmektedir. Hamilelikte annenin yaşı, kullandığı ilaçlar, akraba evlilikleri, alkol ve sigara kullanılması, kazalar, travmalar, genetik hastalıklar, stres, kan uyuşmazlığı, hamilelik sırasında yetersiz beslenme gibi doğum öncesi nedenler bireylerin engelli olarak dünyaya gelmelerine neden olabilmektedir. Doğum sırasında gerçekleşen; doğumun hijyenik şartlarda olmaması veya zor olması, doğum travmaları, erken ya da geç doğum da engelliliğe yol açabilmektedir. Beslenme bozuklukları, hastalıklar, trafik, iş veya ev kazaları, enfeksiyonlar, yetersiz ve dengesiz çevre koşulları, bulaşıcı hastalıklar, mental bozukluklar, yaşlılık ve kronik hastalıklar da doğum sonrasında engelliliğe yol açan diğer faktörler arasında yer almaktadır (Baykan, 2000).

Herkes yaşamının bir bölümünde geçici veya kalıcı bir şekilde engelli olabilme ihtimaline sahiptir. Bireyler engelli olmasalar bile engelli bir aile bireyine ya da arkadaşına sahip olabilmektedirler (Anonymous, 2011a). Bu nedenle de engelliliğin kavramsal olarak doğru bir biçimde tanımlanması ve anlaşılabilmesi; engellilerin istek ve ihtiyaçlarının tespit edilmesinde, topluma aktif ve bağımsız katılım sağlayabilmelerinde önemli bir role sahiptir.

Engellilik kavramı eğitim, hizmet, kültür, din, teknoloji gibi farklı disiplinlerin ortak çatısı altında incelenilmektedir. Ancak her bir disiplin farklı bir literatüre sahip olması nedeniyle engellilik ifadesi farklı kapsamlarda ele alınarak tanımlanmıştır (Akçalı, 2015). Engellilik tıbbi, sosyal, politik gibi farklı modeller üzerinden farklı kurum ve kuruluşların çatısı altında incelenmiştir. Dünya Sağlık Örgütü, Birleşmiş Milletler, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Mimarlar Odası gibi farklı disiplinlerdeki kurumlar tarafından kendi ilgi alanlarına yönelik kavramsal tanımlar yapılmıştır. Medikal olarak bakıldığında engellik durumu; fiziksel, işlevsel ve zihinsel bozukluklar ya da eksiklikler olarak işlenmiştir. Büyük oranda bireyin yetersizliğine dayalı olarak düşünülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından medikal ağırlıklı olarak yapılan tanımlamalara göre ise fiziksel, sosyal, psikolojik veya anatomik bozukluklar nedeniyle bireylerin normal bir insana oranla eylem ve etkinliklerinde meydana gelen geçici ya da kalıcı kayıplar olarak tanımlanmaktadır. Politik olarak bakıldığında ise toplumun gerekliliklerini yerine getiremeyen, güçlük çeken ve bu durumdan dolayı ya da doğrudan etkilenen bireyler engelli olarak görülmektedir. Aynı zamanda da bakıma muhtaç ve bireysel hareket ve yaşama özgürlüğü kısıtlı olan bireyler olarak ifade edilmektedir. Sosyal modelde ise engellilik, kişi odaklı olarak görülmeyip toplumun bireyler önüne koyduğu engellerden kaynaklandığı savunulmaktadır. Toplumla ilişki kurma güçlüğü çeken ve hizmet almada güçlük çeken bireyler ise sosyal anlamda engelli olarak kabul edilmektedir (Akçalı, 2015). Bu da toplumdaki ayrımcılığın ve farklı olanı dışlamanın bir sonucu olarak görülmektedir. Tüm bu tanımlamalardan yola çıkılarak engelli bireyler topluma katkısı yetersiz olan, yoksun ve bakıma muhtaç olarak değerlendirilmektedir. Toplumsal yaşama katılmaları kısıtlanan, hizmet almada güçlük çeken engelli bireylerin aslında kendi engellerinden çok toplumun önüne çıkardığı engellerle mücadele etmek zorunda kaldıkları görülmektedir.

Kavramsal olarak farklı disiplinlerin bakış açılarından farklı şekillerde tanımlanan engellilik durumu, bireylerdeki herhangi bir fonksiyonun yokluğu ya da eksikliği, sosyal çevreye uyum, bakım ve ihtiyaç gibi kriterler göz önüne alınarak, çalışma kapsamında engelli bireyler yedi ana başlık altında incelenmiştir (Arıkan ve Ayyıldız, 2018). Bunlar;

Ortopedik Engelli; Kas ve iskelet sistemindeki fonksiyonel kayıplar, işlev yetersizlikleri olan kişilerdir. Vücudun çeşitli uzuvlarındaki kısalık, eksiklik ya da fazlalıklar, şekil bozuklukları, kas güçsüzlüğü çekenler, felçliler de bu gruba girmektedir (Öztürk, 2011).

Görme Engelli; Türk Standartları Enstitüsü'nün tanımına göre “gözün görme fonksiyonlarında yetersizlikler ve kayıplar olan kişi” şeklinde tanımlanmıştır. Görme engelli bireyler çalışma kapsamının örneklem grubunu oluşturduğu için ilerleyen bölümlerde detaylı olarak anlatılmıştır.

İşitme Engelli; Kısmen veya tamamen duymama durumu işitme bozukluğu olarak ifade edilmektedir (Anonim, 2021a). Tek veya her iki kulağında birden işitme kaybı olan kişilerdir (Arıkan ve Ayyıldız, 2018).

Dil ve Konuşma Engelli; Herhangi bir hastalık ya da durum sebebiyle tamamen konuşma yetisini kaybetmiş ya da konuşmanın akıcılığında veya hızında sıkıntılara sahip kişiler dil ve konuşma engelli olarak ifade edilmektedir (Anonim, 2021a).

Zihinsel Engelli; Türkiye Özürlüler Araştırması (2002)'ye göre çeşitli derecelerde zihinsel yetersizliği olan kişilerdir (Çalık, 2004). Zihinsel engellilik doğum öncesi, doğum sırası ve sonrasında oluşan bazı nedenlerden ötürü zihinsel anlamda yetersizliğin yanı sıra uyumsuz davranış bozuklukları yaşayan bireyler olarak tanımlanmaktadır.

Süreğen Hastalık; Bireylerin çalışma kapasitelerine engel olan bazı fonksiyonlarına yerine getirememelerine sebep olan devamlı olarak bakım ve gerekli durumlarda tedavi gerektiren hastalıklardır (kan hastalıkları, kalp-damar hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolları ve üreme hastalıkları, cilt ve deri hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, kanser, astım, diyabet, obezite, epilepsi) (Öztürk, 2011).

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite; Çocuklarda yedi yaşından önce başlayan, yaş grubu ve gelişim seviyesi ile paralellik göstermeyen dikkat eksiklikleri ve aşırı hareketlilik bozukluklarıdır olarak ifade edilmektedir (Kızıltaş, 2012).

Genel ve basit bir ifade ile 7 ana başlık altında toplanmış olsa da geniş bir spektruma sahip bu konu hakkında başka sınıflandırmalar da bulunmaktadır. Bu tez görme engelli kullanıcılar üzerine bir yaklaşım oluşturmak amacıyla oluşturulduğu için ileri ki bölümlerde bu engel türlerinden görme engeli üzerinde durulacaktır. Ancak insanlar bazen birden fazla engelle de mücadele etmek durumunda kalabilmektedirler. Bu nedenle de diğer engel türlerinin de en azından kavramsal olarak bilinmesi gerektiği düşünülmüştür.

En ufak bir engellilik hali insan hayatını çok yönlü ve derinden etkileyebilmektedir. Bu problemlerle başa çıkmak ve farkındalık oluşturmak adına engellilerin istek ve ihtiyaçlarını kendine amaç edinen, sorunlarını dile getiren ve bu sorunlara çözüm yolları aramaya çalışan aynı zamanda da onların haklarını savunan ulusal ve evrensel kurum ve kuruluşlar oluşturulmuştur. Bu kurumların başında, küresel olarak Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Dünya Bankası (DB) yer alırken ülkemizde de özellikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğü ve Engelliler Konfederasyonu gibi yapılar önemli bir rol oynamaktadır.

Bu önemli ve güçlü oluşumlardan Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankasının ortaklaşa yürüttüğü çalışmanın sonucunda Dünya Engellilik Raporu (DER), 2011 yılında kamuoyuna sunulmuştur. Engellilik konusunda farkındalık oluşturması amacıyla ortaya çıkartılmıştır. Aynı zamanda bu konunun tüm detayları ile işlendiği ve önemli önerilerin sunulduğu uluslararası bir bildirme olma niteliği de taşımaktadır (Akyüz vd. 2012). Bu rapora göre dünyada bir milyardan fazla insan engellilikle mücadele etmekte ve bunların büyük bir çoğunluğu da işlevsellikte önemli güçlükler yaşamaktadır. Yaşlı nüfusunun artması, kronik hastalıkların giderek yaygınlaşmasıyla gibi etmenler sebebiyle engelliliğin daha da yaygın hale gelmesinden endişe edilmektedir (Anonymous, 2011a). Kalkınma hedeflerinin ötesinde engelli bireylerin kaliteli bir eğitim alabilmeleri, istihdam

edilebilmeleri ve toplum hayatına katılabilmeleri için gerekli çalışmaların yürütülmesi hedeflenmiştir. Ortaklaşa yürütülen bu çalışma Mayıs 2008'de yürürlüğe giren *Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Milletler Sözleşmesi*'ni temel alarak güçlendirilmesini ve geliştirilmesini amaçlamaktadır. Çalışmadan elde edilen veri ve istatistiklere göre engelli insanların karşılaştıkları engellerin ve dezavantajların aslında büyük ölçüde önlenebilir olduğu sonucuna varılmıştır. Saptanan problemlere uygulanabilmesi durumunda bir rehber niteliği taşıyabilecek eylem tavsiyeleri verilmiştir. Asıl amaç da toplumu oluşturan tüm paydaşları bir araya getirerek bir bütün olarak hareket edilmesini sağlamaktır. Bu raporun en temel ve en önemli kısmı da bu stratejik plan ve geliştirilmesi planlanan uygulamalara engelli bireylerin de dahil edilmesidir. Politikalar düzenlenirken ve yasalar oluşturulurken, engelli insanlara danışılarak aktif olarak sürecin içinde olmalarının gerekliliği özellikle vurgulanmıştır. Engellilik konusunda halkın anlayışını geliştirmek, olumsuz algıları ortadan kaldırmak da bu stratejinin ana noktalarındandır. Hükümetler, gönüllü kuruluşlar, dernekler, sosyal platformlar ve kampanyalar yürütülerek insanların yanlış tutumlarının düzeltilmesi de amaçlanan hedefler arasında yer almaktadır. Tüm bunların yanı sıra engellilikle ilgili araştırmaların güçlendirilmesi ve desteklenmesi gerektiğinin de altı çizilmiştir (Anonymous, 2011a). Bu rapor özellikle engelliliğe ilişkin çevresel faktörlerin ne olduğu ve nasıl ölçülebileceği, engelli insanların yaşam kalitesi ve esenliğinin nasıl artırılabilirliği, engellerin aşılmasında hangi yöntemlerin ve yaptırımların işe yarayabileceği gibi soruların cevaplarının araştırılmasını ve çözüm getirilmesini amaçlamaktadır.

Amaçlanan bu ilkeler doğrultusunda, insanın yaşam kalitesini arttırabilmek için de öncelikle yaşam alanını ve sosyal çevresini biçimlendirmek gerekmektedir. Bu çalışma bu problemlere çözüm üretme yolunda daha çok tasarım nasıl olmalıdır teması çerçevesinde oluşturulmuştur. Bu nedenle de bireylerin aktif olarak içinde yer aldıkları kırsal ve kentsel alanların kullanıcıların beğeni, istek ve ihtiyaçlarına göre kurgulanması gerekmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi temel yönlendiriciler bireylerin özellikleri ve beklentileri olmalıdır. Buna bağlı olarak da oluşturulacak alanlar da farklılaşacak ve çeşitlenecektir (Barış ve Uslu, 2009). Tezin odak noktasının görme engelli kullanıcılar olması sebebiyle de bir sonraki bölümde kavramsal olarak görme engelinin ne olduğu, görme bozuklukları ve bu bozuklukların nasıl sınıflandırıldığı hakkında kavramsal

bilgiler verilecektir. Bu nedenle de tez bütününde öncelikli olarak görme engelli bireylerin beklenti ve arzularının neler olabileceği üzerinde durulmuştur.

2.1.1 Görme engelliliğın tanımı, sınıflandırılması ve meydana geliş sebepleri

Dış dünyayı algılamada ve bilgi edinmede genellikle görsel uyarıcılardan faydalanılmaktadır. Bu nedenle de görme işlevi insanların yaşamlarını konforlu bir şekilde sürdürebilmeleri açısından oldukça önemlidir. Birçok insan hayatının bir noktasında bir tür görsel problem yaşamıştır ya da yaşayabilmektedir. Kimi uzağı göremezken kimi de küçük yazıları okumakta sorun yaşayabilir. Bu tür görme bozukluklarının etkileri gözlük, lens veya damla kullanımı ile en aza indirilebilmektedir. Ancak gözün veya beynin görüntüleri işlemek için gerekli olan bir veya daha fazla bölümü hastalandığında ya da hasar gördüğünde ciddi veya tam görme kayıpları meydana gelebilmektedir. Bu tür durumlarda da tıbbi tedavi, ameliyat, gözlük ya da kontak lens gibi işlemlerle dahi görme fonksiyonu tamamen geri kazanılamamaktadır.

Ciddi bir kaza ya da olayla karşı karşıya kalmadıkları sürece insanlar gençlik yıllarında görme yetilerini nadiren kaybederler. Yaşa bağılı görme bozuklukları daha yaygındır. Ancak bazı insanlarda doğuştan görme engelli olarak doğabilmektedir. Bunun sebebi genetik faktörler olabileceği gibi daha önce de benzer şekilde bahsedildiği gibi hamilelik, emzirme dönemi ya da doğum sırasında gelişen komplikasyonlar da olabilmektedir. Genetik yatkınlık, göz küresinin küçüklüğü ya da yokluğu, korneaya, retina, optik sinir ve lensle alakalı sebepler doğuştan engelli olmaya neden olan faktörlerdendir (Akçalı, 2015). Doğum öncesi nedenler; anne ile bebeğin kan uyumsuzluğu yaşaması, hamilelik sırasında annenin rubella adı verilen hastalığa yakalanması ya da anne veya babanın frengi mikrobunu taşıması körlüğe sebep olmakta ve görme bozukluklarının yaklaşık %8'i bu nedenlerden kaynaklanmaktadır (Anonymous, 2016a). Hamilelik sırasında ise annenin ateşli ya da bulaşıcı bir hastalık geçirmesi ya da beslenme bozukluğu gibi faktörler de bebeklerin görme engelli doğmasına sebep olabilmektedir. Doğum sırasında yaşanan problemlerden kaynaklanan beyin kanaması ya da oksijensiz kalma durumu, doğum anı

travmaları sonucunda görme merkezinin etkilenmesi de görme kayıplarına sebep olabilmektedir.

Doğumdan sonra görme kaybına neden olabilecek bazı durumlar ise;

Ambliyopi; bir gözün erken çocukluk döneminde kullanılmamasından kaynaklanan görme azalmasıdır. Örneğin bir gözün diğerinden daha az odaklandığı durumlarda beyin zayıf gözden gelen görüntüleri kapatabilir veya bastırabilir ve o gözden gelen görüş de bu koşullarda görme yetisini durdurabilmektedir. Bu aynı zamanda "göz tembelliği" olarak da bilinir. *Şaşılıkta* (yanlış hizalanmış veya şaşılı gözler) ise beyin, yanlış hizalanmış gözlerden biri tarafından gönderilen mesajları görmezden gelmeye başlayacağı için görme kaybı meydana gelmektedir. *Katarakt* ise göz merceğinin kısmen ya da tamamen bulanık alanlarıdır. Kataraktı olmayan kişilerde, lens kristal berraklığındadır ve ışığın geçmesine ve retinada odaklanmasına izin verir. Kataraktı olan kişilerde ise ışığın mercekten kolayca geçmesi engellendiği için görme kaybına yol açmaktadır. Kataraktlar genellikle yavaş oluşur ve genellikle 60'lı ve 70'li yaşlardaki insanları etkiler, ancak bazen bebekler doğuştan kataraktlı olarak da doğabilmektedir. Semptomlar arasında çift görme, bulutlu veya bulanık görme, yetersiz aydınlatılmış alanlarda görme güçlüğü ve solmuş görünen renkler yer almaktadır. Retinadaki küçük kan damarları diyabet nedeniyle hasar gördüğünde ise *diyabetik retinopati* ortaya çıkmaktadır. Önce zararsız gibi gözükse de daha sonra körlüğe bile yol açabilmektedir. *Glokom* ise göz içindeki basıncın artması ile oluşmaktadır. Artan basınç optik sinirlere zarar vererek görüşü bozabilmektedir. Genellikle yaşlılarda görülürken bazı bebekler bu durumla doğabilmektedir. *Maküler dejenerasyonu* ise retinanın en hassas bölgesi olan makulada kademeli ve ilerleyici bir bozulmalardır. Bu durum ilerleyici merkezi görüş kaybına da yol açabilmektedir (Anonymous, 2016a). Ayrıca prematüre doğumlar, enfeksiyonlar, zehirlenmeler, trafik, iş ve ev kazaları, akraba evlilikleri, göze kimyasal madde kaçması da görme bozukluklarına sebep olabilmektedir. Genetik faktörlerden kaynaklanan ya da daha sonradan bir kaza ya da olay sonucunda gelişen görme kayıpları yaşanan kişiler de görme engelli olarak ifade edilmektedir.

Bazı resmi kaynaklara göre Türk Dil Kurumu, Dünya Sağlık Örgütü gibi resmi kuruluşlar tarafından görme engellilik ve görme engelli bireyler ile ilgili yapılmış bazı tanımlamalar bulunmaktadır.

Türk Dil Kurumu (TDK)'ya göre görme engelli; görme duyusu olmayan (kimse), görmez, gözsüz, kör, “âmâ” şeklinde tanımlanmaktadır. 2002 yılında yapılan Uluslararası Göz Hekimliği Konseyi görme düzeyleri ile ilgili bazı terminolojik kullanımlar önermiştir. Görme işlevinin tamamen yitirilmesi durumu körlük (blindness), görme işlev kaybının daha az olduğu, görme işlevini destekleyici yardımcı cihazların kullanıldığı durum ise az görme şeklinde açıklanmıştır. Görme engellilik (visual impairment) ise görme bozukluklarının organ düzeyinde olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır (Ceyhan, 2006).

Uluslararası Hastalık Sınıflandırması (2018)'e göre görme bozukluğu uzak ve yakın görme bozukluğu olarak iki gruba ayrılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı sınıflandırmaya göre görme engelli bireylerin uzak görüş bozuklukları; hafif görme yetersizliği, orta düzey görme yetersizliği (az görme), şiddetli görme yetersizliği ve körlük olmak üzere dört gruba ayrılmıştır (Yıldız ve Gürler, 2018). Aşağıda verilen sınıflandırmada “/” işaretinin sağında kalan değer standart görüş uzaklığını verirken solunda kalan rakam ise m cinsinden okuma mesafesini göstermektedir.

- Hafif; görme keskinliği 6/12 ila 6/18'den daha kötü
- Orta; görme keskinliği 6/18'den 6/60'a kadar daha kötü
- Şiddetli; görme keskinliği 6/60 ila 3/60'tan daha kötü
- Körlük; görme keskinliği 3/60'tan daha kötü olanlar olarak kategorilere ayrılmıştır (Anonymous, 2022).

Yakın görme bozukluğu ise görme keskinliği 40 cm'den daha kötü olan bireyler için kullanılmaktadır. Bir kişinin görme bozukluğu deneyimi, birçok farklı faktöre bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Buna önlenemez ve tedavi müdahalelerinin mevcudiyeti, görme rehabilitasyonuna erişim (gözlük veya beyaz baston gibi yardımcı ürünler) ve kişinin belli başlı hizmetlere, yapılara ya da bilgiye erişim durumu örnek olarak gösterilmektedir. Bu görme düzeylerinin bireylerin eylemlerinde,

sosyalleşme, temel öğrenim ve katılım becerilerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır (Anonymous, 2022).

Amerika Birleşik Devletleri, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun oluşturmuş olduğu sınıflandırmaya göre görme bozuklukları, merkezi ve çevresel görüş kaybı şeklinde iki gruba ayrılmıştır (Akçalı, 2015). Bireylerin okuma, çalışma, algılama yetileri merkezi görüş olarak tanımlanırken, tek başına bağımsız hareket edebilme kapasiteleri ise çevresel görüş becerisi olarak düşünülmüştür. Bu sınıflandırmalara göre görme kaybı düşük düzeyde olan bireylerde merkezi görüş yitirilse de çevresel görüş devam edebilmektedir. Ancak tamamen görme işlevini yitiren kişilerde hem merkezi hem de çevresel görüş kaybı görülmektedir (Akçalı, 2015).

Ülkemizde de kullanılan diğer bir sınıflandırmaya göre görme engellilik “tam görmezlik” ve “kısmen veya az görme” şeklinde iki gruba ayrılmıştır. Bu sınıflandırmalar da iki farklı disiplin altında yasal ve eğitsel olarak tanımlanmıştır. Yasal tanım daha çok tıp çalışanları ve sosyal güvenlik kurumlarınca kullanılan nesnel bir anlama sahipken, eğitsel tanım ise daha çok öznel (Özyürek, 1998; aktaran Yıldız ve Gürler, 2018). Bu nedenle de daha çok eğitim kurumları tarafından eğitim hayatı çerçevesinde kullanılmaktadır.

2.1.2 Tam görmezlik ve az görme

Özrürlüler İradesi Başkanlığı (1999) tarafından yapılan tanımlamaya göre; “Mümkün olan bütün düzeltmelerden sonra kişinin görüşü 20/200 oranından daha düşük veya görüş alanı düzeltici merceklere rağmen 20 dereceden daha düşük kişiler”, yasal olarak *kör* olarak tanımlanmaktadır (Anonim, 2008). Daha açıklayıcı bir ifade ile “görme problemi olmayan bir bireyin 6.1 m. den görebildiği büyüklükteki bir şeyi yaklaşık 60 cm. den ya da daha kısa bir uzaklıktan gören ya da hiç bir uzaklıktan göremeyen kişi” yasal tanıma göre kör olarak kabul edilmektedir. Bu kişiler nesnel bir bölümünü görebilen ya da karartılar şeklinde görebilen ya da hiç göremeyenler olarak ifade edilmektedir. Özyürek (1998)'in belirttiği şekliyle “Tüm düzeltmelerle birlikte görme keskinliği 20/70, 20/200 arasında olan kişilere ise yasal tanımlara göre az gören denilmektedir”. Anlamı ise gören

kişinin 70 ayaktan (1 ayak:0.3048 cm) gördüğünü az görenin 20 ayaktan görebilmesidir (Özyürek, 1998). Az görenler çevrelerini buğulu ya da kirli bir camın arkasından bakıyor gibi görebilen, nesnelere karartılar halinde algılayabilen kişilerdir.

Görme engelinin sadece görme keskinliğine göre değerlendirildiği yasal tanımın eksik kaldığı düşünülerek eğitimciler tarafından bir başka tanımlama daha yapılmıştır. Bu tanıma göre; Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Görme Engelliler adlı modülde eğitsel açıdan tam görmezlik durumu “Bireyde ağır derecede görme keskinliği kaybının olması, akademik faaliyetlerde dokunsal-ışitsel materyallere gereksinim duyması ve görme duyusunu öğrenme amacıyla kullanamaması, buna bağlı olarak dokunsal alfabeye (Braille) okuyarak ve sesli (konuşan) kitaplar ile dinleyerek eğitim öğretimini sürdürebilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Anonim, 2013a). Millî Eğitim Bakanlığı’nın Özel Eğitim Okulları yönetmeliğine göre de “Bütün düzeltmelere rağmen, iki gözle de görmesi 1/10’dan aşağı olup, eğitim öğretim çalışmalarından yararlanması mümkün olmayanlardır.” Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Görme Engelliler adlı modülde eğitsel açıdan az görme durumu ise “Bireyin büyük puntolu ya da normal puntolu yazılı materyalleri büyüteçler yardımı ile okuyabilmesi ayrıca gözlük gibi yardımcı araç gereçlere, aydınlatma gibi çevresel düzenlemelere gereksinim duyması ve görme duyusunu öğrenme amacıyla kullanabilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Anonim, 2013a).

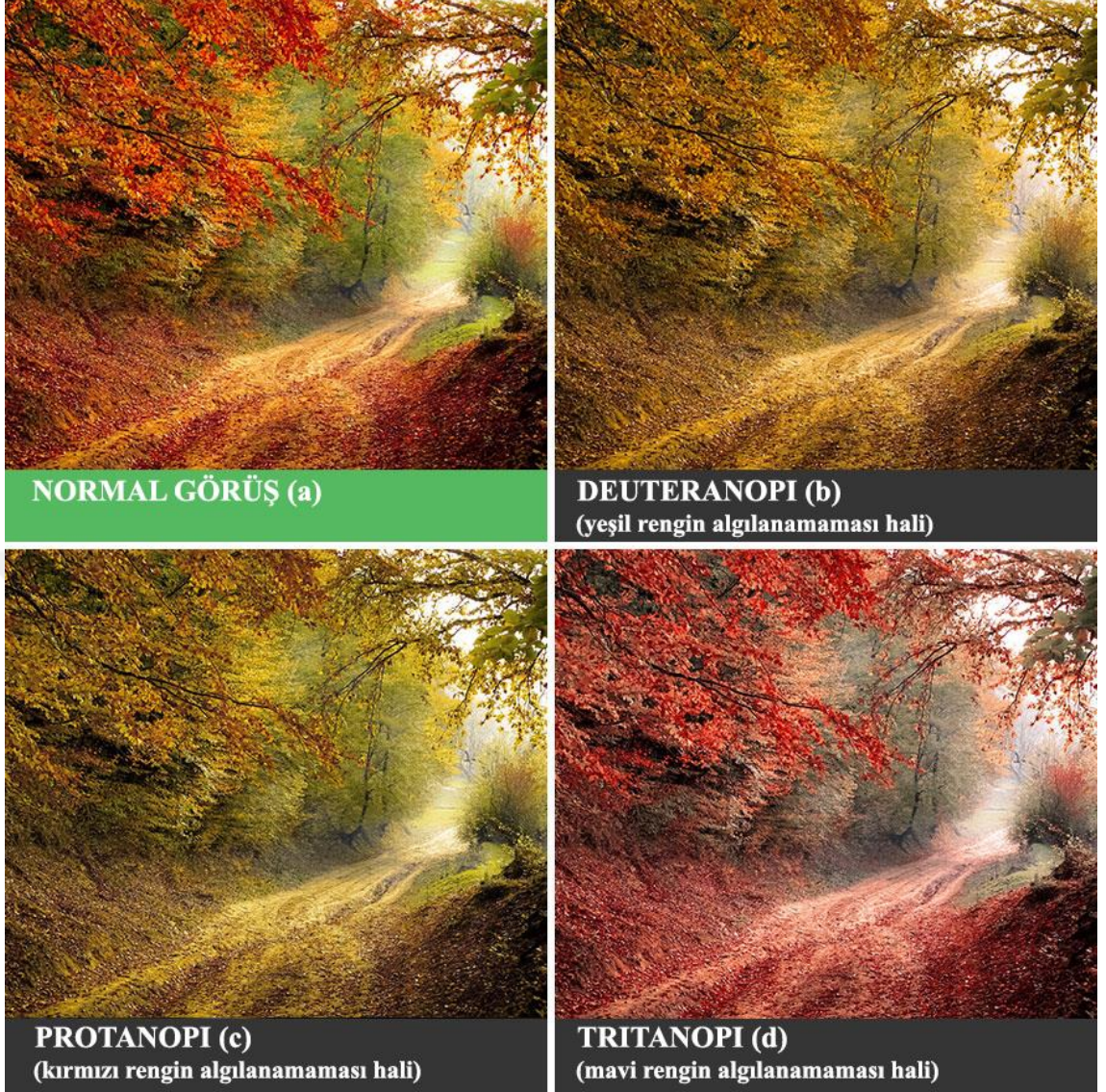
Görme engellilerin görme kayıpları bakımından gruplandırılması yapılırken; görme engellilik durumu “bir gözünde veya her ikisinde de tam veya kısmi görme kaybı olan kişilerin yanı sıra göz protezi kullananlar, renk körlüğü ve gece körlüğünü” de kapsayacak şekilde yapılmaktadır (Yıldız ve Gürler, 2018).

2.1.3 Renk körlüğü

Görme engellilik durumu sadece görme düzeyine bakılarak tam görememe ve az görme şeklinde tanımlansa da renk körlüğü ve gece körlüğü de yaygın görme bozuklukları arasında yer almaktadır. Kişilerin hayat kalitelerini ve günlük eylemlerini

gerçekleştirmelerinde olumsuz anlamda etkisi olabilmektedir. Bu tür görme problemlerinin kavramsal olarak ne anlama geldiğini bilmek de tasarım yaparken kullanıcıların ihtiyaçlarına göre bir planlama yapabilmede önemli rol oynamaktadır.

“Renk körlüğü” kavramı içerdiği kelimelerin anlamları düşünüldüğünde çok da doğru bir adlandırma olarak kabul edilmemektedir. Renk ile körlük kavramlarının bir arada kullanılması anlam karmaşalarına sebep olabilmektedir. Çünkü toplum tarafından genel olarak hiçbir rengi görememek şeklinde düşünüldüğü için yanlış algılar yaratabilmektedir (Ceyhan ve Yaşar, 2011). Ancak renk körlüğü en basit ifadeyle bazı renklerin farklılıklarını ayırt edememek olarak tanımlanmaktadır (Işık, 2017). Görme mekanizmasındaki özel bir pigment molekülünün gereğinden az bulunması ya da eksikliği bireylerin renkleri ayırt edememesine neden olmaktadır. Genellikle kırmızı, yeşil ve mavi renklerin ayırt edilememesiyle ortaya çıkmaktadır. Literatür çalışmalarına bakıldığında renk körlüğü için de birkaç farklı sınıflandırma bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi görme engelliliğinin sınıflandırılması yapılırken kullanılan körlük ve az görme gibi tam renk körlüğü ve kısmi renk körlüğü şeklinde iki ana gruba ayrılmıştır. Diğer ve yaygın olarak kullanılan sınıflandırmaya göre de 3 başlık altında değerlendirilmiştir. *Monokromatik* diğer bir adıyla tek renk görmede bireyler tüm renkleri grinin tonları şeklinde görmektedirler (Işık, 2017). Renk körlüğünün oldukça nadir rastlanan bir türüdür. *Dikromatik (iki renk görme)* renk körlüğüne sahip kişiler eksik olan renk fotoreseptörünü ayırt edemez ve normal bir insana göre onu farklı görmektedirler (Ceyhan ve Yaşar, 2011). Kırmızıyı emen fotoseptörler kusurlu ise *protanopi*, yeşili emen fotoseptörler kusurlu ise *deutanopi*, maviyi emen fotoseptörler kusurlu ise de *tritanopi* olarak adlandırılmaktadır (Işık, 2017). Anormal trikromatik (üç rengi kusurlu görme) de ise renkli görmeyi sağlayan fotoreseptörlerden biri duyarlılığını kaybetmiş demektir. Bu da bazı renklerin algılanmasında farklılıklar yaratabilmektedir (Ceyhan ve Yaşar, 2011). Örneğin Şekil 2.1 a’da normal görüş olanağı görülürken, b’de sadece yeşil rengin algılanamadığı, c’de sadece kırmızı rengin algılanamadığı, d’de ise sadece mavi rengin algılanamadığı görüş olanakları gösterilmektedir.

Şekil 2.1 Farklı türdeki renk körlüklerinin görsel algıları (Anonymous, 2017a)

Genellikle de kalıtsal nedenlerden ortaya çıkmakta ve en çok rastlanan genetik bozukluklardan biri olarak ifade edilmektedir. Birçok farklı türü bulunsa da genel anlamda renkleri herkesle aynı olmasa da algılayabilmektedirler.

2.1.4 Gece körlüğü (Tavuk karası)

Halk arasında “Tavuk Karası” olarak bilinen bilimsel olarak *Retinitis Pigmentosa* olarak adlandırılan genetik bir hastalıktır. Görme işlemi sırasında ışığı algılamaya yarayan doku hücrelerinin zaman içerisinde hasar görmesi sonrası oluşmaktadır (Şentürk, 2020). Bu

hastalığın erken evrelerinde karanlıkta görmeye olanak sağlayan “rod” adı verilen hücrelerin zaman içerisinde kaybolmasıyla ortaya çıkan gece görememe durumu ortaya çıkmaktadır. İlerleyen evlerinde ise gündüz görmeyi sağlayan “kon” hücrelerinin kaybıyla da hastalar gündüz de görememeye başlamaktadır. Son evrede de hasta neredeyse günlük yaşantısını sürdüremez hale gelmektedir (Anonim, 2022a).

Gece körlüğü, kişinin görme yetisini zayıf ışıkta ve karanlıkta yeteri düzeyde görememe yönünde olumsuz etkilese de tam görmezliğe sebep olmamaktadır (Şekil 2.2). Bu nedenle de sadece görme bozukluğu şeklinde nitelendirilmektedir. Tipik özelliği ise çok ışıklı bir ortamdaki az ışıklı bir ortama geçildiğinde görmenin geçici olarak yitilmesi şeklinde tarif edilmektedir (Anonim, 2018). Bu tür bir rahatsızlığa sahip olanlar yetersiz ışık alan ortamlarda zorlanmakta, engellere çarpmakta ve yön bulmakta problem yaşayabilmektedir. Bu nedenle de onlara yönelik bir hizmet veya uygulama yapılmak istediğinde aydınlatma konusunun birinci sırada yer alması gerekmektedir.

Şekil 2.2 Gece körlüğüne sahip bireyin görsel algısı (Anonim, 2018)

2.1.5 Dünyada ve ülkemizde görme engellilik

Dünya Sağlık Örgütü'nün açıkladığı rapora göre dünya üzerinde yaşayan yaklaşık 284 milyon insan görme engelli ve bunların 39 milyonu ise tam görmezliğe sahiptir. Bu rakamlardan %60'ının tedavi edilebileceği ve %20'sinin de önlenilebileceği söylenmektedir (Anonim, 2021b). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından açıklanan Engelli İstatistik Bülteni 2022 Haziran ayı raporuna göre; Ulusal Engelli Veri

Sistemine kayıtlı engelli sayısı 2.511.950 olarak hesaplanmıştır. Benzer şekilde bu rapora göre hayatta kalan ve engelli olarak yetkili kurum ve kuruluşlardan engelli raporu alarak ulusal veri sistemine kayıtlı olan görme engelli kişi sayısı ise 215.076'dır. Bu da toplam oranın 9.53'üne denk gelmektedir. Ancak bu verilerin sadece sisteme kayıtlı olan kullanıcılar üzerinden hesaplandığını düşünülürken gerçek rakamların daha da fazla olduğu çıkarımı yapılabilmektedir.

Görmedeki kayıplar ve yetersizlikler, yaşamsal aktivitelerin performansı verimliliği etkilediğini, bu durumlarda kişilerin ortamdan uzaklaşmak ya da gerçekleştirilen eylemi bırakmak istemelerine veya zorunda kalmalarına sebep olabilmektedir (Özkan ve Akı, 2016). Bunun sonucunda da bireyler, fiziksel, psikolojik ve bilişsel olarak da doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedirler.

Ülkemizde de görme bozuklukları yaşayan bireyler günlük hayatlarında da birçok problemle karşı karşıya kalmaktadır. Sosyal izolasyon, yürüme güçlükleri, düşme ve sakatlanma riskleri, bakıma muhtaç olma, gibi sosyal ve fiziksel etkilerin yanı sıra istihdam, ulaşım ve eğitim anlamında da zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Oysa onlar da herkes gibi sunulan olanak ve hizmetlerden herhangi bir engelle karşılaşmadan maksimum seviyede yararlanma hakkına sahiptir. Bu sorunlara yönelik 50378 sayılı Engelliler Kanunu başta olmak üzere ulusal ve uluslararası birçok yasal düzenlemeler yapılmıştır. Engelli bireylerin haklarını korumak ve gözetmek adına alınan bu tedbirler de bilgi yetersizliği sebebiyle verimli bir şekilde işleyememektedir (Yıldız ve Gürler, 2018). Yasal ve sosyal düzenlemelerin sadece yazılı bir metin olarak kalmadan yaptırımların uygulanması ve denetlenmesi, toplumu bilinçlendirmek için gerekli bilgilendirmelerin gerek basın yayın yoluyla gerek eğitim yoluyla vatandaşlara aşılması gerekmektedir.

2.2 Peyzaj Tasarımı

Peyzaj kapsamı gereği tüm canlıları ve yapıları içine alan geniş spektrumlu bir kavramdır. Tez kapsamında görme engelli kullanıcılar peyzaj disiplini çerçevesinde ele alınmaya

çalışılmıştır. Bu nedenle de konunun tam olarak anlaşılabilmesi için peyzaj ile ilgili bazı tanımlamaların ve sınıflandırılmaların açıklanması gerekmektedir. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'ne (2000) göre “peyzaj” nesnel ve öznel olarak iki farklı şekilde tanımlanmıştır. Kesin ve objektif bir ifadeyle peyzaj yeryüzünün bir parçasıdır. Subjektif olarak ise “insanlar tarafından algılandığı şekliyle, karakteri doğal ya da insani faaliyetlerin ve insan etkileşimlerinin sonucu olan alan” anlamına gelmektedir. İçinde yer aldığımız ekosistem ve bu ekosistemin içerdiği tüm canlıları ortak bir çatı altına toplayan peyzaj insan ve doğa arasında oluşan etkileşimin sonucunda ortaya çıkan kompozisyon olarak ifade edilmektedir (Külahlıoğlu ve Doygun, 2018). Hiç insan eli değmemiş ya da ufak insani dokunuşların etkisinde kalan doğal dokusunu koruyan alanlar ise doğal peyzajın içerisinde değerlendirilmektedir. Doğal peyzaj, kapsamında yer alan temel elemanların niteliklerine göre deniz peyzajı, dağ peyzajı, çöl peyzajı, orman peyzajı gibi alt başlıklara ayrılmaktadır (Açıksöz ve Tanrıvermiş, 2000). Kültürel peyzaj ise tabiatı oluşturan varlıkların ve fiziki çevrenin insan eli ile değiştirilmesi ile oluşan görünümüdür. İnsanın etkileşim düzeyine ve gücüne göre de kırsal ve kentsel olarak iki temel gruba ayrılmaktadır (Koç ve Şahin, 1999). Aran (1975)'e göre toplumu oluşturan insanların kümelenme ve toplanma eylemlerini içgüdüsel olarak gerçekleştirdikleri yaşam alanlarıdır. Kentsel peyzajı bünyesinde barındırdığı yapılar ve bunların yerleşimi ve işleyişi belirlemektedir. Endüstriyel alanlar, ticaret alanları, alışveriş merkezleri, eğitim kuruluşları ve çevreleri, iskân alanları, sosyal tesisler, kamusal alanlar, sportif faaliyet alanları, oyun alanları, dini yapı ve çevreleri, mezarlıklar, sokaklar ve bulvarlar, meydanlar, pazar alanları, park ve bahçeler, açık alanlar kentin ana damarlarını oluşturan birimlerdir (Kiper, 2012). Bu alanlar hem kente kimlik kazandırmakta hem de kenti kültürel ve ekolojik olarak şekillendirmektedir. Kırsal peyzaj ise insanın doğa içerisinde kentsel amaçlarının haricindeki eylemlerini ortaya koyduğu çevrenin bir yansımasıdır (Aran, 1975; aktaran Köse ve Şahin, 2017). Bu uğraşlar daha çok tarımsal faaliyetleri içerse de rekreasyonel, endüstriyel ve ormancılığa yönelik de olabilmektedir (Kiper, 2012). Bu yaklaşımlar kırsal peyzaj içerisinde yer alan yapıların ya da alanların çeşitliliğine göre ayrıştırılmaktadır.

Toplum ve doğa arasında doğrudan veya dolaylı olarak bir köprü oluşturan, diğer bir yandan doğa ile kültürü birleştiren profesyonel bir uygulamanın sonucunda ise peyzaj

tasarımı ortaya çıkmaktadır. Tüm bu bahsedilen kentsel ve kırsal mekanların bir bölümünü ya da bütünü kapsayan tasarım ve yenileme çalışmaları olarak değerlendirilmektedir.

Bu tez kapsamında da peyzaj tasarımında sanatın nasıl ve ne ölçüde yer aldığı veya alabileceği konuları irdelenmeye çalışılmıştır. Konuya daha geniş bir perspektiften bakabilmek adına peyzaj tasarımı hem kentsel hem kırsal olarak tüm bileşenleri ile incelenmiştir. Yerleşik hayata ilk geçiş tarımsal faaliyetlerin gerçekleşmesiyle başlamış bu da kırsal peyzajın oluşumunu sağlamıştır. Kentler kurulmadan önce coğrafi alanlara kimlik kazandıran kırsal peyzaj, teknolojinin ilerlemesi, artan nüfus ve sanayileşme ile yerine kentsel peyzaja bırakmaya başlamıştır (Atik, 2019). Ancak her ikisi de birbiri ile entegre olarak çalışan bir saatin zembereği gibi işleyen farklı gibi görünen benzer kavramlardır. Bu nedenle de bir bütün olarak incelenmesi gerekmektedir.

Bu kırsal ve kentsel alanların planlanması ve tasarlanması sürecini yöneten, fiziksel çevre kontrolü yaparak, uygun ve sistematik çözümler üreten, iklim kontrolü yaparak çevre dostu yaklaşımlar üreten disiplin ise peyzaj mimarlığı olarak ifade edilmektedir (Anonim, 2015a). Fiziksel çevrenin yaşam kalitesine uygun hale getirilmesini sağlamak, yaşadığımız çevreyi korumak, daha verimli bir hale getirmek hem görsel açıdan algıları gözetilen hem de bu disiplinin yetkinliğe sahip kişilerden oluşmaktadır. Peyzaj tasarımcısı da genel olarak tüm bu kentsel ve kırsal alanların yapısal ve bitkisel uygulamalarının düzenlenmesi, uygulanması ve bakımından sorumludur (Anonim, 2015a). Aynı zamanda canlı ve cansız bütün elemanların organizasyonunu sağlamakla yükümlüdür.

Tüm bunların dışında kırsal ya da kentsel bir peyzaj tasarımında mekânın şekillendirilmesinde ekolojik, fiziksel, sanatsal ve psikolojik ölçüleri de göz önüne alınmalıdır (Pirli, 2020). Tasarım bir sonuç olmanın ötesinde işlevsel bir süreçtir. Bu sürecin tamamlanabilmesi için de uyulması gereken bazı evrensel kriterler, ilkeler ve yaklaşımlar vardır. Tasarım sürecinde daha verimli ve evrensel bir sonuç elde edebilmek için bu kriterlerin uygulanması esastır. Çizgi, şekil, form, ölçü, aralık, doku, renk, ışık-gölge, vurgu, dizi ve hareket tasarımı oluşturan öğelerdir (Anonim, 2014a). Vurgu-odak,

ritim-tekrar, uyum-zıtlık, hiyerarşi, oran-proporsiyon, denge, egemenlik ve birlik ise tasarımı oluşturan ilkelerdir. Tüm bunların dışında tasarım özgün, geleneksel ve tematik olmalıdır (Sarı ve Kardeş, 2018).

Tüm bu bağlamda tasarımın bütünsel hedeflerine ulaşabilmesi ve etkin bir şekilde kullanılabilmesi için tasarım sürecine kullanıcıların istek ve ihtiyaçlarının gözetildiği, çözüm önerileri de dahil edilmelidir. Bu çalışma görme engelli kullanıcılara yönelik araştırmaları içermesi nedeniyle öncelikle tasarım anlamında herkesin eşit haklara sahip olduğu düşünülerek oluşturulmuş, kullanıcı odaklı, evrensel bazı temel tasarım anlayışları ve bakış açılarından bahsetmek gerekmektedir.

2.3 Evrensel Tasarım (Herkes İçin Tasarım) Kavramı

Toplumda yaşayan her bir birey yaşı, yeteneği, engeli, fiziksel ve psikolojik durumu açısından çeşitlilik göstermektedir. Daha kapsayıcı bir ifadeyle görme, işitme, konuşma, ortopedik veya zihinsel engeli olanlar; yaşlılar, aşırı kilolu/zayıf ya da aşırı uzun/kısa boylu olan kişiler; hamileler, geçici veya kısa süreli engeli olanlar gibi pek çok farklı grup bulunmaktadır. Bu gruplar da toplumun özünü oluşturmaktadır. İçinde bulunduğumuz gezegen, yaratılan tüm yapılar ve imkanlar, bilişsel, fiziksel ve kültürel olarak çeşitlenen insanoğluna hizmet etmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu nedenle de değişkenlere ve farklılaşmalara bakılmaksızın bireyler kentin sunduğu hizmetlere ve mekanlara güvenli, konforlu ve bağımsız bir şekilde ulaşma ve kullanma hakkına sahiptir (Uslu ve Güneş 2017). Çağdaş ve üretken bir toplumda, kentin herkes için yaşanılabilir olması gerekmektedir.

Bu düşünceler çerçevesinde 1980'li yıllarda Ronald Mace tarafından ilk defa bireylerin istek ve ihtiyaçlarının temel alındığı, kişiye özel değil tüm kullanıcılar tarafından eşit kullanıma olanak veren evrensel tasarım (universal design) kavramının temelleri atılmıştır (Gün, 2022). Her yaşa ve cinsiyete uygun, herkesin erişimini ve ortak kullanımını hedefleyen, konforlu ve bağımsız kullanıma yönelik bütüncül bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır (Usal, 2020). Yirminci yüzyılın sonlarından itibaren de insanlar

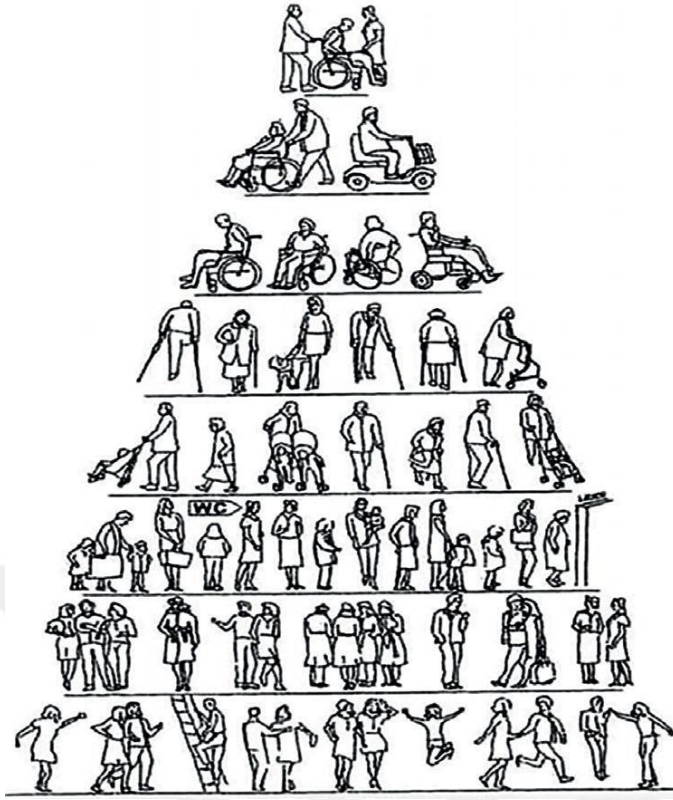
daha çok okuyup araştırmaya, sosyal ve bilişsel anlamda farkındalık kazanmaya başlamıştır. Gelişen insani değerler ve yenilikçi yaklaşımlarla herkesin gündelik yaşama eşit ve aktif olarak katılabilmesinin gereklilikleri düşünölmeye ve uygulanmaya çalışılmıştır. Farklı coğrafyalarda, farklı kültürlerde veya farklı zamanlarda, herkes için tasarım (design for all), kapsayıcı tasarım (inclusive design), ömür boyu tasarım (lifespan design), insan merkezli tasarım (human-centered design), kullanıcı dostu tasarım (user-friendly design), yaş dostu tasarım (age friendly design), ortalama kullanıcıları olmayan tasarım (design for the no-so-average) şeklinde adlandırılan, farklı gözöken ancak benzer amaçlar doğrultusunda hareket edilen tasarım anlayışları geliştirilmiştir (Tatal, 2018). Herkes İçin Tasarım yaygın olarak Kıta Avrupası'ndan kullanılırken, Kapsayıcı Tasarım ise Birleşik Krallık'ta kullanılmaktadır. Evrensel Tasarım ise hemen hemen herkes tarafından bilinen ve birçok farklı disiplini ve kullanıcı grubunu tek bir çatı altında toplamayı kendine ilke edinmiş küresel bir tutum olarak kabul edilmektedir (Tatal, 2018).

Evrensel Tasarım Merkezi'nin (The Center for Universal Design, 1997) ifadesiyle ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir ek tasarıma veya düzenlemeye gerek duyulmaksızın, mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılabilir şekilde tasarlanması şeklinde tanımlanmaktadır. Daha kapsayıcı bir ifadeyle evrensel tasarım; yaşam alanlarının, kamusal alanların, tüm açık ve yeşil alanların, kentsel ve kırsal mekanların, yolların, sokakların ve bireylere hizmet etmek için oluşturulmuş tüm ürün ve yapıların olabildiğince çok kişi tarafından; en etkin ve erişilebilir koşullarda kullanılmasına olanak sağlayan disiplinler arası bir tasarım anlayışı olarak görölmektedir. Evrensel tasarım, diğere bir adıyla da herkes için tasarım anlayışı yeni bir konsept olmaktan çok çağımızın koşulları ile gelişen bir yaklaşımdır. Mimarlık- kentsel tasarım alanlarında, iletişim ve ulaşım teknolojilerinde, endüstriyel tasarımda ve birçok farklı alanı kapsayan bir düşüncedir (Barış ve Uslu, 2009).

Herkes için tasarımda önemli olan, kullanıcı, mekân, eşitlik ve farkındalıktır. Tek bir tasarımla bireyleri hem fiziksel hem de toplumsal açıdan bütünleştirmek, evrensel tasarımın ana fikrini oluşturmaktadır (Çepehan ve Güller 2020). Dostoğlu ve arkadaşları (2009)'a göre de "farklı antropometrik, bilişsel ve yetkinlik düzeyindeki (görme, işitme, hareketlilik) bireylerin özelliklerinin anlaşılması ile daha çok kişiyi kapsayan tasarımlar

üretilebilecektir." Tüm bu bakış açılarının ışığında düşünülmesi gereken asıl faktörün kullanıcı olduğunu görülmektedir (Çepehan ve Güller 2020). Diğer bir deyişle evrensel tasarım herkes için uygun olan tasarımdır.

Tasarımda ortaya çıkartılan mekanlar spesifik bir kullanıcı grubuna yönelik olduğu zaman, bu mekanlar başka bir kullanıcı grubu için uygun olmayıp engel arz edebilmektedir. Evrensel tasarımda bir mekâna bağlı kalmayıp oluşturulan alanlar, herkes için eşit ve adil kullanımına olanak sağlamalıdır (Alkan Meşhur ve Tekin, 2018). Kullanıcı çeşitliliğini göstermek ve ihtiyaçlarını belirleyebilmek için 1997 yılında Goldsmith, evrensel tasarım piramidini oluşturmuştur (Şekil 2.3). Bu piramidin en alt basamağında koşabilen, tırmanabilen, dans edebilen, atletik yapıdaki kullanıcılar, ikinci basamağında ise normal, herhangi bir fiziksel ya da psikolojik problemi olmayan yetişkin insanlar yer almaktadır. Üçüncü basamağında ise farklı yaş gruplarında ve farklı cinsiyetteki sağlık bireyler oluşturmaktadır. Dördüncü basamakta ise baston kullanan yaşlılar, yürüme zorluğu çekenler ve bebek arabası kullanan ebeveynlere yer verilmiştir. Beşinci basamakta koltuk değneği, yürüteç ve baston gibi yardımcı gereçlere ihtiyaç duyan kullanıcılar bulunurken altıncı basamakta ise tekerlekli sandalye kullanıcıları yer almaktadır. Yedinci sıra, bir başkasının yardımına ihtiyaç duyan tekerlekli sandalye kullanıcılarını kapsarken, son basamak ise birden fazla kişinin yardımına ihtiyaç duyan kullanıcıları içermektedir (Alkan Meşhur ve Tekin, 2018). Bu piramitte farklı fiziksel yetideki bireylerin farklı basamaklarda yer aldığı görülmektedir. Böylelikle evrensel tasarım bağlamında bir tasarım yapmak isteyen tasarımcı, kullanıcıların ihtiyaçlarına göre bir basamaktan diğerine geçerek engelleri en minimum seviyeye getirebilmektedir (Akyıldız Hatırnaz, 2019).

Şekil 2.3 Goldsmith Evrensel Tasarım Piramidi (Alkan Meşhur ve Tekin, 2018)

Tezin odak noktası görme engelli kullanıcılar olduğu için Şekil 2.3'te görülen piramit onların istek ve ihtiyaçları doğrultusunda tekrar şekillendirilebilir. Böylelikle onları ayrıştırmadan, kullanıcı odaklı bir tasarım yapabilmek için tasarım maddeleri belirlenebilir. Görme bozuklukları göz önüne alındığında piramidin en alt basamağını miyop, hipermetrop, astigmat gibi büyük bir kesimde görülen geçici ya da uzun süreli göz hastalıkları oluşturabilir. Yedinci basamakta ise geçici görme bozuklukları yaşayan bireylerin bulunduğunu düşünebiliriz. Bir üst basamakta monokromatik (grinin tonları şeklinde görme) problemi olan kişiler yer alırken beşinci kademeye ise protanopi, deutanopi ve tritanopi (renk fotoseptörlerinin kusurlu olması) gibi iki renk görme problemleri ve üç rengi kusurlu görme durumu dahil edilebilir. Dördüncü kademeye ise gece körlüğüne sahip bireyler eklenebilir. Üçüncü basamakta renk körü olan kullanıcılar, ikinci basamakta az görme ya da tam görememe bozukluğu yaşayan kişiler, birinci ve en üst kademede de tam görememe durumundan muzdarip kullanıcılar dahil edilebilir. Böylelikle bir basamaktan diğerine doğru ilerlerken ihtiyaçlar ve beklentiler göz önüne alınarak tasarım verimliliği maksimuma çıkartılabilir.

2.3.1 Evrensel tasarım ilkeleri

Tasarım sürecinde kullanıcıların farklılıklarının dikkate alınması ve deneyimlerinin anlaşılması; tasarımcı ve kullanıcı iletişiminin sağlanması ortaya çıkan ürün ve hizmet açısından oldukça önemlidir. Evrensel tasarım uygulama alanı ve kapsayıcılığı bakımından da çok geniş bir spektruma sahiptir. Bu nedenle de birçok farklı disiplinin bir arada çalışması ile gerçekleştirilecek bir tasarım yaklaşımıdır. Bu tasarım yaklaşımını doğru bir şekilde uygulayabilmek ve daha anlaşılır bir hale getirebilmek adına, 1997 yılında Evrensel Tasarım Merkezi tarafından yedi temel prensip geliştirilmiştir (Sungur Ergenoğlu, 2013). Belirlenen bu ilkeler:

- Kullanımda eşitlik
- Kullanımda esneklik
- Basit ve sezgisel kullanım
- Algılanabilir bilgi
- Hatalara karşı tolerans
- Düşük fiziksel güç gereksinimi
- Yaklaşım ve kullanım için uygun mekân ve boyut olarak belirlenmiştir.

Bu ilkelerden ilki olan *kullanımda eşitlik*; tasarımın farklı özellik ve yeteneklere sahip tüm bireyler için eşit kullanım olanaklarına sahip olmasına dayanmaktadır. Herkes için tasarımın temel amacı kullanıcıları sınıflandırmamak ve toplumdaki dışlanmış hissetmelerine engel olmaktır. Böyle bir duruma sebebiyet vermemek için de onları bir şekilde dışlayan ya da dışlanmış hissetmelerine engel olacak eşit kullanım hakları sunulmalıdır. Güvenlik ve gizlilik sağlanırken tasarım herkes için kullanılabilir olmalıdır (Seçme ve Küçük, 2020).

Tasarımda bireylere seçim olanağı sunulması da *kullanımda esneklik* olarak ifade edilmektedir. Farklı motor becerilere, fiziksel özelliklere, hız ve esnekliğe sahip kişiler için tercih edebilme imkânı sunulması gerekmektedir (Kaplan ve Aksoy, 2019). Ayrıca sağ ve sol el tercihinin uygun olarak tasarımlarla solak kişilerin de kendilerini toplumda dışlanmış ve yetersiz hissetmemeleri sağlanabilir (Gürses Ateş, 2013). Her bir bireye

hitap eden tek tip bir tasarım oluşturulmadığı zaman doğru ve hassas kullanımı sağlayacak farklı önlemlerin alınması gerekmektedir (Çepehan ve Güller 2020).

Basit ve sezgisel kullanım ise tasarımın kullanıcıların bilgisine, tecrübesine, mevcut konsantrasyon seviyesine ya da dil becerisine bakılmaksızın kolay kullanılabilir ve anlaşılabilir olmasına dayanmaktadır (Çepehan ve Güller 2020). Tasarım olabildiğince sade olmalı ve herhangi bir kılavuza ihtiyaç duyulmadan; sezgi yoluyla ya da basit denemelerle kullanılabilir hale getirilmelidir (Tandoğan 2017). İş süresi boyunca ve iş bitiminde geri bildirim sağlanmalı ve elde edilen sonuç ya da ürün kullanıcı beklentileri ile örtüşmelidir (Gürses Ateş, 2013).

Algılanabilir bilgi ilkesinde ise tasarım; ürün, çevre ve mekân ile ilgili gerekli bilgiyi kullanıcıların algılama yeteneklerinden ve çevre şartlarından etkilenmeden iletebilmesi olarak ifade edilmektedir (Alptekin, 2022). İfade edilmek istenen temel bilgi ve odak gösterilen nokta okunabilir olmalıdır. Tasarımda bilgilendirme resimli, sözlü ve dokunsal farklı teknikler kullanılarak iletilmelidir. Kullanıcılar karmaşıklıktan uzak, sade ve yalın tasarıma; zorlanmadan ve kendilerini kötü hissetmeden erişebilmelidirler (Sungur Ergenoğlu, 2013).

Tasarım, tehlikeli durumları, kazaları, istem dışı hareketlerden doğabilecek kötü sonuçları en aza indirmelidir (Alptekin, 2022). Bu durumda *hatalara karşı tolerans* olarak adlandırılmaktadır. Evrensel tasarım çok farklı kullanıcı gruplarını kapsadığı için tüm kullanıcıların tehlike ve kaza durumlarına karşı korunması gerekmektedir. Tasarım hata payını en aza indirmeli ancak hata durumlarında da kullanıcının ya da ürünün zarar görmesi önlenmelidir. Bu nedenle tehlike ve hatalar için kullanıcılar uyarılmalıdır. Tehlike arz eden öğeler ortadan kaldırılmalı ya da kontrol altına alınmalıdır. Yanlış yapmayı engelleyici düzenekler geliştirilmelidir (Gürses Ateş, 2013). Kullanıcıların en fazla hizmete ve ürüne en kolay yoldan ulaşabilmeleri sağlanmalıdır. (Çepehan ve Güller 2020).

Diğer bir ilke olan *düşük fiziksel güç gereksiniminde* ise tasarım ürünleri ya da mekanlar minimum çaba ile maksimum verim olarak kullanılabilir (Küçük ve Seçme, 2020). Düşük fiziksel güç ile rahat ve konforlu kullanım sağlanmalıdır. Bireyler vücutlarını doğal olmayan pozisyonlara sokma gereksinimi duymadan kabul edilebilir kullanım gücü ile erişim sağlayabilir. Ürün üst üste tekrar eden davranışlar getirmemeli ve uzun süreli kullanım gerekliliği minimum düzeyde tutulmalıdır (Gürses Ateş, 2013). Bu ilke ile tasarımın herkes tarafından konforlu bir şekilde kullanımı amaçlanmaktadır (Dostoğlu vd. 2009).

Son ilke ise her türlü kullanıcının fiziksel boyutları, duruş şekilleri ve hareket kapasitesine uyum sağlayabilen tasarım uygulamalarının yapıldığı *yaklaşım ve kullanımın için boyut ve mekân* ilkesidir. Herhangi bir kullanıcı ön plana çıkartılmadan, farklı özelliklere sahip bireylerin zorlanmadan kullanabileceği mekanlar yaratılmalıdır. Oturan ya da ayakta duran kullanıcılar için net bir bakış açısı sağlanmalı ve her koşulda mekanlara erişebilirliğin olduğundan emin olunmalıdır (Alptekin, 2022). Tekerlekli sandalye, yürüteç, koltuk değneği gibi yardımcı alet ve gereçlere ihtiyaç duyan bireyler için yeterli alan sağlanmalıdır (Tandoğan, 2017). Tasarım da kullanıcıya kolaylık sağlaması açısından el ve tutma boyutlarındaki çeşitliliği de sağlamalıdır (Gürses Ateş, 2013).

Tüm bu ilkelerin dışında evrensel bir tasarım en fazla kullanıcıya eşit ve adil bir şekilde ulaşan, bağımsızlık sağlayan, aynı zamanda estetik olarak da tatmin eden ve sürdürülebilir bir sonuç ortaya çıkarmalıdır (Alkan Meşhur ve Tekin, 2018). Bahsedilen bu ilkeler ise, evrensel tasarımı daha net bir şekilde açıklamak, herkes için tasarıma kılavuz niteliği taşımak ve mevcut tasarımları ölçmek ve daha kullanışlı hale getirmek için ortaya atılmıştır. 7 farklı ilke söz konusu olsa da her bir ilke bir diğeri ile bağlantılıdır ve aralarında keskin bir çizgi yoktur. Bu nedenle de bir tasarım planlaması yapılırken tüm bu prensipleri bir bütün olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır (Çepehan ve Güller 2020).

Evrensel tasarım her bir farklı kullanıcı grubu düşünülerek bu ilkeler doğrultusunda oluşturulduğu takdirde verimli ve tatmin edici sonuçlar ortaya çıkartmaktadır. Ancak bu

tez görme engelli kullanıcı gruplarına yönelik bir araştırma kapsamında oluşturulmuştur. Bu nedenle de bu ilkelerin görme engelli kullanıcılar açısından nasıl ve ne ölçüde uygulanabileceği hakkında aşağıda yer alan (Çizelge 2.1) oluşturulmuştur.

Çizelge 2.1 Evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda oluşturulmuş görme engelliler için tasarım ilkeleri (Orijinal, 2023).

<p>1. Kullanımda eşitlik</p> <p>Tasarım herkes için kullanılabilir olmalıdır bu nedenle de görme engelli kullanıcılar için hissedilebilir yüzeyler, yönlendirmeler ve sesli uyarılar tasarıma dahil edilmelidir.</p>	<p>2. Kullanımda esneklik</p> <p>Örneğin dokunarak daha iyi algılayanlar için Braille alfabesi ile yazılmış bilgilendirmeler ve yönlendirmeler, sesli olarak daha iyi algılayabilen görme engelli kullanıcılar için ise sesli uyarıcılara yer verilmelidir.</p> <p>Az görenler ya da gece körlüğü olanlar için farklı ışıklandırma seçenekleri (aydınlık-loş) sunulmalıdır.</p>
<p>3. Basit ve sezgisel kullanım</p> <p>Hissedilebilir yüzeylere yer verilmeli, Sinyalizasyon sistemi ve sesli uyarıcılar tasarıma eklenmelidir.</p> <p>Gelişmiş CPS ve akıllı telefon teknolojileri</p>	<p>4. Algılanabilir bilgi</p> <p>Yazılı metinler sesli hale getirilmeli, Braille alfabesi ile yazılmış yönlendirme levhaları, panolar, trabzan ve tutunma barları tasarımda yer almalıdır.</p> <p>Şehrin içindeki stratejik noktalarda uyarı veren sistemler tasarıma dahil edilebilir.</p>
<p>5. Hatalara karşı tolerans</p> <p>Engeller ortadan kaldırılmalı</p> <p>Pürüzlü ve kaygan yüzeyler tercih edilmemelidir.</p> <p>Bitkisel tasarımda bitki yerleşimleri özenle seçilmeli, bitkilerin budamaları düzenli yapılmalıdır.</p> <p>Yumuşak formlar tercih edilmeli</p> <p>Keskin olmayan yüzeyler tercih edilmelidir.</p>	<p>6. Düşük fiziksel güç kullanımı</p> <p>Yönlendirmeler ve hissedilebilir yüzeyler doğru ve sürekli yapılmalı ki kullanıcı duraksamadan ve doğrudan istediği yere ve hizmete erişebilmelidir.</p>
<p>7. Yaklaşım ve kullanım için uygun mekân ve boyut</p> <p>Yardımcı ekipman ve için uygun ölçülere göre tasarlanmalı ve malzeme seçimlerine dikkat edilmelidir.</p> <p>Bütün fiziksel parçalar rahatlıklar ulaşılabilir olmalıdır.</p>	

Tasarım herkes için evrensel olmalıdır. Ancak kullanıcı gruplarının özellikleri ve beklentileri tam ve doğru olarak tespit edilebilirse daha kolay ve etkin bir biçimde bir tasarım ortaya koyulabilir. Burada da çalışmanın yoğunlaştığı grup olan görme engelli kullanıcılara yönelik ne yapılabilir sorusuna cevaplar arandığı için yukarıdaki gibi bir tablo oluşturularak evrensel tasarım ilkelerinin onlar açısından nasıl ve ne şekilde uygulanabileceği tespit edilmeye çalışılmıştır.

2.4 Görme Engellilik ve Sanat

Sanat, insanlığın varoluşundan beri farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. İnsanoğlunun geçirdiği evrim süreci, değişen şartlar ve koşullar ile kişilerin sanata bakış açıları da zaman içinde değişkenlik göstermiştir. Bu da sanatın biçim değiştirmesine ve farklı görünümde ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İnsanlık tarihinin ilk eserleri heykeller, mağara ve duvar resimleri olarak kabul edilmektedir. Varlığı çok eski çağlara dayanan sanat, insanlık kültürünün de önemli bir parçası haline gelmiştir. Farklı toplumlarda farklı biçimlerde hayat bulmuş olsa da evrensel bir nitelik taşımaktadır. Sanat toplumun ve doğanın ayrılmaz bir parçasıdır. Bu nedenle de sanatsız bir toplum ya da insanın olmadığı bir sanat anlayışını düşünmek yanlış olacaktır (Balkır, 2020).

Yıllar içerisinde sanat öznel olması sebebiyle de farklı kişiler tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Özellikle de filozofların temel sorunu olmuştur. Kant'a göre sanatın kendi dışında hiçbir amacı yokken, Hegel'e göre de sanattaki güzellik doğadaki güzellikten üstündür. Marks' a göre ise sadece insan ve doğanın karşılıklı etkileşimi ile sanat oluşturulabilmektedir. R.G. Collingwood'a göre de "duyguların yaratıcı ifadesi veya dışavurumu" olarak tanımlanmıştır. Sanat bir duyguyu deneyimleyen bir insanın o duygu ve bilgiyi bilerek ya da isteyerek başkalarına aktarması olayı olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda hayal gücünün ve yaratıcılığın bir ürünü olarak görülmektedir. Sanat, tarihsel süreç içerisinde tanım, anlam, değer ve işlev yönünden evrim geçirse de en basit ifadeyle insanların duygu, düşünce ve hayal dünyalarının somut ve soyut malzemelerin yaratıcılıkla birleşmesi sonucu ortaya çıkan ürün olarak tanımlanmaktadır (Anonim, 2019a). Sanatçı ise yaratıcılığını teknik becerileriyle birleştiren kişiler olarak ifade

edilmektedir. Sanat farklı düşünce tiplerine göre farklı sınıflandırmalara ayrılmaktadır. Bu çalışma kapsamında endüstriyel sanatlar ve güzel sanatlar olmak üzere iki grup altında değerlendirilmiştir.

Endüstriyel dalları diğer bir adıyla zanaatlar el işçiliği ile yapılan marifet gerektiren ve yaratıcılık isteyen faaliyetlerdir. Çinicilik, oymacılık, taşçılık, kalaycılık, çömlekçilik, ahşap işleri, marangozluk, ayakkabıcılık, demir ustalığı, kuyumculuk, berberlik gibi el sanatları içeren meslek grupları bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bir zanaat sahibi olmak emek ve eğitimin yanı sıra el becerisi ve ustalık da gerektirir. Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre bu tür meslek erbaplarına ise zanaatkar denilmektedir. Zanaat kelime olarak sanat ile aynı anlama gelse de el becerisi ile bir oje oluşturmak ya da bir nesneyi tamir etmek için kullanılmaktadır. Eğitimde olduğu gibi usta/çırak ilişkisi olan bir kavramdır.

Daha çok ruh ve duygu katılarak yorumlanan sanatlar ise güzel sanatlar olarak nitelendirilmektedir. Bugünün koşul ve şartlarında güzel sanatlar 7 ayrı alt kategori ile sınıflandırılmıştır. İnsanoğlu ve insanın ürettikleri zaman içinde değişime uğradığı için bu sınıflandırmanın da zaman içinde değişkenlik gösterebileceği öngörülmektedir. Bu kategorilerden ilki yüzey sanatlarıdır. Yani bir tuval, kâğıt ya da kumaş üzerinde uygulanan iki boyutlu çalışmalardır. Resim sanatları, minyatür, fotoğraf, baskı sanatları, grafik çizileri, karikatür, batık ve süsleme gibi dallara ayrılmaktadır. Heykel, seramik ve anıt gibi estetik değer taşıyan üç boyutlu ürünler ortaya koymayı amaçlayan sanatlar ise hacim sanatlarıdır. Mekân sanatları ise adından da anlaşılacağı gibi iç ya da dış mekanları kapsayan ve düzenleyen sanat dallarıdır. Mimari, peyzaj mimarisi, kentsel tasarım, çevre düzenlemesi gibi tasarım dalları bu başlık altında yer almaktadır. Görme, işitme organlarıyla algılanan; roman, hikâye, masal, deneme, senaryo, tiyatro metni, şiir gibi edebiyat ve yazı türlerini kapsayan sanat formları da dil sanatları olarak adlandırılmıştır. Diğer bir yandan ses sanatları ise; işitsel olan müzik ve müziğin tüm türlerini içeren türlerdir. Folklor, oyun, dans türleri, ritmik jimnastik, bale, pandomim, buz pateni gibi insan bedeninden faydalanarak yapılan hareket etmeye dayalı sanatlar ise hareket (ritmik) sanatlarıdır. Dramatik sanatlar ise insanın bir olayı, duygu ve düşüncüyü

ya da bir olguyu eyleme dönüştürerek anlatmasıdır. Tiyatro oyunları, müzikaller, sahne sanatları, sinema, opera gibi türler de bu grup altında yer almaktadır (Anonim, 2019b).

Bu klasik sanat dallarının yanı sıra gelişen ve üreten bir toplumun ihtiyaçlarının sanata ve sanatçıya da yansımaya başlaması ile farklı ve alışılmadık başka sanat türleri de ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de enstalasyon sanatıdır. Geleneksel sanat dallarından oldukça farklı olan sanat formunu baştan şekillendiren ve başka disiplinleri de içine çeken bir sanat akımı haline gelmiştir (Süzen, 2023). Belli bir yere özel uzun veya kısa süreli olarak tasarlanmış büyük ölçekli ve farklı fonksiyonlardaki yapılar enstalasyon sanatının ürünleri olarak tabir edilmektedir. Mekân ile ya da mekânı kullanarak yapılmaktadır. Kullanıcıyı içine alan, düşünmeye sevk eden, ilgi çeken ve genellikle bulunduğu ortamla bütünleşerek kullanıcılar için mekânı da içine alan bir deneyim sunmaktadır (Şekil 2.4). Ressamın malzemesi; tuval ve boya, müzisyenin malzemesi notalar iken bu sanat dalında kullanılan malzemeler ışık, ses, heykel, resim gibi çok-işlevli elementler olabilmektedir.

Birçok sanat akımı ve türü zaman geçtikçe o dönem şartlarına göre evrilip şekillenmektedir. Örneğin ilk sanat eserleri heykeller olarak kabul edilmektedir. Bunun sebebi o zamanın koşulları gereği, sanatçıların ellerinde olan malzeme ve araçlarla ortaya koyabildikleri eserlerin yine o dönemin şartlarına göre kısıtlı olmasına bağlanmaktadır. İçinde bulunduğumuz bilişim çağında ise, dönemin özelliklerine uygun olarak ortaya çıkan bir diğer akım ise dijital sanat kavramıdır. Bilgisayar kullanılarak yapılan bu sanat türü resim, müzik, heykel, karikatür gibi diğer sanat dallarının da gelişime uğramasına yardımcı olmaktadır. İnsanların sanata katılımlarına olanak sağlarken, sanat eserlerine erişimi de kolaylaştırmaktadır (Anonim, 2013b). Bir anlamda da bilgisayar kullanımı ve teknoloji ile sanatçıya dijital dünyayı araç ve amaç olarak kullanabilme imkânı sunmaktadır. Geleneksel sanat türlerinin aksine ortaya çıkan ürün bir sanat objesi gibi fiziksel değildir. Daha çok eserin dijital ortamda algılanabilmesi ve hissedilebilmesi sağlanmaktadır.

Şekil 2.4 Enstalasyon sanatı, Henrique Oliveira (Anonim, 2017)

Ancak bu tez kapsamında görme engelli kullanıcılara yönelik peyzaj tasarımının nasıl olması gerektiği üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle de sanatın alt kolları olan resim, müzik, heykel, özellikle de mimari ve peyzaj tasarımlarının da yer aldığı hacim sanatlarından faydalanılmaya çalışılmıştır.

2.5 Peyzaj Tasarımında Sanat

Günümüz koşullarında kentleşmenin artmasıyla birlikte yeni kamusal mekanlar ve açık-yeşil alanlar oluşturmak için mimarlara ve tasarımcılara duyulan ihtiyaç gibi sanatçılara olan ihtiyaç da artmaktadır. Çünkü sanata olan bakış açısı gün geçtikçe değişmektedir. Peyzaj tasarımı ve sanatın harmonisinden çok farklı sonuçlar elde edilebilmektedir. Sanatın dahil edildiği tasarımlar ile birbirinden eşsiz, estetik ve sıra dışı mekanlar yaratılarak halkın bu tür mekanlara olan ilgisinin artması sağlanmaktadır. Döşemede kullanılan malzemeler, kentsel donatı elemanları, işaret levhaları, yollar veya meydanlar bir mekânı işlevlendirmeye yardımcı olurken sanat ise o bölgeyi estetik anlamında dönüşüme uğratmaktadır. Dahil olduğu mekâna görsel bir kimlik kazandırırken aynı

zamanda o alanı tanımlamakta ve şekillendirmektedir (Güreman, 2011). Kentsel tasarımda sanatın kullanım alanı her ne kadar yaygınlaşsa da yeterli değildir. Sanat aslında çok güçlü bir araç olarak tasvir edilmektedir. Toplumunu ilgilendiren bir konuyu, düşünceyi ya da olayı estetik bir değer katarak geniş kitlelere iletilmesine olanak sağlamaktadır. Sanatın katıldığı tasarımlar daha akılda kalıcı, okunaklı, imgesel olabilmektedir.

Bu sınıflandırmadan da anlaşılacağı üzere sanat oldukça geniş bir spektruma sahiptir. Üretilen her sanat eseri de birbirinden farklı ve eşsizdir. Sanatçı açısından duygu ve düşüncelerin dışa vurumu, tatminkârlık ve bir nevi kendini ifade ediş biçimi olarak tarif edilmektedir. Toplum ve bireyler için de farklı bir bakış açısı, estetik bir haz, ruhsal zenginliği arttıran ve duyuları harekete geçiren bir eser olarak ifade edilebilir. Ayrıca ortaya çıkan ürünler toplumdaki herkes içindir. Genç-yaşlı, kadın-erkek, ya da engelli her bir birey için üretilmelidir. Bu noktada da tezin odak grubunu oluşturan görme engelli kullanıcılar göz önüne alınmaya çalışılmıştır. Sanat genel anlamda görsel bir olgu olarak kabul edildiği için görme engelli bireylere çok fazla yer verilmemektedir. Oysa sanat evrensel bir dile sahiptir. Bütüncüdür ve öznedir. Bu nedenle de bir sanat eserinin herkes üzerinde bıraktığı izlenim ve yaşattığı hisler aynı olmamaktadır. Kişiler geçmiş deneyimlerine, dünyayı ve çevreyi algılayış biçimlerine göre sanatı farklı şekillerde deneyimleyebilmektedirler.

2.6 Görme Engellilik ve Peyzaj Algısı

Algı duyuların hepsi ya da bir kısmı ile elde edilen duyusal bilginin kavranması, yorumlanması ve anlamlandırılması süreci olarak tanımlanmaktadır (Turan, 2006). Algı, insanların görme, işitme, tatma, koklama ve dokunma duyularıyla sosyal ve fiziksel çevreden edindikleri bilginin bilişsel süzgeçten geçirilerek kavranmasıdır. Algının öznel bir kavram olması sebebiyle çevreden gelen fiziksel uyarıcıların kavranması ve algılanabilmesi de kişiden kişiye farklılık gösterebilmektedir. Uyarıcıların kavranması da zihinsel bir olgu sürecinin sonucunda oluşmaktadır. Bu nedenle de bireylerin duyu yoğunluklarına, o an ki ilgi ve tutumlarına göre de farklı biçimlerde yorumlanabilmektedir (Aydınlı, 1968). Algılama sürecinde duyu organlarını yanı sıra

çeşitli etmenler de rol oynamaktadır. Algılanan nesnelere benzerlikleri, birbirine olan yakınlıklarına göre anlamlı bütünler halinde yorumlanabilmektedir. Bu da uyaranları gruplayarak algılama olarak ifade edilmektedir. Bir bütünlüğe giderek algılama ise farkında olmadan da olsa en çok tercih edilen yöntemdir. Algılanan durum ya da nesnenin bulunduğu ortam, içerisinde yer alınan zaman dilimi de algının biçimine ve yorumlama şekline de etki edebilmektedir. Geçmiş deneyimler bireyler üzerinde farklı izler bırakır ve zihinde tasarımlar oluşturur. Uyarlardan gelen ipuçları benzer bir durumla karşılaşıldığında bu geçmiş deneyimleri çağrıştırabilmektedir. Bu da çoğu zaman doğru olsa da kimi zaman da yanlış yorumlamalara neden olabilmektedir. Algılama süreci sadece dış etmenler aracılığıyla değil zihinsel bir biçimlendirme ile de gerçekleşmektedir. Her bir birey fiziksel olarak aynı gözükmediği gibi bireylerin psikolojik ruh halleri, duyguları, düşünceleri ve duyarlılıkları da çeşitlilik gösterebilmektedir (Göler, 2009).

Algılama süreci mekân-insan-duyu sentezinden oluşur ve bu nedenle de tek boyutlu olarak düşünülmemelidir. Kişilerin fiziksel, ruhsal ve bilişsel özelliklerine; mekânın, nesnenin ya da durumun konumuna, zamanına, ölçüsüne göre de farklılaşabilmektedir. En önemlisi de bulunduğu mekâna göre de değişkenlik gösterebilmektedir. İnsanın içinde var olduğu, hareket ettiği, temel gereksinimlerini karşılamak için kullandığı ve sosyalleşebildiği en büyük mekân ise peyzaj alanlarıdır (Özgür, 2021). Peyzaj ise tüm kentsel ve kırsal açık-yeşil alanlardan oluşmaktadır. Benzer şekilde kentsel ve kırsal alanların en önemli unsuru da insanlardır. Temel anlamda bu mekanlar insana hizmet etmesi için oluşturulmuştur. Mekân kullanıcının deneyimlemesiyle anlam kazanmaktadır. Bu noktada da kentsel mekânın yeterli ve doğrudan algılanabilmesi gerekmektedir. Biçer ve Çolpan'ın (2002) da belirttiği gibi "Kenti algılamak ve öğrenmek bireyin o kent mekânı içinde davranışlarını organize edebilmesi, özetle daha rahat, daha özgür, daha az baskı altında hissederek hareket edebilmesi demektir". Bir mekânın kolay algılanabilir olması daha verimli bir kullanım imkânı oluşturmakta, aynı zamanda da kullanıcıların ihtiyaç duydukları duyguları elde edebilmesine ve yaşadıkları çevre ile bütünleşebilmelerine olanak sağlamaktadır (Özgür, 2021). Bu amaç doğrultusunda peyzaj mekanları da kullanıcıların sosyal ve kültürel olarak toplumla kaynaşabilmelerine, iletişim kurmalarına ve ortak bir payda da buluşmalarına olanak sağlamaktadır (Kürkçüoğlu, 2009). Peyzaj algısı sadece fizyolojik bir etkileşim değil aynı zamanda da

duyusal bir olgudur. Bireylerin peyzaj mekanını algılayış biçimleri; bilgi birikimlerine, tecrübelerine, eğitim düzeylerine, sosyal ve kültürel değer yargılarına göre de değişkenlik göstermektedir (Çakıcı ve Çelem, 2009). Mekânsal algıda olduğu gibi peyzaj algısında da işitme, koklama, dokunma tatma duyularına kıyasla görme duyusu ağır basmaktadır. Bunun sebebi de peyzaj alanlarının genellikle görsel unsurlardan oluşmasıdır. İlk kez bir peyzaj mekanını deneyimlemeye çalışan bir kullanıcı mekânı bütüncül olarak deneyimlemeye çalışır. Neye odaklanacağı, mekânın konumuna, işlevine ve içerdiklerine göre değişebilmektedir.

Algılama eylemi duyuların uyarılmasına çevresel etmenlerin de dahil olduğu bir sürecin sonucunda ortaya çıkmaktadır. İçerisinde yer aldığımız dış çevrenin fiziksel ve biçimsel özelliklerinin yanı sıra mekânı ya da durumu kavramaya ve anlamlandırmaya çalışan kişinin duyusal yetilerine ve kişisel deneyimlerine bağlı olarak şekillenip anlaşılabilmesi ise mekân algılaması olarak tanımlanmaktadır (Özgür, 2021). Mekân algısı algısal değişmezliğe dayanmaktadır. Algısal değişmezlik de bireylerin tanıdık nesnelere, değişkenlere ve dış etmenlere bağlı olmaksızın tanıyabilmesi olarak ifade edilmektedir (Göler, 2009). Daha çok deneyimsel bir varoluş çabasının sonuçları olarak gösterilmektedir. Bu sebeple de bir mekânı önceden tecrübe eden biri ise mekânı oluşturan öğeleri daha kolay algılayabilir, neye yönelmesi gerektiğini, nesnelere ne amaca hitap ettiğini ve mekânda ne yapması gerektiğini daha kolay ayırt edebilmektedir (Kürkçüoğlu, 2009). Bir peyzaj alanının algılanışı ise mekânın topografik özellikleri, ölçeği, boyutları, kullanılan kentsel elemanların malzemesi, konumlandırılması, sıcaklık, rüzgâr, yağmur, kar gibi iklimsel özelliklerin getirebileceği farklı koşullar ve kullanıcıların özelliklerine göre biçimlenmektedir (Özgür, 2021).

Algılama süreci duyu organlarının biri ya da birkaçı ile gerçekleşebilmektedir. Ancak göz algılama sınır kapasitesinin çok gelişmiş olması sebebiyle daha kalıcı deneyimlere olanak sağlamaktadır (Çakıcı ve Çelem, 2009). İnsan çevre ile olan ilişkisinde öncelikle görsel uyarıcıların yardımıyla mekânın konumunu, fiziksel özelliklerini, sınırlarını gözlemleyerek algılar ve mekânı kendi bilişsel süzgecinde geçirerek tanımlamaktadır (Surat, 2017). Duyuların uyarılması ile de kişilerde mekânsal farkındalık oluşmaktadır. Algılama sürecinde görme duyusunda bir eksiklik olmayan bireyler mekândaki görsel

uyarıcılardan faydalanırken görme engelli bireyler ise bir mekânı algılamakten görsel duyularının yerine işitme, koklama, tatma ve duyma duyularından yararlanmaktadır. Bu nedenle de mekânda bu duyulara yönelik uyarıcıların yetersizliği ya da eksikliği görme engellilerin mekânı deneyimleyebilmesini zorlaştırabilmektedir. (Türköz, 2013).

Fiziksel çevre baz alındığı zaman görme engelli kullanıcıların hareket etme bir eylem gerçekleştirme imkanlarını kısıtlayan yeti yitimleri değil, farklı algılama biçimleri olarak gösterilmektedir. Bu nedenle de daha önce de bahsedildiği gibi yönelimlerinde görme duyularının eksikliğine bağlı olarak daha çok işitsel ve dokunsal duyularından elde ettikleri bilgiden faydalanmaktadırlar (Akçalı, 2015). İşitsellik kişinin kapasitesine bağlı olarak çeşitlilik gösteren öznel bir kavramdır. Bu kapsamda da mekân içerisinde kullanılacak olan bitki türlerinin iklim vasıtası ile (rüzgâr) çıkardığı sesler, su elemanlarının oluşturacağı akustik ortam, sesli bilgi veren sistemler, sesli yönlendirmeler ya da müzik kullanımının sağlayabileceği harmoni ile ortam işitsel olarak zenginleştirilebilir. Görme engellilerin nesnelere daha iyi tanımlayabilmeleri ve mekânı daha verimli bir şekilde kullanabilmeleri için tasarımda onları yönlendiren ve mekânı zihinlerinde canlandırabilmelerine olanak sağlayan sesli uyarıcılara, dokunsal öğelere ve koklama duyularını harekete geçirebilecek uyarıcılara yer verilmelidir. Böylelikle mekânı kendi duyuşsal kavrama süzgeçlerinden geçirerek daha net olarak şekillendirmekte, yorumlamakta ve algılamaktadırlar. Mekânda herhangi bir tehlike ve güvenlik sorunu olmaksızın bağımsız bir şekilde hareket edebilir ve deneyimleyebilirler. Görme yetilerinde kayıplar olan bireylerin diğer duyuları daha hassas ve kuvvetli olduğu için yönlenmede ve mekânı algılamada ağırlıklı olarak bu hislerinden yararlanmaktadırlar (Özgür, 2021).

Bireylerin benzer deneyimleri ve tecrübeleri de peyzaj algısı ve tercihleri ile bağlantılıdır (Taşçıoğlu ve Başkan, 2021). Görme engelli bireylerin de kırsal ya da kentsel bir mekânı deneyimleyebilmesi için referans alabileceği mekânsal bilgi kaynaklarına doğrudan ve bağımsız olarak erişebilmesi gerekmektedir (Akçalı, 2015).

Bir mekânı oluşturan görsel değerlerin; kentsel elemanların yüzeylerini, kullanılan malzemenin türünü ve nesnelere dış hatlarını dokunarak algılamak dokunsal peyzaj olarak tanımlanmaktadır. Görme engelli bireyler karşılaştıkları nesnelere zihninde tanımlayabilmek için içgüdüsel olarak nesnelere dokunma isteği duyarlar. Dokunma sadece yüzeye alakalı olan bir duyu etkileşimi değildir. Bir peyzaj mekânında dokunma sadece nesnenin malzemesini hissetmek olarak düşünülmemelidir. Nesnenin boyutları, sıcak-soğuk olması, sertliği-yumuşaklığı da dokunarak ayırt edilebilir (Özgür, 2021). Böylelikle algılanan insan zihni ile bir bağlantı kurarak insanı düşünmeye ve mekanla bir ilişki kurmaya teşvik eder.

Diğer bir yandan mekândaki işitsel uyarıcılar ise mekânın işitsel olarak algılanabilmesine olanak sağlamaktadır. Bu işitsel sesler belli bir kaynaktan gelemebileceği için herhangi bir odak noktası da yoktur. Mekândaki sesler doğrudan kullanıcı deneyimi ile doğru orantılıdır. Bu ses kaynakları odaklanmaya, yönlenebilir veya mekânı deneyimlemeye teşvik edebileceği gibi kullanıcı üzerinde olumsuz bir etki yaratarak eylemin gerçekleştirilme süresini kısaltmaya ve mekânda geçirilen sürenin azalmasına sebep olabilmektedir (Anonim, 2007). Görme engelliler için ise işitsel uyarıcılar mekânı zihinde canlandırabilmelerinin en etkin yollarındandır. İşitsel peyzaj görsel peyzajın işitsel karşılığı olarak tanımlanmaktadır (Özçevik vd. 2014; aktaran Özgür, 2021). Ses çıkartan zeminler, iklimin etkisiyle bitkilerden gelen sesler ya da peyzaj tasarımında kullanılan su ögesinin yarattığı akustik ortam yön bulmada yardımcı olabileceği gibi görme engelli bireylerin buldukları ortamı zihinlerinde tasvir edebilmelerine olanak sağlamaktadır.

Koklama duyusu da diğer duylarda olduğu gibi sadece yönlendirme sağlamakla kalmaz aynı zamanda da mekanla kullanıcı arasında güçlü bir bağlantı kurulmasına yardımcı olmaktadır. Çünkü kokular oldukça kuvvetli uyarılardır. İnsan zihninde kalıcı izler bırakır. Bu da mekâna giren kullanıcının benzer bir koku duyduğunda geçmişinde yaşadığı deneyimleri anımsamasına ve mekanla insan arasında bir bağlantı oluşturmaktadır. Peyzaj tasarımında da kullanılan aromatik bitkilerin mekâna yaydığı kokular ya da o mekâna özgü çarpıcı bir koku mekâna bir kimlik kazandırarak insan hafızasına kaydedilmektedir.

Her mekânın ayrı ayrı karakteristik özellikleri vardır. Kimi daha çok göze hitap ederken kimi insanlara işitsel hazların canlanmasına olanak sunmaktadır. Kimi de kendine özgü bir tada sahiptir. Tatma da oldukça kuvvetli bir duydur. Mekânda algılanan tat peyzaj mekânında ise farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Mekânı çekici kılan o tat insan zihninde bir kimlik kazanarak o mekanla özleşebilmektedir. Bitkilerin yaydığı kokular, yenilebilir meyveler kar ve yağmurlu havalar da insanları farklı şekillerde uyaran tatlardan oluşmaktadır (Gezer, 2012).

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Envanter ve analiz çalışmasının ana materyalini kentsel ve kırsal peyzaj alanlarında yer alan her türlü sanat çalışması oluşturmaktadır. Bu anlamda özellikle resim, müzik, heykel gibi sanat türleri üzerinde durulmuş ancak diğer sanat dalları kapsamında oluşturulan eserler de araştırılmıştır. Tüm bu örnek çalışmalar ve veriler görme engelli kullanıcıların istek ve ihtiyaçlarına yönelik olacak şekilde irdelenmiştir.

Yöntem olarak literatür taramasına bağlı bir envanter çalışması tercih edilmiştir. Bu çalışma da elde edilen verilerin analiz edilmesi ve değerlendirilmesi ile sonuçlandırılmıştır. Öncelikle konunun daha net anlaşılabilmesi adına kuramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu doğrultuda da ana başlıklar ve ilgili konular saptanmıştır. Daha sonra peyzajda sanatın kullanımı ve görme engelli bireylere olan katkısı çerçevesinde; yerli, ulusal ve uluslararası veri kaynaklarına dayalı bir literatür araştırması yapılmıştır. Elde edilen veriler analiz edilerek aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bilgiler ışığında da bazı tanımlara ve sınıflandırmalara yer verilmiştir. Daha sonra küresel ve yerel görsel kaynaklara, örneklere, kişisel gözlem ve yorumlara dayalı olarak değerlendirmeler yapılmıştır. Halihazırda var olan sanatsal uygulamaların görme engelli bireylere olan olumlu ve olumsuz etkileri değerlendirilmiştir. Ayrıca sanatın yer verildiği peyzaj tasarımlarının görme engelli kullanıcılar için nasıl daha başarılı, kullanışlı, işlevsel ve erişilebilir olabileceği üzerine veriler toplanmıştır. Konu kapsamı ve kullanıcı grubu bakımından oldukça hassas ve bir o kadar da önemli olduğu için geniş bir perspektiften ve farklı açılardan yaklaşarak incelenmeye çalışılmıştır.

Bahsedilen çeşitli kaynak ve yöntemler ile elde edilen veriler bilimsel bir çerçevede hazırlanarak bu yüksek lisans tezi kapsamında sunulmuştur.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Sanat, dil, zaman ve kültür arasındaki boşlukları dolduran evrensel bir ifade aracıdır. Ancak sanat eserlerinin yer aldığı galeriler, müzeler veya sanat merkezleri her zaman herkes tarafından erişilebilir değildir. Görme engelli bireyler sanat dünyasını gerçek anlamda deneyimlemekten yoksun bırakılmaktadırlar. Herkes için tasarım veya evrensel tasarım anlayışlarına ve bu kavramların uygulanması sonucunda eşitlikçi, adaletli, erişilebilir ve küresel sonuçlar elde edilebileceğine daha önceki bölümlerde değinilmiştir. Peki “Herkes İçin Tasarım” düşünülürken neden “Herkes İçin Sanat” konusuna önem verilmemiştir? Sonuçta üretilen her bir ürün ve hizmet insanoğlunun kullanabilmesi için oluşturulmaktadır. Sanat da insanı duyuşal ve sezgisel olarak tatmin edebilen evrensel bir araçtır. Bu anlamda da sanat da herkes için olmalıdır. Özellikle de küresel nüfusun önemli bir bölümünü oluşturan görme engelli kullanıcılar göz ardı edilmemelidir. Psikolojik açıdan görme engelli bireylerin eksik ya da yetersiz olduğu düşüncesi ortadan kaldırılmalıdır. Onlar görme duyularındaki kayıplar sebebiyle vizyon dünyalarına kendi bakış açılarından bir alternatif olarak dokunsal bir dünyayı tasavvur ederler. Yoğun olarak işitsel ve dokunsal duyularından edindikleri bilgiyi kinestetik deneyimleri ile birleştirerek tamamen soyut ve dinamik bir dünyayı biçimlendirmeye çalışmaktadırlar. Bu dinamik algı da aslında estetik dışavurumun temelini oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında aslında sanat kavramından çok da uzak olmadıkları görülmektedir (Arnheim, 1990).

Basit ve yüksek teknolojinin sağladığı yeniliklerle de sanat dünyasında bir kapı aralanmıştır. Bu zamana kadar görme engelli vatandaşların sanat eserlerini deneyimleyebilmesi için sadece sesli betimlemelerden faydalanılmaktaydı. Ancak sanatsever görme engelli kullanıcıların dokunsal yollarla da sanat eserlerini deneyimlemelerine olanak sağlayan geliştirmeler ve yenilikler de kullanılmaya başlanmıştır. Böylelikle sanat kavramının sadece müzelere kapalı alanlarla sınırlı kalmayarak iç veya dış tüm fiziksel mekânlara aktarılabilmesi keşfedilmiştir. Daha önce de bahsedildiği üzere sanat soyut ve öznel bir kavramdır. Bu nedenle de sınırlarının olduğu fikri pek de doğru değildir.

Teknolojinin gelişmesi ile git gide yaygınlaşan üç boyutlu yazıcılar aracılığı ile sanatın dokunulabilir versiyonlarını üretebilmektedir. Özellikle de ünlü sanatçıların ikonik eserleri kabartmalar şeklinde yeniden üretilerek herkes için erişilebilir hale getirilmektedir. Böylelikle tamamen göremeyenler ya da az gören bireyler de bu eserlere görsel olarak ulaşmasalar bile hissederek ve dokunarak bu eserleri deneyimleyebilmektedirler. Herkes gibi olabilme özgürlüğünü erişebilmektedirler. Son yıllarda sanatlarını görme engelliler için erişilebilir kılmak isteyen müzeler görme engelli kullanıcıların heykelleri keşfedebilmesi ve eserleri dokunarak deneyimleyebilmesi için sergiler düzenlenmeye başlamıştır. Louvre, özellikle görme engelliler için kalıcı bir galeri kuran ilk müzelerden biri olması ile de tanınmaktadır. 1995 yılında ziyaretçilerin koleksiyonundaki sanat eserlerinin reproduksiyonlarına dokunabilecekleri “Dokunsal Galerisini” açmıştır. O zamandan beri, diğer müzeler de görme engelliler için erişilebilirlik sağlamaya başlamıştır. Denver Sanat Müzesi, Madrid'deki Museo del Prado ve Floransa'daki Uffizi Galerisi'nin hepsinde de dokunulabilir sanat eserlerini içeren sergiler yer almaktadır (Anonymous, 2016b).

Dokunma görme engelliler için oldukça baskın bir algılama yöntemidir. Görme engelli bir kişi bir Van Gogh'u veya “Mona Lisa”yı dokunsal olarak deneyimlediğinde, aslında sanatı uzaktan görmek zorunda kalan pek çok insandan daha fazla bilgi ve detaya erişebilmektedir. Örneğin Louvre'da yer alan orijinal “Mona Lisa” tablosunu görmek için ziyaret eden kullanıcılar bu ikonik esere en az 12-15 m uzaktaki bariyerden kurşun geçirmez bir katmanın arkasından görebilmektedir. Ancak bu üç boyutlu yazıcılarla üretilen sanat eserleri, gören veya görmeyen herkes için farklı sanatsal bir deneyim sunmaktadır. Özellikle görme engelli kullanıcılar başkasının betimlemesini duymak yerine eser hakkında kendi tutumlarını geliştirebilmektedir. Ayrıca tüm detaylara bağımsız bir şekilde doğrudan erişebilmektedirler (Anonymous, 2016c).

Şekil 4.1 Prado'ya dokunmak sergisi, Madrid (Anonymous, 2015a)

Madrid'de yer alan *Prado'ya Dokunmak* adındaki sergide görme engelli ziyaretçilerin önemli sanat eserlerini deneyimleyebilmeleri için üç boyutları kopyaları sergilenmektedir. Hem doku hem de renk açısından zengin eserler üreterek özellikle görme engelli kullanıcılar için farklı bir deneyim imkânı sunmaktadırlar (Şekil 4.1). Buradaki hassas nokta ise tamamen göremeyen ya da az gören kullanıcılar için eser üzerinde bir referans noktası belirlenerek dışı doğru çalışabilecekleri bir yüzey oluşturulmaktadır. Bu referans noktası da genellikle iç bükey olarak oluşturulan gözler

olmaktadır (Anonymous, 2015a). Böylelikle tanımlı bir noktadan başlayarak görme engelli kullanıcılar da bu eserleri dokunarak hissedebilmektedir. Bu sergide yer alan eserlerin yanında aynı zamanda Braille alfabesi ile yazılmış bilgilendirme yazıları da yer almaktadır. Böylelikle kullanıcılara eser ve sanatçısı hakkında da bilgi sahibi olma imkânı sunulmaktadır.

Kullanıcılara tam anlamıyla duysal bir tatmin ve bütünsel bir algılama sağlamak için tasarıma işitsel uyarıcılar ve sesli betimlemeler eklenebilir.

Şekil 4.2 Van Gogh'u Hissetmek Sergisi (Anonymous, 2017b)

Amsterdam'daki Van Gogh Müzesi'ndeki özel bir program, görme engelli ziyaretçilerin sanatçının yapıtlarıyla karşılaştıkları eşsiz duyguyu yaşamalarına yardımcı olmaktadır. Etkileşimli rehberli tura "Van Gogh'u Hissetmek" adı verilmiştir. Ziyaretçiler ayrıca Van Gogh'un "Yatak Odası" maketini keşfedip Güney Fransa'dan getirilen lavanta kokusunun keyfini çıkarabilmektedirler (Şekil 4.2). Ziyaretçilere tamamıyla duysal bir tatmin yaratılmaya çalışılmıştır (Anonymous, 2017b).

Şekil 4.3 Louvre'un Dokunsal Galeri Koleksiyonu, Bogota
(Anonymous, 2016d)

Görme engelli ziyaretçilerin, Bogota'daki Ulusal Müze'deki Louvre'un Dokunsal Galeri koleksiyonundaki bir heykele dokunmakta oldukları görülmektedir (Şekil 4.3). Louvre'da bulunan ünlü eserlerin kopyalarından oluşan koleksiyon, körler ve görme engelliler için tasarlanmıştır. Bu eserlerin yanı sıra duyuusal deneyim atölyeleri ile de görme engelli vatandaşlara yönelik duyuusal bir yaklaşım benimsenmektedir.

Sanat tarihçisi ve müze eğitimcisi Krantz'a göre "Gözlerimizle değil beynimizle görüyoruz". "Göz, duyuusal bilginin işlenmek üzere beyne iletildiği kanallardan sadece biridir." Özellikle de görme engelli bireyler için dokunma duyuusu normalde görme için ayrılan nöronları uyarabilmektedir. Sanatın özünü vizyon değil sanatçı ile izleyici arasındaki bağ oluşturmaktadır (Anonymous, 2016d).

Bu konuyu daha belirgin hale getirmek adına ünlü bir ressam olan Eşref Armağan gösterilebilir (Şekil 4.4). Kendisi doğuştan görme engelli bir ressamdır. Yaşadığı fiziksel çevreyi, doğayı ya da renkleri hiç görmemiştir. Buna rağmen dokunduğu ve eline aldığı her şeyi adete görmüşçesine tüm renkleri ile resmedebilmektedir. Hatta kendisine *parmak uçarıyla gören adam* denilmektedir. Bu yeteneğinden dolayı da Harvard Üniversitesi nöroloji bilim dalında çalışan profesörler tarafından beyin fonksiyonları incelenmiştir.

Bunun sonucunda da bir cisme dokunduğu zaman beyinde görülen cisimlerin algılanması ile ilgili olan kısmın harekete geçtiği görülmüştür (Anonim, 2022b).

Bu açıdan baktığımız zaman kesin bir yargıya varmamakla birlikte görme engelli bireylerin görme yetilerinde kayıplar olsa da bu diğer duyu organlarının daha fonksiyonel hale gelmesine yardımcı olduğu söylenebilir.

Şekil 4.4 Eşref Armağan ve tablosu (Anonim, 2016)

“Parmak uçlarımla çizdiğim şeyi hissetmem gerekiyor çünkü ben öyle görüyorum” şeklinde kendini ifade etmiştir. Bu nedenle de Şekil 4.5’de yer alan eserde görüldüğü gibi resim yapmak için fırça vb. malzemeler yerine en güvendiği araç olarak parmaklarını kullanmaktadır (Anonim, 2022b).

Şekil 4.5 Eşraf Armağan'ın bir eseri (Anonim, 2022b)

Keşfedebilmek için sadece görmek yeterli değil teması altında oluşturulmuş İzmir, Karşıyaka'da yer alan İzmir Dokunulabilir Engelsiz Sanatlar Müzesi, bir nevi engelleri ortadan kaldırarak sanatı herkes için erişilebilir hale getirmeye olanak sağlamaktadır. Görme engelli kullanıcılara müze içerisinde modern sanatlar dönemine ait meşhur sanatçıların eserlerini dokunarak deneyimleme fırsatı sunulmaktadır (Şekil 4.6). Ayrıca da daha önce bahsedildiği gibi müzede üç boyutlu yazıcıların yardımı ile oluşturulan minyatür mimari yapıların olduğu bir bölüm de yer almaktadır (Şekil 4.7-4.8). Müzenin küratörüne göre geleneksel bir müze de görme engelli kullanıcılar için cam duvarların arkasından eserleri deneyimlemek imkânsız iken bu müzede sesli kılavuzlar ve betimlemeler, Braille alfabesi ile oluşturulan künyeler ve kullanıcıları eserlere dokunma imkânı sunulması bunu mümkün kılmaktadır. Böylelikle de hem görme engelli kullanıcılar benzersiz keşif yaparken bir yandan da toplumla bir olma, kaynaşma ve bağımsız olma hislerini de tadabilmektedir (Anonim, 2022c).

Şekil 4.6 Dokunsal tablolar (Anonim, 2022c)

Şekil 4.7 Minyatür camii modeli (Anonim, 2022c)

Şekil 4.8 Minyatür piramid modeli (Anonim, 2022c)

Şekil 4.9 Braille alfabesiyle yazılmış metinler (Anonymous, 2019a)

Şekil 4.10 Hissedilebilir duvarlar (Anonymous, 2019a)

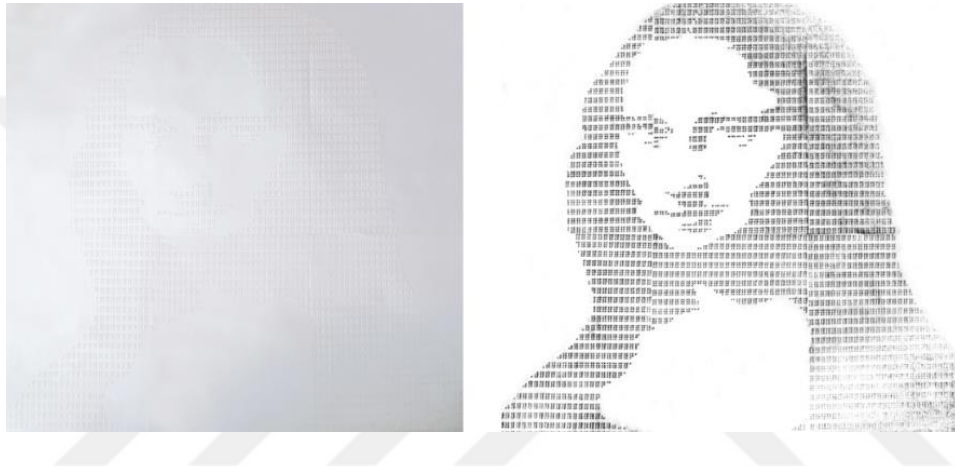
Belaya Trost tarafından geleneksel Braille yazısı kullanılarak görme engelli vatandaşlar için “Braille Sanat Projesi” adında bir açık hava sokak sanatı oluşturulmuştur (Şekil 4.9-4.10). Braille alfabesiyle yazılmış görsel sembolleri ve metinleri gizlediği eserlerden oluşmaktadır. Ayrıca bu sanat galerisi içerisinde görme yetisini kaybettikten sonra görme engelliler için bir işletim sistemi bulan Tomsk’lu bilim adamı Mikhail Pozhidaev, 17 Grammy ödüle sahip Ray Charles ve 5000 m koşu rekorunu kıran Marla Runyan'ın hikayeleri de anlatılmaktadır (Anonymous, 2019a).

Braille alfabetini sanata dahil etmek görme engelliler için sanata açılan bir kapı oluştururken aynı zamanda da parçaları erişilebilir hale getirmenin bir yolu olarak gösterilebilir. Roy Nahum, sanat eserlerinin üzerine Braille alfabesi ile kabartmalı olarak şiirsel yazılar ekleyerek görme engelliler için görsel sanat adını verdiği bir tasarım yaratmıştır (Şekil 4.11). Sanatçı, çalışmasının dokunsal önemini vurgulamak için sanatını hafifçe külle kaplıyor, bu da kişi Braille alfabesi ile aktarılan mesajları okurken eserin üzerinde parmak izleri bırakıyor. Geride kalan baskılar, onun eseriyle insan temasının bir tür belgesi görevi görüyor. Bu yenilikçi sanat biçimi ile sadece görme engelli kullanıcılar değil toplumu oluşturan diğer bireylerin de aynı sanat eserini farklı derecede deneyimleyebilmesine olanak tanımaktadır (Anonymous, 2016d).

Şekil 4.11 Braille alfabesi ile oluşturulan sanat eseri (Anonymous, 2016d)

Burada da “Braille Competition” adlı bir yarışma kapsamında ortaya çıkarılan Leonardo Da Vinci’nin ünlü şaheseri olan Mona Lisa tablosunun Braille noktalama sistemi kullanılarak oluşturulmasını görmekteyiz (Şekil 4.12). Şeklin sol kısmında tamamen beyaz kâğıt üzerinde beyaz kabartmalarla oluşturulmuş eserin fotoğrafı yer alırken, sağ tarafında ise kontrast yükseltilecek daha belirgin hale getirilmiş halini görmekteyiz. Görme engelli kullanıcılar günlük hayatlarını ya da eğitim hayatlarını sürdürürken faydalandıkları bu alfabeden sanatsal olarak da yararlanabileceklerinin bir örneği olarak gösterilebilir.

Şekil 4.12 Mona Lisa, Braille alfabeti (Anonymous, 2020a)

Sanat daha önce de bahsedildiği gibi birçok farklı alt kola ayrılmaktadır. Bu nedenle de kapsamı ve etki alanı oldukça geniştir. Bu çalışma özelinde de peyzaj tasarımında ne tür sanat eserleri ortaya çıkartılabilir ya da ne kapsamda sanat peyzaj tasarımına dahil edilmekte sorularına cevap arandığı için alanımız biraz daha daralmaktadır. Bu anlamda da akla gelen önemli bir zanaat ise heykeltıraşlıktır. Günümüzde de heykeltıraşların eserlerini kentsel çevremizde ve günlük hayatımızda sık sık görmekteyiz. Parklar, bahçeler, kamusal alanlar, meydanlar, kampüsler, müze bahçeleri, okul bahçeleri ya da kültür sanat sokakları gibi kentsel mekanlarda karşımıza çıkabilen bu eserlere sadece sanatsal bir obje gibi bakmak çok doğru olmayacaktır. Çünkü taşıdıkları sanat yükünün ve değerinin yanı sıra bu yapıtlar aslında buldukları mekânı da işlevlendirmek ve anlamlandırmaktadır.

Örneğin Metin Yurdanur ülkemizde yaşayan önemli bir heykeltıraştır ve oldukça önemli eserleri bulunmaktadır (4.13-4.14). Türkiye'nin pek çok farklı ilinde değerli izler bırakmıştır. Heykelleri genel anlamda o bölgenin kimliğini ve kültürünü yansıtmaktadır. Bazen de imgesi haline gelebilmektedir. Görme engelli bir kullanıcı için düşündüğümüz zaman, göremese dahi özgürce heykele dokunup kendi zihninde o nesneyi ya da bulunduğu ortamı anlamlandırabilmektedir. Bölgeye ifadesel bir anlam katabilmektedir. Odak noktası haline gelmesi bakımından bulunduğu çevreyi daha akılda kalıcı ve okunaklı hale de getirebilmektedir. Ancak bir noktada bu eserlerin anlatıldığı, yaratıcısı ve vurgusu hakkında bilgi veren sesli ve Braille alfabeti ile yazılı olan akıllı platformların varlığı ile daha işlevsel hale getirilebilir.

Şekil 4.13 Gar alanı, Ankara (Anonim, 1979)

Şekil 4.14 Nasreddin Hoca, Sivrihisar (Anonim, 1985)

Şekil 4.15'te yer alan eser ise Minneapolis Heykel Bahçesi'nde yer almaktadır. Saantçı Oldenburg, gündelik eşyaları alışılacagelmedik bir yöntem ile sanatına aktarmıştır. Şehir için ikonik bir eser haline gelmiştir. Bulunduğu mekânı bir imge haline getirmiştir. Görme engelli kullanıcılar için ise ölçeği, formu, kullanılan renkler bakımından da akılda kalıcı ve algılaması kolay bir eser olarak değerlendirilebilir.

Şekil 4.15 Spoonbridge ve Cherry Heykeli (Anonymous, 2020b)

Kanadalı tasarım kolektifi Les Astronautes, Quebec'te kullanılmayan bir ara sokağa yüzlerce çıkıntıdan oluşan havuz eriştesi ile bir platforma dönüştürmüştür (Şekil 4.16) Tarihi çevre ile oluşturulan zıtlık, insanları bu alanı keşfetmeye çeken dinamik bir atmosfer oluşturmaktadır. Bir halk sanatı festivali için oluşturulan bu enstalasyon sanatı dokunsal duyuları harekete geçirmesi bakımından görme engelli vatandaşlara da hitap etmektedir. Kullanıcılar bu köpük tüplere dokunabilmekte aralarında saklanabilmekte ve diğer kullanıcılarla bağımsız bir şekilde sosyalleşebilmektedir.

Şekil 4.16 Quebec Geçidi (Anonymous, 2014a)

Benzer şekilde etkileşimli duvar sanatı da sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Aşağıda yer alan örneklerde (Şekil 4.17-4.18) hareketli ahşap ve çelik çubuklardan oluşan hareketli duvar, sokağa giren kullanıcıların hayal gücünü harekete geçirmektedir. Herkese kendinden bir iz, bir görüntü, komik bir anı, ya da sorgulatan bir mesaj bırakabilme imkânı sunulmaktadır. Göme engelli bireyler görme yetileri yetersiz kalsa da dokunarak ve hissederek belki de herkesten daha güçlü olarak sosyalleşebilmektedir. Duyusal ve bilişsel olarak tatmin olurken bağımsız bir birey olarak bu aktivitede yer alabilmektedirler. Diğer bir yandan diğer bireylerle ortak dokunsal bir dil ile iletişim de kurabilmektedirler. Boş olarak bırakılan bu duvar bir anlamda da onların tuvali, enstrümanı ya da kalemi olup bir anlamda kendileri de bir sanatçıya dönüşebilmektedirler.

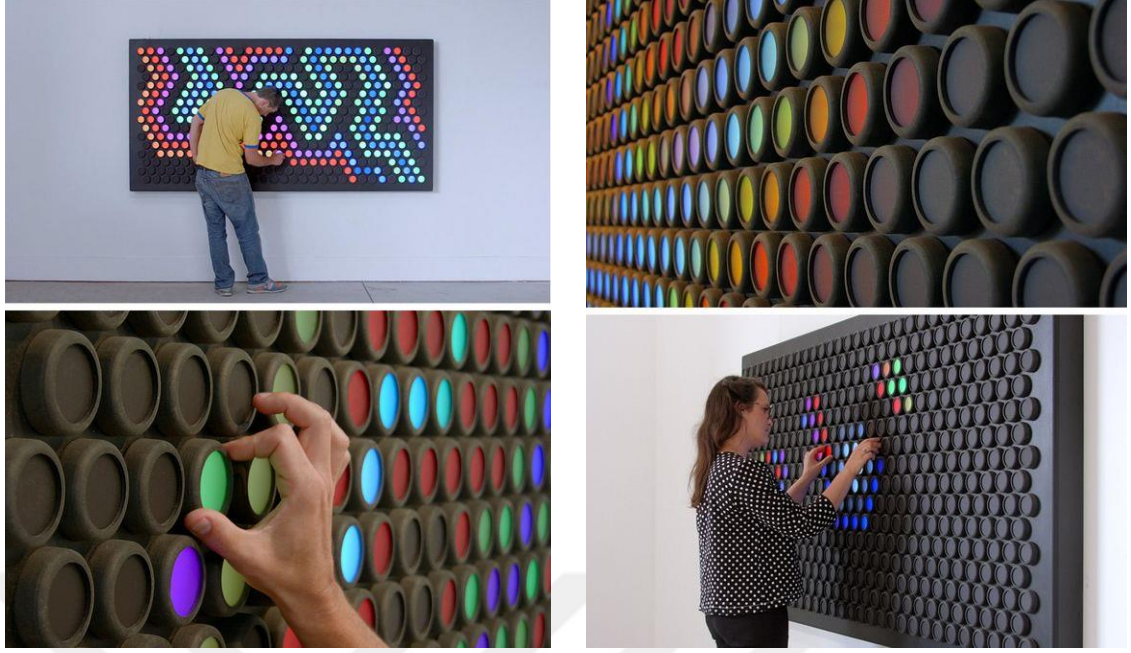
Şekil 4.17 Canlı mimarlık festivali (Anonymous, 2023a)

Şekil 4.18 “Be a pin up!” duvarı (Anonymous, 2013)

Bahsedilen bu örnekler genel olarak iki boyutlu bir düzlem üzerinde dokunsal algılamaya yönelik başarılı örnekler olarak değerlendirilebilir. Ancak tasarıma, işitsel öğelerin eklenmesi ile görme engelli kullanıcılar açısından çok yönlü algısal tatmin sağlayan eserler üretilebilir.

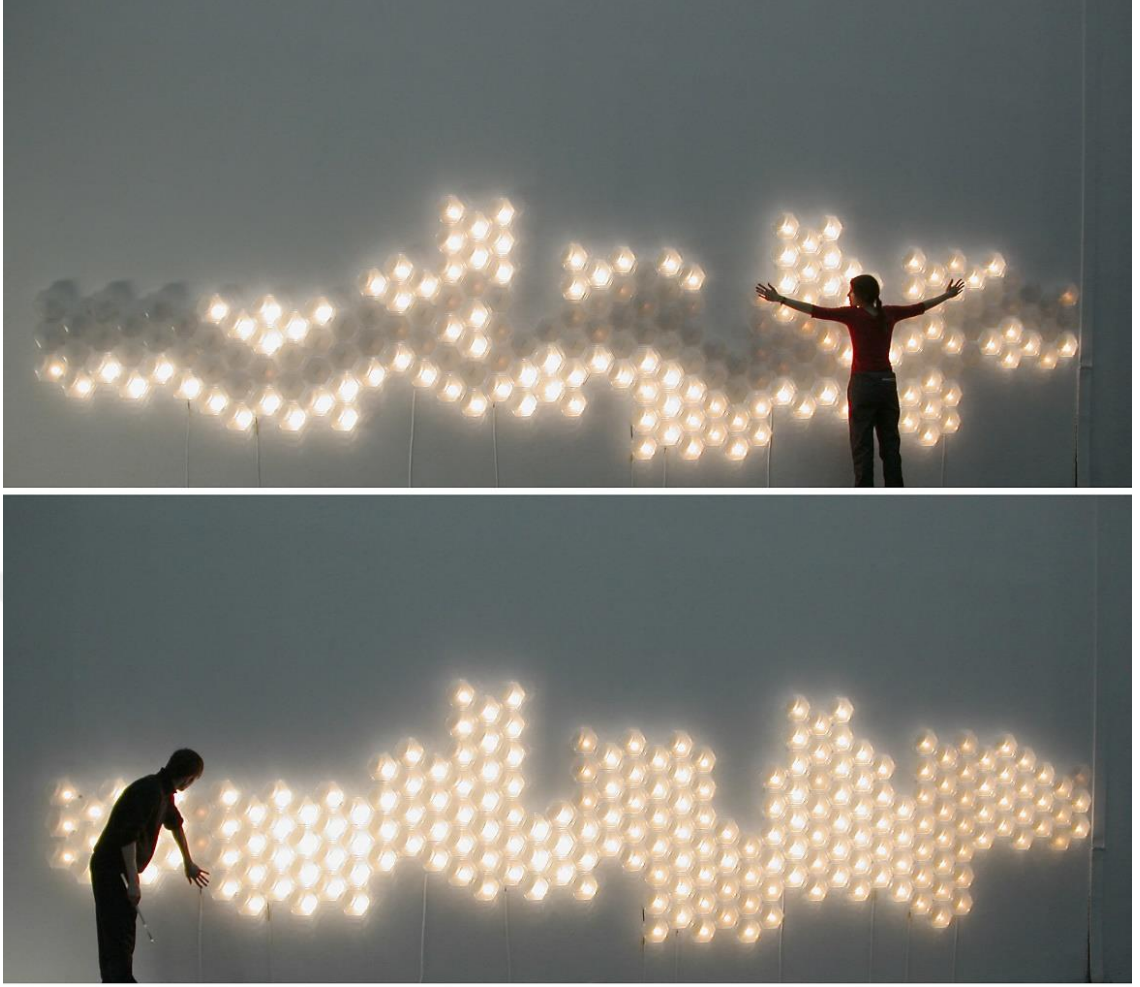
Şekil 14.19’da yurt dışında geleneksel bir oyun olarak adlandırılabilen “light-brite” oyuncağının devasa büyüklükte oluşturulmuş canlı bir örneği görülmektedir. Çizim yapmak için oluşturulan insan ölçeğinde bir ızgaradan oluşmaktadır. Kullanıcıyı oldukça özgür kılan ve tamamen kullanıcı odaklı bir interaktif tasarım oluşturulmuştur. Önceden programlanmış olan animasyonları aktarabileceği gibi çevirdikçe renk tonu da değişen sınırsız renk skalası ile tamamen kullanıcının zevkine göre şekillenen bir tabloya dönüşebilmektedir. Az gören kullanıcılara zıt renklerin çarpıcılığından yararlanarak kendi eserlerini oluşturma imkânı sağlarken bir yandan da sosyal olarak iletişim kurma ve kaynaşma olanağı sunmaktadır.

Şekil 4.19 Etkileşimli duvar “Everbright” San Francisco (Anonymous, 2015b)

Helen Evans ve Heiko Hansen, dokunmayla üretilen elektromanyetik alanlara tepki veren modüler bir ışık sistemi tasarlamışlardır (Şekil 4.20). Kullanıcılar bu interaktif duvar önünde bireysel ya da toplu olarak hareket ettikçe duvardaki led sistemi onların hareketine göre yanıp sönmektedir. Böylelikle kullanıcılar tarafından farklı şekiller ve dokular oluşturulmaktadır.

Az gören görme engelli kullanıcılar kısmen de olsa ortaya çıkan bu çalışmayı engel düzeylerine göre farklı şekillerde de deneyimlemektedirler. Bu anlamda da kullanıcılar açısından interaktif, eğlenceli, sosyal, bireysel ve bağımsız harekete imkân sağlayan sanatsal bir çalışma ortaya konulmuştur. Görme engelli kullanıcıların büyük bir çoğunluğu da tamamen görme yetilerini kaybetmiş oldukları için ledlerin yaydığı ışıkla oluşturulan bu çalışmayı deneyimleyemeyebilirler. Ancak tasarıma yaklaştıkça titreşim veren ya da harekete duyarlı sesler ortaya çıkartan bir eklenti eklenebilir. Böylelikle daha geniş bir kullanıcı grubuna hitap eden duyuşsal bir deneyim sağlanabilir.

Şekil 4.20 Işık grafitisi (Anonymous, 2006)

Danimarkalı sanatçı ve müzisyen Thomas Dambo tarafından bir müzik festivali kapsamında etkileşimli bir duvar inşa edilmiştir. Ziyaretçiler sözcükleri veya resimleri oluşturmak için karoları manipüle ettirerek istedikleri şekli oluşturabilmektedir (Şekil 4.21) Mutlu Duvar'ın bu şekilde adlandırılması da aslında birkaç faktörden kaynaklanmaktadır. İlk olarak, parlak renkleri Kopenhag'ın gri kış günlerine karşı öne çıkmakta ikinci olarak da oynaması basit herkes tarafından algılanabilmesidir. Herkes, kutucukları kendi adına, bir şekle ve hatta bir cümleye göre kolayca hareket ettirebilmektedir. Ancak Mutlu Duvar'ı yoldan geçenler için bu kadar heyecan verici kılan ekstra faktör, bunun *mutlu bir tesadüf* olduğu hissidir, insanın belki de başka bir yere koşarken rastladığı türden bir sanat eseri olarak tanımlanmaktadır. Az görenler ve kısmi görme kayıpları olanlar için oldukça eğitsel, eğlenceli ve bilişsel bir etkileşimli sanat olarak nitelendirilebilir.

Şekil 4.21 Mutlu duvar, Copenhagen King's Square (Anonymous, 2014b)

İşitsel duyuları canlandıran ve harekete geçiren bir sanat çalışması olarak piyano merdivenler interaktif ve etkileşimli tasarıma örnek olarak gösterilebilir (Şekil 4.22). Her basamak bir notaya karşılık gelecek şekilde tasarlanmıştır. Kullanıcılar merdiven

üzerinde hareket ettikleri zaman farklı ezgiler oluşturabilmektedir. Diğer örneklerden farklı olarak merdiven kullanmayı çekici hale getirmesi sebebiyle de kullanıcıyı hareket etmeye de teşvik etmektedir. Basamaklarda hareket ettikçe ortaya çıkan melodi hem kullanıcıları işitsel olarak doyurmaktadır. Hem de bir eser üretmenin hissini deneyimleyebilmektedirler. Bir anlamda çıkan sesler değiştikçe görme engelli kullanıcılar da kendilerini bir anlamda gidecekleri yere göre oryante edebilmektedirler.

Şekil 4.22 Piyano merdiven, Armada AVM, Ankara (Anonim, 2014b)

Şekil 4.23 ve 4.24'te görülen fotoğraflar kentsel ve kamusal mekanlarda kullanılan etkileşimli müzik enstalasyon örnekleridir. Ahşap ya da paslanmaz çelik malzemeden yapılan bu müzik aletleri çocuk, genç ya da yaşlı her türden görme engelli kullanıcının bağımsız ve doğrudan kullanabileceği ekipmanlardır. Bu dış mekân müzikal enstrümanları hem sosyalleşmeye olanak sağlamakta hem de kullanıcıları yaratıcılığa teşvik etmektedir. Kullanıcılar bu aletleri bir ses ya da tını oluşturmak adına ya da sadece eğlenmek için bireysel olarak deneyimleyebilmektedir. Diğer bir yandan da başka kullanıcıların eylemlerine eşlik edebilir ve onları dinleyerek vakit geçirebilmektedirler.

Şekil 4.23 Etkileşimli müzik aleti (Anonymous, 2018a)

Şekil 4.24 Sokak müzik aletleri (Anonymous, 2019b)

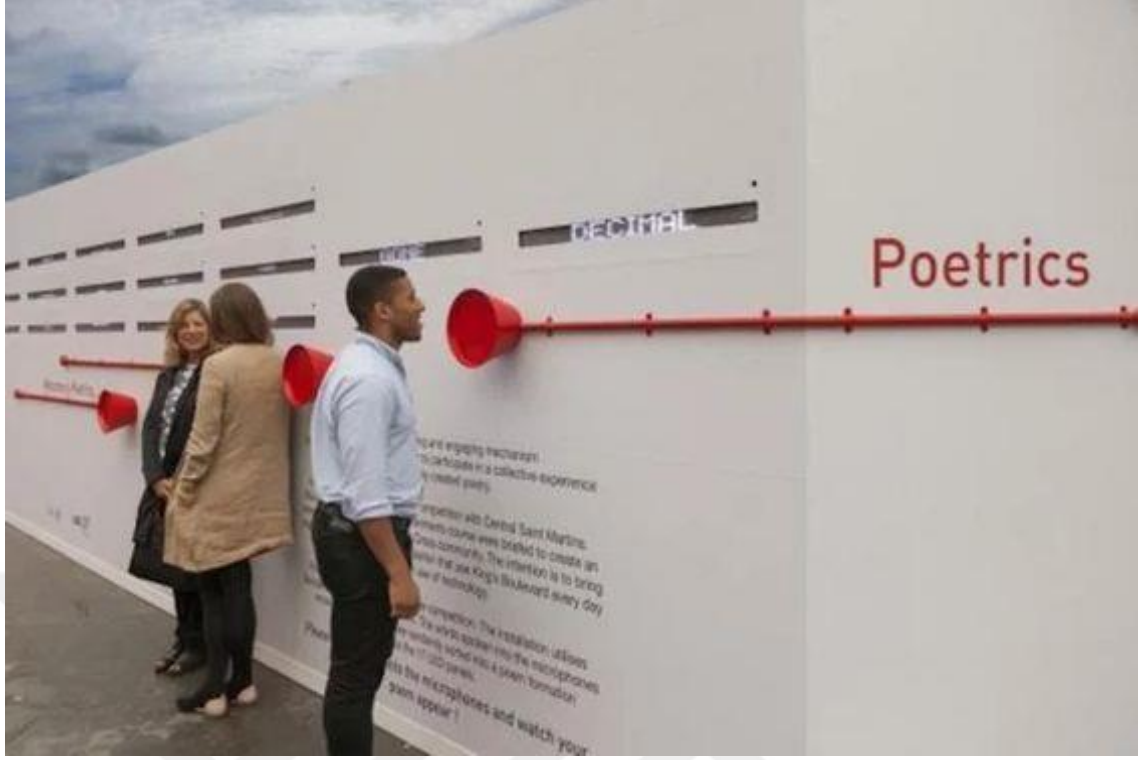
Benzer şekilde aşağıda yer alan enstrümanlar da sesi alışılmadık ve farklı yöntemlerle ileten etkileşimli aletlerdir (Şekil 4.25) Yüksek Sanat Müzesi önünde geçici bir süre yer alan bu enstalasyon ile nerede durduğunuza, dinlediğinize ya da konuştuğunuza bağlı

olarak sesi yönlendiren ses heykellerinden oluşmaktadır. Kornalar ve borular kullanılarak akustik ve değişken sesler oluşturulması planlanmıştır. Kullanıcılar farklı noktalardan farklı şiddette sesler oluşturabilir veya işitsel olarak oluşturulan sesleri deneyimleyebilir. Görme engelli kullanıcıları ses anlamında tatmin ederek güzel vakit geçirmelerine sosyalleşmelerine olanak sağlayan çok işlevli bir sanat eseri olarak değerlendirilebilir.

Şekil 4.25 Sesi ileten renkli heykeller (Anonymous, 2018b)

Google'ın Kuzey Londra'da yer alan ofisinin çevresinde rastgele kelimeleri şiire dönüştüren etkileşimli bir pano bulunmaktadır (Şekil 4.26) Sokak seviyesinde konumlandırılmış mikrofonla söylenen kelimelerle led panellere yansıtılarak rastgele şiirler ortaya çıkmaktadır. Kullanıcılar bu kelimeleri hem platformun üzerinde görmekte hem de işitsel olarak deneyimleyebilmekteler. Etkileşimli bir deneyim yaratmak amacıyla oluşturulmuştur. Böylelikle gün içinde oradan geçen vatandaşların katılımı ile bu etkileşimli duvar konuşulan kelimeleri bir araya getirerek herkesin ortaklaşa yarattığı bir şiire dönüştürmektedir. Görme engelli bireyler bu kolektif ve interaktif çalışma ile alışlagelmedik bir deneyim yaşayabilirler (Anonymous, 2015c).

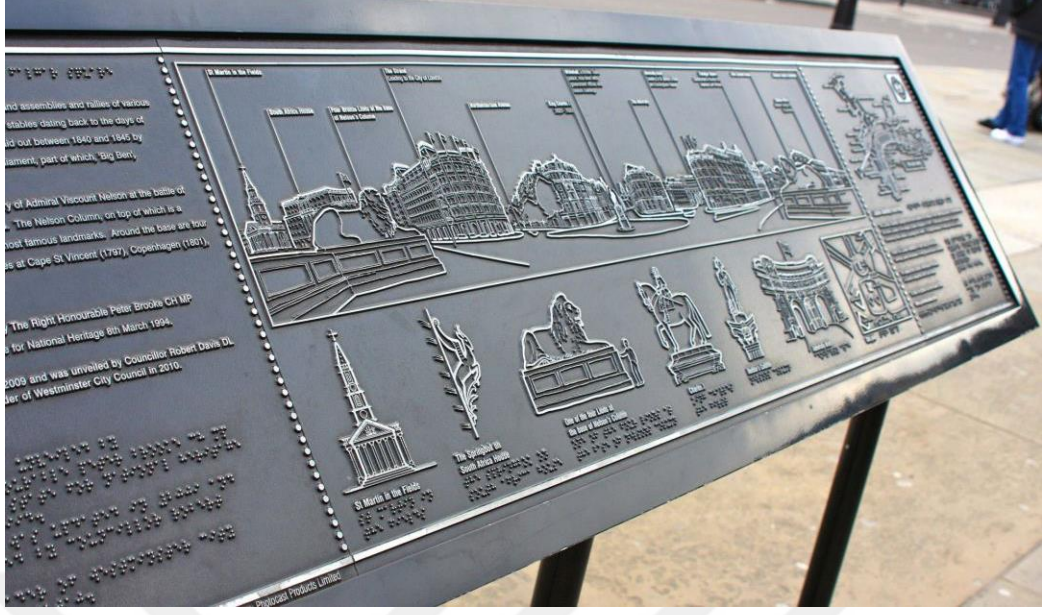
Şekil 4.26 İnteraktif şiir panosu, London (Anonymous, 2015c)

Şekil 4.27’de yer alan levha Kertenkele yarımadasındaki Kynance Koyu’nda yer almaktadır. Kullanıcılar için tamamen sağlıklı, doğal ve sürdürülebilir bir malzeme olan kestane ağacından üretilmiştir. Özellikle görme engelli kullanıcılar için okunabilir ve tamamen erişilebilir bir levha olma özelliği taşımaktadır. Amacı yönlendirme ve bilgi vermektir. Orada bulunan plajların ve adaların topografik yapısı bu ahşap zemin üzerine elle oyulmuştur. Böylelikle kullanıcılar alanı keşfetmeden önce fiziki olarak çevrelerini algılayabilmektedirler. Yerel flora ve fauna ile ilgili bilgiler de kabartma olarak hassas bir şekilde levha üzerine işlenmiştir. Bunun yanı sıra Braille alfabesi içeren metal bilgilendirme yazısı da üzerinde mevcuttur. Kullanıcılar üzerindeki bu işaretler ve yönlendirmeler ile alanı istedikleri şekilde, istedikleri rotaları kullanarak deneyimleyebilmektedirler (Anonymous, 2021a). Sanat bazen de bir araç olabilmektedir. Fazla bilinmese de insanlara bilgi veren ve düşündürülen bir yanı da vardır. Üzerinde sadece bir okun bulunduğu bir tabela ile de yönlendirme sağlayabilirsiniz ya da bu örnekte olduğu gibi bir ürün ortaya çıkartarak da. Ancak ortaya çıkan eserin işlevsel, kullanıcı odaklı ve amacına hitap edecek şekilde tasarlanması en önemli faktörler olarak gösterilebilir.

Şekil 4.27 Üç boyutlu yönlendirme levhası, Kynance Koyu (Anonymous, 2021a)

Benzer şekilde herhangi bir yeri anlatan, ora hakkında bilgi veren ya da tanıtan dokunsal haritalar da özellikle görme engelli kullanıcılar tarafından tercih edilmektedir (Şekil 4.28) Çünkü kimi görme engelli bireyler işitsel yönergeleri tercih etmek yerine dokunsal olarak hissetmeyi tercih etmektedir. Örneğin birinin okuduğu ya da seslendirmiş olduğu bir sesli bir kitap yerine bir kitabı Braille alfabesi ile kendileri okumayı tercih etmektedirler. Bunun sebebi ise kendileri okurken üzerinde kontrol sağlayabilmeleridir (Anonymous, 2014c).

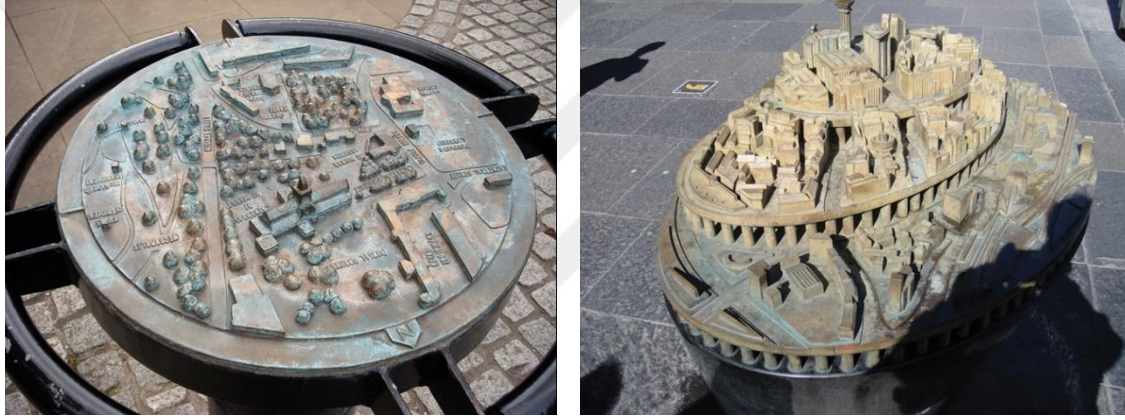
Şekil 4.28 Dokunsal grafikler (Anonymous, 2014c)

Benzer şekilde sadece Braille alfabesi ile yazılmış bilgilendirme ve yönlendirme levhalarının yanı sıra 3 boyutlu olarak dokularının işlenmesi de görme engelli kullanıcıların çevrelerini daha doğru ve bilinçli bir şekilde algılayabilmesine olanak sağlamaktadır (Şekil 4.29). Elleri onların bir anlamda gözleri olduğu için de herkes gibi var olan gözleri ile doğrudan göremeseler de dokunarak tüm hatlarıyla ve detayları ile anlayabilmektedirler.

Şekil 4.29 Dokunsal grafikler (Anonymous, 2022b)

Reif Larsen'e göre "bir harita sadece çizelge oluşturmaz, anlamı çözer ve formüle eder; burası ile orası arasında, daha önce bağlantılı olduğunu bilmediğimiz farklı fikirler arasında köprüler kurar." (Anonymous, 2012a). Heykelin bulunduğu ortamın algısını değiştirebilme ve de ortam tarafından da değişebilme özelliği vardır. Dış mekân heykeli, peyzajda bir işaretleyici olarak müdahale eden sanatsal bir formun nihai ifadesidir. Bu üç boyutlu haritalar da kısmen heykel ve kısmen yönlendirme aracı oldukları için güzellik, biçim ve işlev arasında bir denge kurmaktadır. Boyutsal harita bilgi amaçlıdır ve yapısı gereği heykel olarak görülebilir (Anonymous,2012a). Bu açıdan bakıldığında oluşturulan bu boyutsal haritalar da birer sanat ürünüdür (Şekil 4.30). Görme engelli vatandaşların dokunsal, bireysel ve bağımsız olarak mekânı deneyimlemelerine olanak sağlamaktadır.

Şekil 4.30 Glasgow katedrali ve Newcastle haritası (Anonymous, 2012a)

Görme engelli çocuklar da yaşlıları tüm çocuklar gibi eğlenmek, arkadaşlarıyla vakit geçirmek bazen de yeni bilgiler öğrenmek isterler. Örneğin Şekil 4.31'de görülen bu levha bir kent parkı içerisinde yer almaktadır. Çocukların biçimsel olarak ağaç yapraklarının nasıl bir forma sahip olduğunu anlayabilmeleri için dokunsal bir tasarım fikri geliştirilmiştir. Mesela görme engelli çocuklar bir meşe ağacının yaprağının formunu dokunarak algıladıktan sonra platform üzerinde konulması gereken doğru yere yerleştirmeye çalışmaktadırlar. Formu öğrendikten sonra da park içinde yaprağın ait olduğu ağacı bulmaya çalışmaktadırlar. Eğitici, işlevsel eğlenceli bir aktivite olarak değerlendirilebilir.

Şekil 4.31 Ağaç formu levhalar (Anonymous, 2011b)

Görme engelli bireyler görme duyularındaki eksiklik ve kayıplardan dolayı çevrelerini deneyimlerken ve algılamakta daha çok işitme ve dokunma duyularından yararlanırsa da bu süreçte koku duyusu da oldukça önemli bir yere sahiptir. Kokular zihni açan, algıları uyaran, insanı harekete geçiren ve canlandıran bir etkiye sahiptir. Her duyumuzun ayrı bir etkisi ve yetisi vardır. Daha önce de bahsedildiği gibi koku da aksiyon alanı ve süresi bakımından insan algısı üzerinde güçlü bir etkisi bulunmaktadır.

Aromatik ve yoğun kokulu bitkileri yönlendirmesi ile görme engelli ziyaretçilerin hem benzersiz bir deneyim yaşamalarına aynı zamanda da doğa ile iç içe olabilmelerine olanak sağlamaktadır. Değişik kokular insan zihninde farklı şekillerde yorumlanabilir. Örneğin görme engelli bireyler de algıladığı koku ile bulunduğu mekânı aklında betimleyebilir ya da geçmiş bir anısı ile benzeştirebilir. Bu da mekânın akılda kalıcılığını arttırmakta ve özellikle görme engelli bireyler için oldukça önemli olan algısal deneyimi güçlendirmektedir.

Singapur Botanik Bahçesi'nde yer alan “Fragrant Garden” boyut olarak küçük olmasına rağmen oldukça yoğun aromatik bitkilerden oluşmaktadır (Şekil 4.32-4.33) Pek çok kokulu bitki ve çiçek türü, aromatik kokuları için yetiştirilmekte ve geleneksel tıpta, aromaterapide, ritüellerde, dini törenlerde ve ayrıca geniş parfüm endüstrisinde kullanılmaktadır.

Şekil 4.32 Koku bahçesi, Singapur Botanik Bahçeleri (Anonymous, 2018c.)

Şekil 4.33 Koku bahçesi, Singapur Botanik Bahçeleri (Anonymous, 2018c.)

Benzer şekilde Avrupa'nın en önemli botanik bahçelerinden bir olarak görülen Göteberg Botanik Bahçesi yine aromatik bitkiler kullanarak kullanıcıların koku duyularını canlandırarak şekilde tasarlanmıştır (Şekil 4.34). İçerisinde yer alan gölet ile şelale sesleri de ayrıca işitsel olarak görme engelli kullanıcıları cezbetmekte ve mekânı deneyimlemelerine olanak sağlamaktadır. Kullanıcıların kaynakları doğa olan farklı sanat türlerini deneyimlemelerine ve keşfetmelerine olanak sağlamaktadır.

Şekil 4.34 Göteborg Botanik Bahçesi (Anonymous, 2017d)

The National Trust Gardens ise 1895 yılında İngiltere Cornwall'da kurulmuştur (Şekil 4.35) Bahçe içerisinde özellikle bahar ayı içerisinde kullanıcıları koku anlamında tatmin eden gül, lavanta, hanımeli, biberiye gibi bitki türleri yer almaktadır (Coşkun, 2011).

Şekil 4.35 National Trust Gardens (Anonymous, 2019c)

Bitkisel tasarım oldukça geniş bir kapsama sahiptir. Sanatçının kullandığı malzeme canlı olduğu için ortaya çıkan eserler de kullanıcıyı birebir etkilemektedir. Bitkilerin görsel etkilerinin yanı sıra koku algılarını harekete geçiren örneklerinden bahsedilmiştir. Bunlara ek olarak eski Romalı'ların başlattığı ağaç budama sanatı (topiary) olarak adlandırılan sanat türü de peyzaj tasarımında oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu sanat türü ile bitkilere dekoratif, geometrik, mimari vb. şekiller verilmektedir. Böylelikle çalılar ve ağaçlar bir nevi heykele dönüştürülmektedir (Şekil 4.36-37). Bu şekilde oluşturulmuş eserlerin kırsal veya kentsel bir peyzaj tasarımına eklenmesi ile görme engelli kullanıcılar da bu sanatsal ürünlerini göremeseler bile dokunsal olarak algılayabilmekte ve sanatçı ile aralarında bir iletişim kurabilmektedirler. Ayrıca doğayı bağımsız bireyler olarak deneyimleyebilme fırsatına erişebilmektedirler.

Şekil 4.36 Levens Hall Bahçesi, Cumbria, (Anonymous, 2016e)

Şekil 4.37 Botanik Bahçesi, Kanada (Anonymous, 2015d)

Yine budama sanatı içerisinde yer alan çim labirentler de kullanıcılar için eğitici, eğlendirici ve hafızayı güçlendirici olabilmektedir (Şekil 4.38-39). Tezin odak grubunu oluşturan görme engelli kullanıcılar için ise oryantasyon ve yönlendirme sağlaması açısından oldukça faydalı olarak düşünülebilir. Hatta bu labirentlerden çıkmak ya da yön bulmak onlar için diğer kullanıcılara kıyasla daha kolay olarak ifade edilebilir. Dokunarak hissetme ve oryante olmak onların sıkça başvurdukları bir yöntem olması bakımından kendilerini daha güçlü hissedebilirler. Aynı zamanda bağımsız hareket ve sosyalleşebilme imkânı elde edebilirler.

Şekil 4.38 Clatter Vadi Bahçesi (Anonymous, 2010)

Şekil 4.39 Borges Labirenti, Venedik, İtalya (Anonymous, 2023b)

Çocukların motor becerilerinin gelişebilmesi için koşabilecekleri, egzersiz yapabilecekleri, öğrenecekleri alanlara ihtiyaç duyarlar. Öğreneğin duyuşal yol olarak adlandırılan çalışma ile özellikle görme engelli çocuklar sadece elleri ile değil ayakları ile de kare kutularda yer alan malzemelere dokunarak eğlenmeyi, arkadaşları ile sosyalleşmeyi bazen risk almayı, sosyal anlaşmazlıklarla nasıl başa çıkabileceğini öğrenerek kendilerini daha güçlü hissederler. Doğayı keşfederler ve keşfettikçe de yakından bakmayı ve sorgulamayı öğrenirler.

Amerika'da yer alan Bayan Myers'ın Anaokulu da çevresi asfalt ile çevrili olması sebebiyle çocuklara yönelik bir aktivite alanı ve görsel olarak daha zenginleştirilmiş bir çözüm yolu olarak duyuşal bir yol yapmayı tercih etmişler (Şekil 4.40). Böylelikle doğada var olan malzemeler ve insan gücüyle oluşturulan birtakım dokuların yer aldığı keşfetme, inceleme, problem çözme ve ekip çalışmasına yönelik; kasları ve hayal gücünü geliştiren estetik olarak da kullanıcıları tatmin eden bir ürün ortaya koymuşlardır (Anonymous, 2018d).

Şekil 4.40 Dokunsal ve duyuşsal yol (Anonymous, 2018d)

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tez kapsamında “görme engellilik, peyzaj ve sanat kavramları” kendi içlerinde ayrı ayrı olarak araştırılmış ve derlenerek çalışmaya aktarılmıştır. Bu kavramların birbirleri ile nasıl entegre olabilecekleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen tüm bu veriler araştırmanın çatısını oluşturan görme engelli bireylerin duygu ve düşünceleri, bilişsel bakış açıları ve peyzaj algıları referans alınarak incelenmiştir.

Ülkemizde ve dünyada ekolojik, yenilenebilir, sürdürülebilir, yaratıcı, özgün ve kullanıcı odaklı birçok peyzaj tasarım örneği bulunmaktadır. Oluşturulan bu peyzaj alanlarının içerdiği tüm imkanlar ve bileşenler insanoğluna hizmet için oluşturulmaktadır. İnsanları estetik hazla birleştiren kültürel, sanatsal ve estetiksel olarak doyuran ve herkes gibi hissettiren sanat kavramının da dahil olduğu örnek uygulamalar aktarılmaya çalışılmıştır. Peyzaj ne kadar nesnel olarak görülse de sanatla birleştiği zaman soyut bir kavrama dönüşebilmektedir. Peyzaj tasarımında oluşturulan sanat eserleri bir nesne olmaktan çıkarak bir olguya dönüşmektedir.

Peyzaj tasarımında sanatın kullanıldığı çalışmalar yoğunlukta olmamakla birlikte görme engellilere hitap edebilecek, onları duyuşsal olarak tatmin edebilecek sınırlı sayıda uygulamanın olduğu tespit edilmiştir. Sanat hep göze hitap eden görsel bir kaynak olarak düşünülse de çevreden gelen uyarıcıların türüne göre farklılaşabilmektedir. Görme engelli bireyler de dış dünyayı daha çok işitsel ve dokunsal olarak algıladıkları için bu duyuların ön planda tutulduğu tasarımlar onları fiziksel, bilişsel ve duyuşsal olarak daha çok tatmin edebilecektir. Doğayı, çevreyi ve insanı daha kolay algılamalarına olanak sağlayacaktır.

Diğer bir yandan görme engelliler günlük hayatlarında, iş hayatlarında, sosyal hayatlarında eğitim ve hizmet almada birçok engelle karşılaşmaktadır. Onlara sunulan yasalarla güvence altına alınmış hak ve özgürlüklerden dahi faydalanamamaktadır. Toplum tarafından “engellenmektedirler”. Sanatın da dahil edildiği peyzaj tasarımlarında görme engelli bireylerin ihtiyaç ve isteklerinin gözetenmediği sonucuna varılmıştır. Kullanıcı odaklı bir tasarım yapılacaksa öncelikli olarak kullanıcı profili, kullanıcıların

fiziksel özellikleri, kullanım amaçları ve beklentilerine uygun çözümler üretilmelidir. Bu noktada da görme engellilere yönelik sanat akımları tasarıma dahil edilmelidir.

Sanat ve peyzaj tasarımının birlikte ele alınması ile insanları bilişsel, sosyal, kültürel ve eğitsel olarak etkileyen, algılara hitap eden, daha davetkar ve birleştirici mekanlar oluşturulmaktadır. Ayrıca bu mekanların daha okunaklı, erişilebilir ve bağımsız harekete yönelik olması ile görme engelli kullanıcılar da toplumdan dışlanmadan onlarla kaynaşma ve beraber olma fırsatı elde edebilirler. Kendilerini daha değerli ve özgür hissederler. Böylelikle de peyzaj tasarımına bir renk bir tat eklenerek kentin peyzaj algısı değişebilir. Buldukları mekâna algısal, imgesel ve kültürel olarak da değer katarlar. Sanatın örneklerde belirtildiği gibi bilinenin aksine çok yönlü olduğu görülmüştür. Bu çalışma ile sanat anlamında genel olarak çemberin dışında tutulan görme engelli bireylerin sürece dahil edilmesi amaçlanmaktadır. Hem toplum hem de görme engelli bireyler açısından sanat algısı değiştirildiği takdirde sanat akımları daha kapsamlı ve uyumlu bir şekilde peyzaj tasarımlarına dahil edilebilecektir.

Bu anlamda da en büyük görev de peyzaj mimarlarına düşmektedir. Aslında peyzaj tasarımı da planlama bilim ve sanatı olarak görülmektedir. Bu nedenle de hem sanatla ilişkili hem de toplumun (burada görme engelli bireylerin) beklenti ve ihtiyaçları doğrultusunda sanat eserlerinin kentsel veya kırsal bir alanda oluşturulmasında büyük bir rolü olan bir disiplindir. Aynı zamanda da sanatçılarla iletişime geçmek, sanat akımlarının gelişmesine ve sergilenmesine olanak sağlamak; onları projeler doğrultusunda yönlendirmek de yine peyzaj mimarının görevleri arasındadır (Dinç, 2017). En önemlisi ve zor olanı da sanatçı ve kullanıcı arasındaki köprünün kurulmasını sağlamaktır.

Peyzaj tasarımında sanatın yer aldığı görme engelli kullanıcılar açısından başarılı alanlar yaratma konusunda fikir verecek örnekler aşağıda yer almaktadır.

Görme Engelliler İçin Parklar: Sanat daha önce de bahsedildiği gibi birçok alt kola ayrılmaktadır. Peyzaj tasarımında da her sanat ögesinde olduğu gibi sanatçı; peyzaj mimarları, kullanılan malzeme ise doğa ve insandır. Ürettiği ve uygulamaya çalıştığı tasarımlar birer sanat ürünü olarak kabul edilebilir. Bu anlamda da akla gelen en belirgin eserler parklar olarak değerlendirilebilir. Peki görme engellilere yönelik oluşturulacak bir parkın neleri içermesi ve içermemesi gerekmektedir?

Böyle bir alan yaratmanın ilk adımı özellikle görme engelli çocukların dünyayı nasıl gördüklerini anlayabilmekten geçer. Çocuklar genel olarak dokunduğu nesnenin şeklini öğrenmek için ellerini bir yüzey üzerinde gezdirebilir veya onlara nerede olduklarını söyleyen sesleri dinleyebilirler. Bu noktada az görenlerle tamamen göremeyenler için farklı tasarım kararları da uygulanabilir. Örneğin az gören çocukların belirli nesnelere veya malzemeleri görmek için biraz daha yardıma ihtiyacı vardır. Oyun parklarındaki ekipmanlar genel anlamda renkli ve dikkat çekici olsa da bu sadece estetik olarak göze hoş gelmesi için değildir. Az görenler için çevrelerindeki nesnelere veya ekipmanların daha parlak ve çarpıcı olması onların daha kolay algılamasına yardımcı olmaktadır. Objelerin kenar hatlarını belirginleştirmek, vurgulayacak renkler ve malzemelerden faydalanmak daha net görebilmelerine yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda da kullanacakları ekipmanları da onlar açısından daha güvenli hale getirmektedir. Benzer şekilde hareket halindeki nesnelere algılayabilmelerini de mümkün olduğunca kolaylaştırmak gerekmektedir. Az görenler için hareketi algılamak duran bir nesneyi ya da sabit bir mekânı algılamaktan daha zor olmaktadır. Örneğin bir basketbol topuna parlak şeritlerin eklenmesi çevresel görüşü kuvvetlendirecektir. Böylelikle top hareket ettikçe parlayacak böylelikle de topu takip etmesi ve algılaması daha kolay olacaktır.

Görme düzeyi azaldıkça dokunsal olarak algılama yönelimi de artmaktadır. Özellikle bu görme engelli çocuklarda daha yoğun olarak görülmektedir. Dokunsal ve işitsel deneyimler çevrelerini daha iyi algılayabilmelerini sağlamaktadır. Farklı yüzeylere sahip (engebeli, pürüzlü) ekipmanlar seçmek hem çocukların eğlenmesini sağlar hem de farklı yüzeyleri tanımalarına yardımcı olur. Böylece kendilerini yönlendirmelerine de olanak sağlar. Benzer şekilde dokulu döşeme az gören veya hiç görmeyenlerin de aynı şekilde tehlikeleri algılayabilmelerine yardımcı olabilir. Bu algılanabilir dokular salıncaklar,

tahterevalli ve basketbol sahaları içeren yerlerde kullanılabilir. Alan içerisinde bir doku yolu oluşturularak alanda sorunsuzca gezinebilmelerine ve alan dışına çıkıp çıkmadıklarını kavrayabilmelerine ve sınırları keşfedebilmelerini sağlar. Bu dokulu yollarda parlak renklerin kullanılması ve kenar hatlarının belirginleştirilmesi az gören çocukların daha iyi algılayabilmelerine olanak sağlar. Evrensel tasarım ilkelerinden algılanabilir bilgi ilkesini de destekler şekilde Braille alfabesi kullanılarak yazılmış bilgilendirme ve yönlendirme yazıları da ortama uyum sağlamalarına aynı zamanda daha kolay algılamalarına yardımcı olur (Anonymous, 2017e).

Evrensel tasarım ilkelerinden hatalara karşı tolerans ilkesinde de bahsedildiği gibi güvenlik en ön planda yer almalıdır (Şekil 5.1). Potansiyel olarak tehlike yaratacak alanlar mümkün olduğunca en aza indirilmelidir. Bu alanlarda farklı dokuların kullanılması onları tehlike karşısında daha dikkatli olmaya teşvik edecektir. (Anonymous, 2023c).

Şekil 5.1 Görme engelli çocuklar için oyun parkı (Anonymous, 2020d)

Sınırlar da görme engelli çocukların görmesini kolaylaştırmaktadır. Uygun görülen yerlere kılavuz teller ve raylar konularak çocukların sınırlarını keşfetmelerine ve alan boyunca hareket edebilmelerini sağlar. Etrafta duyuşsal uyarın çeşitliliğinin ve yoğunluğunun fazla olması odaklanmakta ve algılamakta güçlük yaratabilmektedir bu

nedenle de daha sessiz ve korunaklı bir ortam oluşturulmaya çalışılmalıdır (Anonymous, 2023c).

Ksilofonlar ve rüzgâr çanları gibi müzik aletleri ya da suyun çıkardığı sesler işitsel algıyı güçlendirmesi açısından tasarıma dahil edilmesi gereken unsurlardır. Çocuklar, seslere göre nerede olduklarını ya da arkadaşlarının nerede olduklarını anlamaları için onları dinleyebilirler. Ayrıca işitsel peyzaj algısı ile buldukları yeri ve oyun alanlarının kadransını ayırt edebilirler. Ayrıca işitilebilir bilgilerle dolu sesli uyarılar da tasarıma dahil edilmelidir basit ve sezgisel kullanım kapsamında daha kolay bir çevre analizi yapabilirler.

Son olarak da dokunma ve işitme dışında başka duyarımız da vardır. Koku ve tat alma da oldukça güçlü hislerdir. Etrafa lavanta, hanımeli veya gül gibi hoş kokulu bitkiler yerleştirmek, çocuklara çeşitli bitkileri koklama ve dokunma şansı vermektedir. Ya da nane, adaçayı, fesleğen, kekik gibi aromatik bir bahçe yapılarak hem dokunulabilir hem de yenilebilir bitkiler tasarıma dahil edilebilir. Böylelikle çocuklar doğayı tanıma fırsatı bulurken bir yandan da hoş vakit geçirebilirler (Şekil 5.2).

Şekil 5.2 Kocaeli tıbbi ve aromatik bitkiler bahçesi (Köse ve Gral, 2019)

Simülasyonlar: İnsanlar genelde görmemenin nasıl olduğunu anlayabilmek adına gözlerini bağlarlar. Bu simülasyon görme engelli insanlara karşı empatiyi tetikleyebilse de insanları görememe durumu konusunda yanıltabilir, çünkü görme engelli olmanın gerçeklerinden çok görme engelli olmanın ilk travmasını vurgular. Gözleri bağlı olmak, yıllarca görme engelli olma deneyimiyle değil, ilk baştaki görememe deneyimiyle paralellik gösterir. Tipik olarak, bu simülasyonlar oldukça kısadır, yalnızca dakikalar veya saatler sürer. Bu nedenle de insanlar belirgin nüansları ve uzun vadeli etkileri kavrayamazlar (Anonymous, 2017c).

Bu tür simülasyonlar empatiye teşvik edebildiği gibi ayrımcılığı da teşvik edebilmektedir. Bu konuyu doğru bir şekilde öğretmek için, öğretim alıştırmalarının görme becerilerinde ustalaşmayı ve diğer görme engelli bireylerle anlamlı teması içermesi gerekmektedir. Bu simülasyonlar, öğrencilere genellikle görememe durumunun muazzam bir fiziksel ve duygusal yük olarak tasvir etmektedir. Bu nedenle, öğrenciler görmeden birinin kendi başına ne kadar iyi yaşayabileceğini düşündüklerinde olumsuz yargılar çıkarmaktadırlar. Aslında bu tamamen de simülasyon deneyimi ile doğru orantılıdır. İnsanlara korku, hüsrana ve beceriksizliğin damgasının vurulduğu bir deneyim yaşarlarsa benzer sonuçlara varma eğiliminde olurlar (Anonymous, 2017c).

Diğer bir yandan da engelliliği simüle etmenin gerçekten de empatiyi ve yardım etmeyi artırabileceğine dair kanıtlar bulunmaktadır. Daha genel olarak, insanlar diğer insanların deneyimlerini taklit ettiklerinde, diğerlerini daha nazik bir şekilde yargılama eğilimindedirler. Böylelikle daha nazik ve hoşgörülü olabilirler.

Örneğin İstanbul'da yer alan "Turkcell Diyalog Müzesi Karanlıkta Diyalog" adında bir sosyal sorumluluk projesi yürütülmektedir. Bu etkinlik ile başkalarının haklarına duyarlı, saygılı, hoşgörülü ve sorumluluk bilincine sahip bireyler yetiştirmek hedeflenmektedir. Katılımcılara görme engelli rehberler eşliğinde tamamen karanlık bir ortamda tramvaya binme, vapurda kitap okuma, sinemaya ve alışverişe gitme, bir kafede oturma, sohbet etme gibi eylemlerin yapıldığı bir İstanbul turu yaşatılmaktadır (Şekil 5.3). Böylelikle bir nebze de olsa katılımcıların görme engelli bireylerle empati kurabilmeleri ve farkındalık kazanmaları hedeflenmektedir.

Şekil 5.3 Karanlıkta diyalog (Anonim, 2015b)

Kısa süreli benzer simülasyonlar ile görme engelli bireylerin günlük ve sosyal hayatta ne gibi güçlüklerle karşılaştıkları ve çevreyi nasıl deneyimledikleri bir nebze de olsun dış dünyadan algılanabilmektedir. Böylelikle sosyal ve fiziki bir çevre yaratırken görme engelli bireylerin bağımsız ve minimum fiziksel güç harcayarak deneyimleyebilecekleri alanlar onların beklentilerini karşılayacak şekilde oluşturulabilir.

Görme Engellilere Yönelik Bitkisel ve Yapısal Tasarım: Kentsel bir mekânı oluşturan en büyük elementlerden bir de bitkisel tasarımıdır. Bu canlı ve doğal elemanların, dokunma, dinleme, görme ya da tatma yoluyla insanlar üzerinde duygusal iyileştirici ve terapötik bir etkisi vardır. Bitkisel tasarım öncelikle mekânın ihtiyaçlarına ve isteklerine karşılık vermek; mekân ile doğa, doğa ile insan arasındaki bağlantının kurulmasına olanak sağlamaktadır. Peyzaj tasarımı da sanatın alt dallarından biri olduğu için görme engellilerin hoş vakit geçirebileceği, duyularını tatmin edebileceği, sosyalleşebileceği, mekânı bireysel olarak deneyimleyebileceği ve doğa ile iç içe olabileceği bir ortam sağlayabilmektedir. Bu kapsamda yapılacak tasarım, engelsiz, kolay ulaşılabilir, kendi içinde erişilebilir, konforlu, güvenli, tehlike yaratmayacak şekilde düzenlenmiş ve sosyalleşmeye elverişli olmalıdır. Bu konular göz önüne alınarak, multidisipliner bir çalışma gerçekleştirilmelidir. Tez kapsamında odaklanılan grup olan görme engelliler, daha önce de tanımlandığı gibi farklı derecelerde görme problemi yaşamaktadırlar. Tam

ve kısmi görme, renk körlüğü, gece körlüğü ve protez kullananların ihtiyaç ve gereksinimleri de değişkenlik göstermektedir (Hergül ve Kahveci, 2020).

Bireyler bir mekâna ilk girdiği anda ortamı önce görerek algılar. Ancak görme engellilerde bu durum farklılık göstermektedir. Görme engelli bireyler çevrelerini algılamakta daha çok işitsel ve dokunsal duyularından faydalanmaktadır. Bu sebeple de oluşturulan tasarım onların diğer duyularını harekete geçirecek ve uyaracak şekilde olmalıdır. Görme engellilerin mekânda bireysel olarak hareket edebilmeleri, herhangi bir engelle karşılaşmadan mekânı deneyimleyebilmeleri ve sosyalleşebilmeleri dikkat edilmesi gereken başlıca noktalardandır.

Az görenlerin kısıtlı da olsa renkleri algılayabildikleri düşünüldüğünde farklı renkte biçimde ve kokuda bitki türleri bölgenin iklimsel ve ergonomik koşulları dikkate alınarak uzman kişiler tarafından özenle seçilmelidir (Hergül ve Kahveci, 2020). Örneğin Şekil 5.4'teki peyzaj tasarımındaki gibi bitkisel alanlar daha tanımlı ve yol aksını kesmeyecek şekilde tasarlanarak görme engelliler için kesintisiz ve engelsiz bir yönlendirme sağlanabilir. Aynı zamanda algıyı arttıran parlak renkler ve kontrastlar tonların kullanılması görme engellilerin mekânı algılaması ve hareket verimliliğinin artması açısından da oldukça önemlidir (Yılmaz ver ark., 2013).

Şekil 5.4 Paleisburg, Kentsel peyzaj alanı (Anonymus,2020c)

Bunlara ek olarak görme bozukluklarından biri olan renk körlüğünün de çevrelerini nasıl ve ne ölçüde algıladıklarının da göz önüne alınması gerekmektedir. Renk körlüğü eksikliklerinden muzdarip bireylerin renkleri algılamada problem yaşasalar da normal görüşe sahip insanlardan farklı olsa da görebilmektedirler. Bu nedenle de bitkisel tasarım yapılırken tüm görme problemleri göze alınarak tek tip bir uygulama yapmak yerine çeşitlilik içeren farklı görme bozukluğuna sahip bireyler tarafından belirli ölçüde algılanabilecek tasarımlar yapılmalıdır.

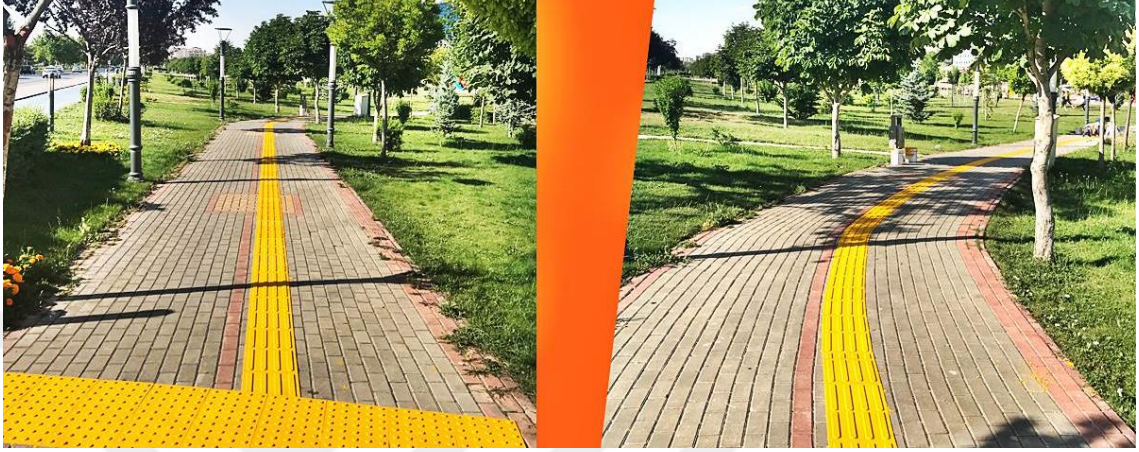
Görme engellilerin herhangi bir tehlike ile karşılaşabileceği, kaygan veya fazla pürüzlü zeminler tercih edilmemelidir. Rüzgâr, yağış gibi iklim koşulları ağaçların yapraklarının, kozalaklarının ve dallarının yere düşmesine sebep olabilmektedir. Bu nedenle de bitki türleri seçilirken bölgenin iklim koşulları göz önüne alınmalıdır. Mevsim geçişlerinde bunun gibi durumları göz önüne alınarak bitkiler tercih edilmemeli ya da ana aksların dışında kalan alanlarda kullanılmalıdır. Dalların ve ağaçların geçişlere engel teşkil etmemesi için budamalarının düzenli olarak yapılması gerekmektedir.

Ayrıca görme engellilerin ortamda bulunan nesnelere çarpılmaması açısından da tavan yükseklikleri minimum 220 cm olmalıdır. Yol ağaçları seçilirken de bitkilerin taç çapları ve yükseklikleri göz önüne alınmalıdır. Kaldırımında konumlandırılmış ağaçların az gören kullanıcılar tarafından fark edilebilmesi için de ağaç diplerine zıt ve çarpıcı renklerde ızgaralar (Şekil 5.5) ya da ayırıcılar yerleştirilmelidir (ÖZİDA, 2008; aktaran Yılmaz vd. 2013).

Şekil 5.5 Ağaç altı ızgara örnekleri (Anonymous, 2015e)

Tamamen görme yetisini yitirip baston yardımı ile hareket edenler için tasarlanan özel zemin kaplamalarından faydalanılarak mekân içerisinde yönlendirmeler yapılabilir (Şekil 5.6). Az görenler için gözü yormayan ışıklandırmalar ve zeminde ve duvarlarda farklı ve zıt renk kullanımları mekânı daha algılanabilir hale getirebilir.

Şekil 5.6 Park içi hissedilebilir yüzeyler (Anonymous, 2016f)

Etkileşimli Duvarlar: Bir tasarımın odak noktası ve ilk etapta vurgulanmak istenen her zaman görsel olmak zorunda değildir. Duyular ve algılar görecelidir. Her bir bireyin de bakış açısı ve olayları algılayış biçimi kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Örneğin görme engelli bireylerin de olayları ve mekanları deneyimleme biçimi odaklandıkları nesneye ve duyularını harekete geçiren elementlere göre şekillenmektedir.

Örneğin Londra'da yer alan şarkı panosu (Şekil 5.7-5.8) halka açık bir alanda herkesin erişebileceği şekilde konumlandırılmış, etkileşimli ve kolektif bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Döndürülebilir 2940 sarı ve siyah kürelerden oluşan bu matraste kullanıcılar bu küreleri yuvalarında hareket ettirdikçe farklı görüntüler ve melodiler elde edilmektedir. Kullanıcılar isteğe bağlı olarak kolektif olarak ya da bireysel olarak etkileşim içerisine girerek farklı şekil, çizgi, sembol, desen ve tasarımlar oluşturabilmektedirler (Anonymus, 2012b). Özellikle görme engelli kullanıcılar için çok yönlü bir algısal deneyim olarak nitelendirilebilir. Renk zıtlıkları görme engellilerin odaklanmasına yardımcı olurken topların hareket etmesiyle ortaya çıkan ezgiler ise işitsel olarak kullanıcıları tatmin edebilmektedir. Aynı zamanda dokunarak ve keşfederek bir

ses üretmek de öz benliklerini güçlendirebilmektedir. Diğer bir taraftan da toplumla bir arada olabilecekleri ve sosyalleşebilecekleri bir ortam oluşmaktadır.

Şekil 5.8 Şarkı panosu, King's Cross İstasyonu, Londra (Anonymous, 2012b)

Şekil 5.7 Şarkı panosu, King's Cross İstasyonu, Londra (Anonymous, 2012b)

Renkli Kentsel Tasarımlar: Sokaklar, köprüler, bulvarda peyzaj tasarımının birer bileşenidir. İnsanların farkında olmadan da olsa günlük hayatlarında sıkça kullandıkları peyzaj öğeleridir. Şangay'da yer alan ve 1997'den beri kullanılan Puji Road adlı yaya köprüsü 100 Architect firmasının renkli dokunuşu ile 2009 yılında bambaşka bir şekle

bürünmüştür (Şekil 5.9). Şangay'ın en ikonik bölgelerinden birinde yer alan proje, kullanıcılarına birbirinden farklı kentsel manzaralar sunmakla birlikte kentsel bir simge haline gelmiştir. Gri asfalt yerine farklı güzergahlar renklere göre düzenlenmiş, farklı ritimler ve hızlardan oluşan bir hiyerarşi oluşturulmuştur. Düz şerit bisiklet motosiklet için; kıvrımlı eflatun yol ise yayaların manzaranın tadını çıkarması için planlanmıştır (Anonymous, 2021b). Arka plan rengi olarak da sakinleştirici etkisi olan cam göbeği mavisi kullanılarak kullanıcıların sosyalleşebileceği veya dinlenebileceği alanlar yaratılmıştır. Tasarımı mevcut yapıyı değiştirmeden bazı kentsel elemanlar ekleyerek ve renkleri kullanarak onu dönüştürmüştür. Görme engelli kullanıcılar için erişilebilirlik, bağımsız hareket edebilme açısından önemli olduğu gibi kullanılan formlar ve renkler açısından da oldukça çarpıcı bir örnektir.

Şekil 5.9 Yaya köprüsü, Şangay (Anonim, 2021b)

Bir mekânın algılanmasında rengin etkisi oldukça önemli bir yere sahiptir. Rengin algılanmasında fizyolojik, fiziksel ve psikolojik etmenler de göz ardı edilmemelidir. Örneğin sıcak, koyu ve parlak renkler, soğuk, açık ve mat renklere kıyasla daha yakında olarak algılandıkları saptanmıştır. (Göler, 2009). Az görenler ya da renk körlüğü gibi görme bozuklukları yaşayan insanlar için de renklerin zıtlığı dikkat çekici olması ve parlak olması ortamı daha rahat algılamaları açısından önemlidir. Normal şartlarda bir mekânda ilgiyi çekmek, odak noktası oluşturmak ve canlılık hissi oluşturmak için sıcak-soğuk renk zıtlığından yararlanılmaktadır. Zıt renklerin bir arada kullanılması daha belirgin hale gelerek daha algılanabilir bir etki, yaratmaktadır (Göler, 2009). Bu nedenle de renklerin algılama açısından oldukça büyük bir önemi vardır. Görme engelli kullanıcılar tarafından algılanabildiği ölçüde etkisi vardır.

Sugar Beach, ise Kanadalı peyzaj mimarı Claude Cormier tarafından kentsel canlandırma amacıyla 2010 yılında tasarlanan bir plajdır (Şekil 5.10) Daha çok dinlenme, eğlence ve sosyal amaçlarla oluşturulmuştur. Süs aydınlatması, şemsiyeler, sandalyeler, kayalık amfityatro, şeker süslemeli bir kumsala ve granit yerleşimlerle döşeli yaya alanlarına sahiptir (Şekil 5.11) Kanada’ya özgü akçağaç motifi de zeminde yer almaktadır. Görme engelli kullanıcılar açısından renklerin ve mekânın farklılığı, çarpıcılığı mekânın akılda kalıcılığını ve imgeselliğini sağlarken kullanıcıları da sosyal anlamda tatmin etmektedir.

Şekil 5.10 Şeker Plajı “Sugar Beach” (Anonymous, 2014d)

Şekil 5.11 Sugar Beach'in genel peyzaj tasarımı (Anonymous, 2014d)

Sonuç olarak sanat öğelerinin peyzaj tasarımında yer alması zaman içerisinde yaygınlaşmakta ve kullanımı artmaktadır. Bu çalışma kapsamında da bu konuda bulunan örnekler görme engelli kullanıcılar açısından irdelenmiş ve değerlendirilmiştir. Peyzaj tasarımında özellikle, resim, müzik, heykel gibi alanlardaki sanat öğelerine yer vermenin görme engelli kullanıcılara olan olumlu ya da olumsuz etkileri ve çevreye olan katkıları ortaya konulmuştur. Tüm bu bilgilerin ışığında görme engelli kullanıcılara sanat çalışmalarında ve ürünleri deneyimleme konusunda pek imkân verilmediği görülmüştür. Bu bağlamda görme engelli kullanıcıların peyzaj algıları, istek ve ihtiyaçlarını tatmin eden sanat öğelerine peyzaj tasarımında yeni yaklaşımlarla daha çok yer alabileceği sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla kentsel ve kırsal alanlarda yapılacak olan bu doğrultudaki tasarımlar peyzaj mimarları ve sanatın tüm dalları ile disiplinler arası bütüncül bir yaklaşım doğrultusunda ele alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- Açıksöz, S. ve Tanrıvermiş, E. 2000. Planlamada Kırsal Peyzajın Önemi, Sorunları ve Öneriler. Kırsal Çevre Yıllığı-Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği Yayını, 45-49, Ankara.
- Alkan Meşhur, H. F. ve Tekin, M. 2018. Evrensel Tasarım Yaklaşımının Şehir Planlama Disiplini Bakış Açısı ile Değerlendirilmesi. Online Journal of Art and Design, 6(5), 1-18.
- Alptekin E. 2022. Evrensel Tasarım Kriterlerinin Aydın Kentinde Bir Park Örneğinde İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 12-21, Aydın.
- Akçalı, Ş. 2015. Görme Engellilere Yönelik Tasarlanan Mekanların Erişilebilirlik Standartları Kapsamında İrdelenmesi: Görme Engelli Kütüphaneleri. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, 7-25, İzmir.
- Akdemir, N. 2017. Tasarım Kavramının Geniş Çerçevesi: Tasarım Odaklı Yaklaşımlar Üzerine Bir İnceleme. Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 7(1), 85-94.
- Aksoy, V. ve Kaplan G. 2019. Özel Eğitim Kurumlarının Fiziksel Koşullarının Evrensel Tasarım İlkeleri Doğrultusunda İncelenmesi: Eskişehir Örneği. Yaşadıkça Eğitim, 33(2), 169-186.
- Akyıldız Hatırnaz, A. 2019. Ergonomi Çerçevesinde Eşitlikçi Mekân Üretim Yaklaşımı Olarak “Evrensel Tasarım” Kavramı. Ergonomi 2(3), 178-193.
- Akyüz, G., Oral, A., Sindel, D., ve Aydın, R. 2012. Dünya Engellilik Raporu: Harekete Çağrı. Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi, 58(3), 255-257.
- Anonim. 1979. Web Sitesi: <http://metinyurdanur.com.tr/tr/secilmis-eserler>. Erişim Tarihi: 04.11.2022.
- Anonim. 1985. Web Sitesi: <http://metinyurdanur.com.tr/tr/secilmis-eserler>. Erişim Tarihi: 04.11.2022.
- Anonim. 2008. Özida (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı), Herkes İçin Ulaşılabilirliğin İyileştirilmesi: Örnek Uygulama Rehberi. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 48.
- Anonim. 2007. Web Sitesi: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=53&RecID=1330>. Erişim tarihi: 13.07.2022.

- Anonim. 2005. Web Sitesi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm> . Erişim Tarihi: 05.08.2022.
- Anonim. 2013a. Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi. Görme Engelliler. Web sitesi: http://ismek.ist/files/ismekOrg/file/2016_hbo_program_modulleri/G%C3%B6rmeengelliler.pdf. Erişim Tarihi: 10.10.2022.
- Anonim. 2013b. Dijital Sanat. Web Sitesi: <https://ab.org.tr/ab13/sunum/289.pdf>. Erişim Tarihi: 02.01.2023
- Anonim. 2014a. Web Sitesi: <http://www.yazreyhan.com/2014/09/peyzaj-tasariminin-temel-ilkeleri/>. Erişim Tarihi:07.08.2022.
- Anonim. 2014b. Web Sitesi: <http://www.imgelab.com/portfolio-dev-piyano-merdiven.html>. Erişim Tarihi: 11.12.2022.
- Anonim. 2015a. Web Sitesi: <http://www.unutulmussanatlari.com/2015/09/peyzaj-mimarligi-planlama-ve-peyzaj-tasarmi.html>. Erişim Tarihi: 21.07.2022.
- Anonim. 2015b. Web Sitesi: https://www.sabah.com.tr/kultur_sanat/2015/07/04/istanbulda-80-bin-kisi-karanlikta-diyalog-kurdu. Erişim Tarihi: 12.03.2023.
- Anonim. 2016. Web Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/parmak-ucuyla-goren-ressamdan-ailelere-tavsiyeler-570222>. Erişim Tarihi: 02.01.2022
- Anonim. 2017. Web Sitesi: <http://www.tasarimgunlukleri.com/2017/12/04/enstalasyon-nedir/>. Erişim Tarihi: 01.02.2023.
- Anonim. 2018. Web Sitesi: <https://netgoz.net/gece-korlugu.html>. Erişim Tarihi: 10.03.2022.
- Anonim. 2019a. Web Sitesi: <https://anatomisanatevi.com/blog/2019/06/02/78/>. Erişim Tarihi: 17.11.2022.
- Anonim. 2019b. Web Sitesi: <https://www.sanatsal.gen.tr/sanatin-siniflandirilmesi/>. Erişim Tarihi: 11.09.2022.
- Anonim. 2021a. Web Sitesi: <https://www.engelli.com/engelli-turleri-nelerdir/> . Erişim Tarihi: 01.11.2022.
- Anonim. 2021b. Web Sitesi: <https://www.blindlook.com/tr/blog/detay/gorme-engellinufusu>. Erişim Tarihi: 26.10.2022.
- Anonim. 2022a. Web Sitesi: <https://www.memorial.com.tr/hastaliklar/tavuk-karasi-hastaligi-gece-korlugu-nedir>. Erişim Tarihi: 30.11.2022.

- Anonim. 2022b. Web Sitesi: <https://www.trtworld.com/magazine/esref-armagan-a-blind-turkish-painter-who-sees-through-his-fingertips-53568>.
Erişim Tarihi: 14.03.2023.
- Anonim. 2022c. Web Sitesi: <https://www.sonkaleizmir.com/yazdir.asp?haberid=117696>.
Erişim tarihi: 02.03.2023.
- Anonymous. 2006. Web Sitesi: <https://makezine.com/article/craft/light-brix-touch-sensitiv/>. Erişim Tarihi: 17.11.2022.
- Anonymous. 2010. Web Sitesi: <https://lostpastremembered.blogspot.com/2010/08/quail-lavender-longleat-house.html>. Erişim Tarihi: 14.12.2022.
- Anonymous. 2011a. Web Sitesi: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/70670>.
Erişim Tarihi: 06.08.2022.
- Anonymous. 2011b. Web sitesi: <https://prettyponypastures.wordpress.com/2011/07/24/a-sensational-sensory-trail/>.
Erişim tarihi: 06.04.2022.
- Anonymous. 2012a. Web Sitesi: <https://segd.org/dimensional-maps>.
Erişim Tarihi: 28.02.2022.
- Anonymous. 2012b. Web Sitesi: <https://collabcubed.com/2012/10/17/song-board-central-saint-martins/>. Erişim Tarihi: 21.08.2022.
- Anonymous. 2013. Web Sitesi: https://www.boredpanda.com/be-a-pin-up-by-lulu-guinness/?utm_source=google&utm_medium=organic&utm_campaign=organic.
Erişim Tarihi: 23.06.2022.
- Anonymous. 2014a. Web Sitesi: <https://www.dezeen.com/2014/10/13/les-astronautes-delirious-frites-pool-noodles-installation-quebec/>. Erişim Tarihi: 29.08.2022.
- Anonymous. 2014b. Web Sitesi: https://www.tripadvisor.com/LocationPhotoDirectLink-g189541-d246355-i107107164-Copenhagen_King_s_Square_Copenhagen_Zealand.html. Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Anonymous. 2014c. Web Sitesi: <https://www.easytactilegraphics.com/blind-people-can-visual-learners/>. Erişim Tarihi: 18.12.2021.
- Anonymous. 2014d. Web Sitesi: <https://land8.com/putting-a-price-on-design-what-is-the-value-of-public-space/>. Erişim Tarihi: 08.08.2022.
- Anonymous. 2015a. Web Sitesi: <https://blog.rameworld.com/tag/touching-the-prado/>.
Erişim Tarihi: 20.08.2022.
- Anonymous. 2015b. Web Sitesi: <https://www.thisiscolossal.com/2015/08/everbright-light-toy/>. Erişim Tarihi: 16.11.2022.

- Anonymous. 2015c. Web sitesi: <https://narrative-environments.com/google-poetrics/>. Erişim Tarihi: 03.03.2023.
- Anonymous. 2015d. Web Sitesi: <http://www.leblebitozu.com/muthis-bitki-budama-sanati-ornekleri/>. Erişim Tarihi: 04.03.2023.
- Anonymous. 2015e. Web sitesi: <https://parkst.ca/blog/resources/paver-grate-pavement-suspension-system/>. Erişim Tarihi: 02.09.2022.
- Anonymous. 2016a. Web Sitesi: <https://kidshealth.org/en/teens/visual-impairment.html>. Erişim Tarihi: 29.09.2022.
- Anonymous. 2016b. Web Sitesi: <https://www.fastcompany.com/3057221/the-tactile-technology-thats-helping-blind-people-experience-priceless-paintings>. Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- Anonymous. 2016c. Web Sitesi: <http://edition.cnn.com/2016/06/30/health/3d-art-blind-museums/>. Erişim Tarihi: 28.04.2022.
- Anonymous. 2016d. Web Sitesi: <https://mashable.com/article/art-accessibility-blind-low-vision>. Erişim Tarihi: 20.08.2022.
- Anonymous. 2016e. Web Sitesi: <http://www.erikapackard.com/blog/2016/7/21/historic-topiary-at-levens-hall-cumbria>. Erişim Tarihi: 02.06.2022.
- Anonymous. 2016f. Web Sitesi: <https://www.rmnproje.com/hissedilebilir-yuzey-menderes-belediyesi.php>. Erişim Tarihi: 05.08.2022.
- Anonymous. 2017a. Web Sitesi: https://www.boredpanda.com/different-types-color-blindness-photos/?utm_source=lens.google&utm_medium=referral&utm_campaign=organic. Erişim Tarihi: 05.08.2022.
- Anonymous. 2017b. Web Sitesi: https://www.huffpost.com/entry/feeling-van-gogh_n_7066738. Erişim Tarihi: 22.05.2022.
- Anonymous. 2017c. Web Sitesi: <https://nfb.org/sites/default/files/images/nfb/publications/bm/bm17/bm1706/bm170603.htm>. Erişim Tarihi: 13.01.2022.
- Anonymous. 2017d. Web Sitesi: <https://www.botaniska.se/en/garden--greenhouses/garden/perennials/>. Erişim Tarihi: 01.05.2022.
- Anonymous. 2017e. Web Sitesi: <https://www.larkindustries.com.au/design/inclusive-playgrounds-and-sporting-activities/>. Erişim Tarihi: 01.10.2022.

- Anonymous. 2018a. Web Sitesi: <https://deavita.fr/design-exterieur/jardin-amenagement/aire-jeux-pour-jardin-idees-inspirations/>. Erişim tarihi: 19.12.2022.
- Anonymous. 2018b. Web Sitesi: <https://interiordesign.net/designwire/yuri-suzuki-s-playful-sonic-sculptures-grace-atlanta-s-high-museum-of-art/>. Erişim Tarihi: 03.01.2023.
- Anonymous. 2018c. Web Sitesi: <https://www.littledayout.com/fragrant-garden-singapore-botanic-gardens-breathe-smell-essence-life/>. Erişim tarihi: 12.04.2022.
- Anonymous. 2018d. Web Sitesi: <http://mrsmyerskindergarten.blogspot.com/2018/11/creating-our-barefoot-sensory-path-and.html>. Erişim Tarihi: 22.10.2022.
- Anonymous. 2019a. Web Sitesi: <https://www.branding.news/2019/12/05/tbt-art-for-the-blind-adorns-streets-of-yekaterinburg/>. Erişim Tarihi: 20.07.2022.
- Anonymous. 2019b. Web Sitesi: <https://whyy.org/articles/for-the-young-and-the-young-at-heart-wilmington-takes-a-musical-twist-on-playing-in-the-park/>. Erişim tarihi: 28.02.2022.
- Anonymous. 2019c. Web Sitesi: <https://www.saga.co.uk/magazine/entertainment/days-out/best-national-trust-gardens>. Erişim tarihi: 18.12.2022.
- Anonymous. 2020a. Web Sitesi: <https://www.victa.org.uk/braille-competition-winners/>. Erişim Tarihi: 22.12.2022.
- Anonymous. 2020b. Web Sitesi: <https://discoverthecities.com/minneapolis-sculpture-garden-guide/>. Erişim Tarihi: 24.12.2022.
- Anonymous. 2020c. Web Sitesi: <https://www.archdaily.com/tag/architecture-for-the-blind>. Erişim Tarihi: 18.03.2022.
- Anonymous. 2020d. Web Sitesi: <https://urbanfrontierorganization.com/blog/f/why-cities-need-accessible-playgrounds>. Erişim Tarihi: 12.10.2022.
- Anonymous. 2021a. Web Sitesi: <https://www.boex.co.uk/portfolio/national-trust-signage/>. Erişim Tarihi: 08.02.2023.
- Anonymous. 2021b. Web sitesi: <https://www.gzt.com/arkitekt/sangayin-renkli-tasarimi-high-loop-yaya-koprusu-3580873>. Erişim Tarihi: 09.05.2022.
- Anonymous. 2022a. Web Sitesi: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blindness-and-visual-impairment>. Erişim Tarihi: 14.01.2022
- Anonymous. 2022b. Web Sitesi: <https://www.hmdb.org/m.asp?m=195726>
Erişim Tarihi: 03.10.2022.
- Anonymous. 2023a. Web Sitesi: <https://festivaldesarchitecturesvives.com/Si-les-murs>.

Erişim tarihi: 02.01.2023.

Anonymous. 2023b. Web Sitesi: <https://tr.theplanetworld.com/7999-world-s-8-most-elaborate-mazes-labyrinths-to-get-lost-in>. Erişim tarihi: 22.04.2022.

Anonymous. 2023c. Web Sitesi: <https://chicagolighthouse.org/sandys-view/accessible-play/>. Erişim Tarihi: 20.12.2022.

Arıkan, S., ve Ayyıldız, E. 2018. Engelli Bireylerin Destekli İstihdamı. DBY Ajans, 39-245, İstanbul.

Arnheim, R. 1990. Perceptual Aspects of Art for the Blind. *The Journal of Aesthetic Education*, 24(3), 57-65.

Atik, M. 2019. Antalya Akdeniz Örnekleri ile Kırsal Kültürel Peyzaj Karakterleri. *Peyzaj Araştırmaları ve Uygulamaları Dergisi*, 1(1), 18-25.

Aydınlı, S. 1986. Mekânsal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, 53-70, İstanbul.

Azarkan, E. ve Benzer, E. 2018. Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme ve Türkiye'de Engelli Hakları. *Dicle Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(38), 3-29.

Balkır, S. 2020. Sanat-Sanatçı ve Bir Meta Nesnesi Olarak Sanat Eseri. *Journal of Arts*, 3(1), 31-44.

Barış, E. ve Uslu, A. 2009. Accessibility for the disabled people to the built environment in Ankara, Turkey. *African Journal of Agricultural Research*, 4(9), 801-814.

Başbakkal, Z. ve Bilsin, E. 2014. Dünyada ve Türkiye'de engelli çocuklar. *Ege Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 30(2), 65-78.

Baykan, Z. (2000). Özürlülük, Engellilik, Sakatlık Nedenleri ve Korunma, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi (STED)*.

Çakıcı, I. ve Çelem, H. 2009. Kent Parklarında Görsel Peyzaj Algısının Değerlendirilmesi. *Journal of Agricultural Sciences*, 15(01), 88-95.

Çalık, S. 2004. Özürlülüğün Ölçülmesinde Metodolojik Yaklaşımlar ve 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması. *Özveri Dergisi*. 25(2), 69-77.

Ceyhan, D. 2006. Az Gören Hastalarda Binokülarite ve Binokülaritenin Okuma İşlevi Üzerine Etkisi. Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, 4-11, Ankara.

- Ceyhan, D. ve Yaşar, T. 2011. Renk Görme ve Sağlık Kurulu İşlemleri. Turkish Journal of Ophthalmology/Turk Oftalmoloji Dergisi, 41(1), 35-42.
- Coşkun, N. 2011. Kokulu Bitkiler ve Koku Bahçeleri Üzerine Araştırmalar. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 11-23, İstanbul.
- Çepehan, İ. Z. ve Güller, E. 2020. Evrensel Tasarım Kapsamında Huzurevlerinde Erişilebilirliğin Çalışan Görüşleri Üzerinden Araştırılması. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi. Erişilebilirlik Özel Sayısı, 2, 383-410.
- Dinç, G. 2017. Peyzaj Tasarımı Çalışmalarında Mizah Sanatı Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 3-6, 54-56, Ankara.
- Dostoğlu, N., Şahin, E., ve Taneli, Y. 2009. Evrensel Tasarım: Tanımlar, Hedefler, İlkeler. Mimarlık 347.
- Biçer, E. ve Çolpan, N. 2002. Kastamonu Örneğinde Anadolu Kenti İmaj Ögeleri ve Değişim Süreci. Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir Bölge Planlama Anabilim Dalı, 10-51, İstanbul.
- Elbir, M. H. 2015. Karanlıkta Diyalog, İstanbul: Diyalog Müzesi. (2013-) Environment in Ankara, Turkey. African Journal of Agricultural Research, 4(9), 801-814.
- Gezer, H. 2012. Mekânı Kavrama Sürecinde Algılama Bileşenleri. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 11(21), 1-10.
- Gün, Ş. Nur. 2022. Ankara Mürsel Uluç Mahallesi Oyun Alanlarının Kapsayıcı Tasarım Ölçütleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, 25-42, İstanbul.
- Güreman, L. 2011. Kent Kimliği ve Estetiği Yönüyle Kentsel Donatı Elemanlarının Amasya Kenti Özelinde Araştırılması. Journal of New World Sciences Academy, Volume: 6, Number: 2.
- Gürses Ateş, F. 2013. Evrensel Tasarım İlkelerine Bağlı Halk Otobüsü Seçimi: Bulanık Vıkor Yöntemi ile Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, 6-22, Ankara.
- Göler, S. 2009. Biçim, Renk, Malzeme, Doku ve Işığın Mekân Algısına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, 53-187, İstanbul.
- Hergül, Ö.C. ve Kahveci, H. 2020. Dış Mekânda Görme Engelli Bireyler İçin Bitkisel Tasarım Olanaklarının İrdelenmesi. The Journal of Academic Social Science. 69-85.

- Işık, M. 2017. Renk Körlüğünün Tanısına Yönelik Yeni Bir Arayüz. Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Bilişim Mühendisliği Anabilim Dalı, 6-22, 60-80, Sakarya.
- Kızıлтаş, M. 2012. Engellilerle 360 Derece İletişim. Elma Yayın Evi, 77, Ankara.
- Kiper, T. 2012. Kentsel ve Kırsal Alanların Planlanmasında Kimliğin Rolü. Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi, 6(2), 69-73.
- Köse, S. ve Güral, S. M. 2019. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ve Peyzajda Kullanımları. 1(1), 41-54.
- Koç, N. ve Şahin, Ş. 1999. Kırsal Peyzaj Planlaması. Ankara üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayın No: 1509(463), Ankara.
- Köse, Y. ve Şahin, Ş. 2017. Bir Kırsal Yerleşim Olarak Evciler Mahallesi Peyzaj Özellikleri. Ankara Araştırmaları Dergisi, 5(2), 257-272.
- Külahlıoğlu, M. ve Doygun, H. 2018. Gaziantep Örneğinde Kentsel ve Kırsal Peyzaj Özelliklerinin İncelenmesi ve Peyzaj Planlama Önerileri Geliştirilmesi. Inonu University Journal of Art and Design, 8(17), 45-49.
- Kürkçüoğlu, İ. E. 2009. Kentsel Açık Mekanlarda Yapay Su Elemanı Tasarım İlkelerinin Mekânsal Algı ve Çevre Psikolojisi Bağlamında İrdelenmesi: Üsküdar Belediye Meydanı Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, 22, İstanbul.
- Özçevik, A., Yüksel Can, Z., Gürbüz, H., ve Poyraz Acar, P. 2014. Kentsel Akustik Konforun İrdelenmesinde Uygulamalı Bir İşitsel Peyzaj Yaklaşımı-İstatistiksel Çalışmalar. 9(1), 45-54.
- Özgür, D. 2021. Görme Engelli Bireylerin Peyzajı Algılama Biçimlerinin Anlaşılması. Doktora tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 9-18, İstanbul
- Özkan, E., ve Akı, E. 2016. Az Gören ve Görme Engelli Bireylerin Öz Yeterlilikleri ve Baş Etme Becerileri Arasındaki İlişki. Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi, 4(2), 81-88.
- Öztürk, M. 2011. Türkiye’de Engelli Gerçeği. Müstakil Sanayici ve İş adamları Derneği Cep Kitapları, Ajansvısta Matbaacılık, 41-52, İstanbul.
- Özyürek, M. 1998. Görme Engelliler. S. Eripek (Ed.), Özel Eğitim İçinde. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, 126-152, Eskişehir.
- Pirli, A. 2020. Peyzaj Tasarımları Ege Üniversitesi Hastanesi Bahçesinin Fiziksel Yeterlilik Analizi. Doktora Tezi-Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, 40-52, İzmir.

- Sarı, D., ve Karaşah, B. 2018. Bitkilendirme Tasarımı Öğeleri, İlkeleri ve Yaklaşımlarının Peyzaj Tasarımı Uygulamalarında Tercih Edilirliği Üzerine Bir Araştırma. *Megaron*, 13(3), 470-479.
- Türköz, S. F. 2013. İşitme Engelli Bireylerde Görsel Algı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Grafik Tasarımı Ana Sanat Dalı Programı, 28-47, İstanbul.
- Seçme, M. ve Küçük, V. 2020. Denizli Vali Recep Yazıcıoğlu (İncilipınar) Parkının Evrensel Tasarım ve Planlama Bağlamında Değerlendirilmesi. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 5(1), 93-107.
- Sungur Ergenoğlu, A. 2013. Mimarlıkta Kapsayıcılık, “Herkes İçin Tasarım” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Surat, H. 2017. Kent Parklarının Görsel Peyzaj Algısının Peyzaj Mimarlığı Öğrencileri Tarafından Değerlendirilmesi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 19(1), 70-80.
- Süzen, H. N. 2023. Sanatta Disiplinlerarası Bir Yaklaşım: Enstalasyon Sanatı ve Genco Gülan Örnekleme. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi. Ankara. Web sitesi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/192577>. Erişim Tarihi: 14.04.2023.
- Tandoğan, O. 2017. Evrensel Tasarım Kavramı: Kentsel Peyzaj ile İlgili Örnekler. *Artium*, 5 (2), 51-66.
- Taşçıoğlu, S. ve Başkan Günal, N. Y. 2021. Müziğin Peyzaj Algısı Üzerindeki Etkisi. *Adü Ziraat Dergisi*, 18(2), 233-244.
- Turan, D. E. 2006. Alt Sosyo-Ekonomik Düzeyde Anasınıfına Devam Eden ve Etmeyen 60-71 Ay Çocuklarında Görsel Algılama Davranışının İncelenmesi (Konya İli Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi Anabilim Dalı, Okulöncesi Eğitimi Bilim Dalı, 19-24, Konya.
- Tural, O. 2018. Herkes İçin Tasarım: Geçmişten Geleceğe. *Tasarım*, 282, 1-6.
- Usal, Y. 2018. S.S. Hatırlatmak için: Herkes İçin Tasarım (Evrensel veya Kapsayıcı Tasarım) Nedir? Sayı:282, 60-62, İstanbul.
- Uslu, A. ve Güneş, M. 2017. Engelsiz Kentler “Herkes İçin Erişilebilir Kentler”. *Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 30-36.
- Yıldız, S., ve Gürler, S. 2018. Görme Engelli Bireylerin Engelli Haklarına Dair Bilgi Düzeylerinin Ölçülmesi-Ankara Örneği. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)*, 8(1), 241-268.
- Yılmaz, T., Olgun, R. ve Kaplan, M. Y. 2013. Engellilere Yönelik Bitkisel Tasarım Olanakları, Peyzaj Mimarlığı 5. Kongresi, 14-17 Kasım, 1146-1150, Adana, Türkiye.